ימי אלול
וחג הסוכות

תשורה

משמחת הנישואין של

הרה"ת ר' **מנחם מענדל** שיחי'
ו**אלישבע שרה** תחי'

מימון

י' באלול ה'תשפ"ד

ימי אלול
וחג הסוכות

תשורה

משמחת הנישואין של

הרה"ת ר' **מנחם מענדל** שיחי'
ו**אלישבע שרה** תחי'

מימון

י' באלול ה'תשפ"ד

דברנו

אנו מודים לה' ית' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי ילדינו היקרים, הרה"ת הרב מנחם מענדל שיחי' עב"ג הכלה אלישבע שרה תחי' מימון, למזל טוב, אור ליום שישי י' באלול התשפ"ד (שהוא בהשגחה פרטית נפלאה, יום הולדתה העשרים של הכלה המהוללה!).

כמנהג המקובל בקרב חסידי חב"ד ליובאוויטש אשר מקורו בהררי קודש, כפי שעשה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחתונת בתו הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע עם כ"ק אדמו"ר מה"מ, בי"ד כסלו תרפ"ט, לחלק תשורה למשתתפים בשמחה, הננו מגישים בזה תשורה לכל המשתתפים בשמחתנו – קובץ ימי אלול וחג הסוכות, שחובר על ידי הרב שאול סילם, אב הכלה.

לקובץ חמשה שערים: א. שער חודש אלול בהלכה ובחסידות. בחלק ההלכה הובאו מנהגי ישראל השונים, עם דגש על מנהגי חב"ד. בחלק החסידות, מובא ביאור משל אדמו"ר הזקן על "המלך בשדה", המבוסס על מאמרי כ"ק אדמו"ר מה"מ. ב. שער הלכות סוכה. ג. שער הלכות ארבעת המינים. ד. שער קריאת התורה בסוכות למנהג חב"ד. ה. שער יום טוב שני של גלויות. שער אחרון זה מהווה באור מקיף של הסוגיא ע"פ התלמוד וע"פ דברי רבותינו הראשונים והאחרונים, עם דגש מיוחד על שיטת אדמו"ר הזקן ורבותינו נשיאנו.

חיבור הקובץ והלימוד בו יהיה לע"נ הסב של החתן מצד האב: ר' אליהו ז"ל מימון בן ר' משה, לע"נ הסב והסבתא של הכלה מצד האב: ר' אליהו ז"ל סילם בן ר' שאול, ורעייתו מרת יפה ז"ל בת ר' יוסף, ולע"נ סב הכלה מצד האם: ר' אברהם הכהן ז"ל בן ר' שמואל חי.

בתקוה שקובץ זה יתרום להפצת המעיינות חוצה[1], מה שיחיש את ביאת גואל צדק תיכף ומיד.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יברך את כל הבאים להשתתף בשמחתנו ואת בני משפחותיהם, בתוך כלל אחינו בני ישראל, בברכות מאליפות מנפש ועד בשר, ובקרוב ממש נזכה ליעוד של נשואי הקב"ה וכנסת ישראל, ועד ל"שמחת עולם על ראשם" מתוך הרחבה ובריאות נכונה.

שאול סילם, בשם משפחות מימון וסילם

---

1 עי' לקו"ש ח"ד סוף פרשת וילך, שם מבואר כי הפצת פסקי אדמו"ר הזקן ה"ה חלק מהפצת המעיינות המקרבת את הגאולה ע"י משיח צדקנו.

מפתח

שער
חודש אלול בהלכה וחסידות.....5

שער
הלכות סוכה.....29

שער
הלכות ארבעת המינים.....55

שער
קריאת התורה בסוכות למנהג חב"ד.....77

שער
יום טוב שני של גלויות.....85

שער

חודש אלול

בהלכה ובחסידות

חודש אלול
בהלכה ובחסידות

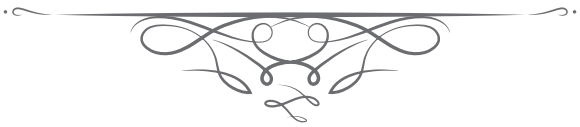

מסביב לטור ולשלחן ערוך סימן תקפ"א

סיכום זה איננו כולל את דיני ומנהגי ערב ראש השנה שבסוף הסימן
(סימן תקפ"א משו"ע אדמו"ר לא הגיע אלינו)

מאת הגה"ח הרב שאול סילם

מנהג תקיעת שופר בחודש אלול

1. דברי הרא"ש בסוף מסכת ראש השנה

ידועים דברי רבינו הרא"ש שבסוף מסכת ראש השנה (ע"פ פרקי דרבי אליעזר), **וז"ל: " ... בהר היה** (משה רבינו – ש.ס.) **שלשה פעמים ארבעים יום, ובשבעה עשר בתמוז שבר את הלוחות** (אחרי שעלה להר בז' בסיון – ש.ס.), **ודן את ישראל, ובשמונה עשר עלה, וירד בתשעה ועשרים באב, ובראש חודש אלול עלה ... ".**

ברש"י פרשת עקב (על פסוק ט, יח ועל פסוק י, א) – **הדברים דומים לדברי הרא"ש, אך הם פחות מפורשים. וע' שם שמבחין רש"י בין סוף התקופה השניה, כ"ט באב, בו ביום "נתרצה" הקב"ה, לסוף התקופה השלישית, י' בתשרי, בו ביום הקב"ה "נתרצה בשמחה".**

2. דברי הטור ריש סימננו

הוסיף על זה רבינו **הטור**, **בריש סימננו:**

" **תניא בפרקי רבי אליעזר: בראש חדש אלול** אמר הקדוש ברוך הוא למשה: **... עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה**)וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: - סוף פרשת משפטים, שמות כד, יב), שאז עלה לקבל לוחות אחרונות. **והעבירו שופר במחנה: "משה עלה להר"**, שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה. והקדוש ברוך הוא נתעלה באותו שופר, שנאמר (תהלים מז, ו)**:** עָלָה אֱלֹקִים בִּתְרוּעָה וגו' (משמעות המילים: **עלה** אלקים בתרועה, **ה' בקול שופר** – שהשם אלקים עלה ונהפך לשם ה', על ידי תרועת השופר - ש.ס. וע' בפרישה ס"ק ב' שביאר שה' נתעלה באותו שופר " שהציל [את] ישראל מן החטא ").

לכן התקינו חכמינו ז"ל שיהיו תוקעין **בראש חדש אלול בכל שנה ושנה - וכל החדש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה**, שנאמר (עמוס ג, ו)**:** אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בָּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ **? - וכדי לערבב השטן**. וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה **... ".**

3. דברי הרמ"א ריש סימננו

ברמ"א (על דברי השו"ע שכתב שנוהגים לומר סליחות מר"ח אלול)**:** " ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מר"ח ואילך מתחילין לתקוע **אחר התפלה שחרית**, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית ".

4. מנהג חב"ד

- **בהיום יום ליום ל-ל' מנחם אב – א' דר"ח אלול**, איתא: " המנהג בבית רבינו שבמשך היום תוקעים להתלמד, ומתחילים לתקוע אחר התפילה מיום ב' דר"ח ".
- **בספר המנהגים (עמ' 53):** " התקיעות דחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת ".

5. דברי המשנה ברורה (ס"ק ג')

כותב בעל המשנה ברורה בס"ק ג', וז"ל: " יש מתחילין מיום ראשון דר"ח, ויש מתחילין **מיום שני** דר"ח, וכן כתב בספר דרך החיים ".

6. מנהג הספרדים בתקיעות חודש אלול

לא מובא **בשלחן ערוך** מנהג לתקוע בשופר בחודש אלול.

בכף החיים (אות י"ג), איתא: " הנוהגים כדברי הש"ע, יש נוהגין לתקוע ג"כ בסליחות - באמרם י"ג מידות, וגם קודם תתקבל ".

וע' **בחזון עובדיה – ימים נוראים** (עמ' כ"ד), שכתב: " הספרדים לא נהגו לתקוע בשופר במשך כל חודש אלול. מכל מקום, בכמה בתי כנסיות שלנו, נוהגים לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת בשעת י"ג מדות בסליחות. ובקדיש האחרון (של הסליחות – ש.ס.), לפני "תענו ותעתרו". ומנהג יפה הוא, ובלבד שלא תהיה הפרעה לשכנים המטופלים בתינוקות רכים שהם באמצע שינתם, שע"י התקיעות יתעוררו משינתם בבהלה, וכבר אמרו חז"ל (מו"ק ה.): כל השם דרכיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ, כג): " ... וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹקִים: " (במצודות דוד, פירש בפשט: " ושם דרך - המשים דרכו, ר"ל: לא יעשה מעשיו בדרך מקרה והזדמנות, אבל ישים עיניו ולבו על דרכו להבין הטובה היא אם רעה " – ש.ס.) : אל תקרי ושם (בשין שמאלית) אלא ושם (בשין ימנית) ".

מנהג צפון אפריקה: בספר **פסקי חכמי המערב** (מנהגי מרוקו) ח"ב עמ' 280, כתבו, בשם ספר דרכי דוד:

" נהגו לומר סליחות מב' באלול, והיו תוקעים באשמורת הבוקר, ונהגו לתקוע בשעת אמירת י"ג מידות ". וכן בספר **ברית כהונה** (מנהגי ג'רבא, לרה"ג הר' כלפון משה הכהן), ח"א עמ' קכ"ד, איתא: סליחות. מנהגנו פה בכל בתי כנסיות שאחר הסליחות, תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת אם יש להן תוקע ושופר ". אך בספר **עלי הדס** (מנהגי תונס (טוניס)), עמ' 442, כתב: " אין מנהגנו לתקוע בשופר בחודש אלול כלל ".

7. דברי הרמ"א והפוסקים האחרונים, לגבי תקיעות בערב ראש השנה

עוד **ברמ"א** (סע' ג'): " ואין תוקעין בערב ראש השנה (מנהגים) ".

וע' **בהוספות לשו"ע אדמו"ר** (שהודפסו אחרי הלכות לולב, עמ' כט [תרפב]) לבעל הדברי נחמיה, סי' תקפ"א סע' ב', שם איתא: " בערב ראש השנה אין תוקעין (רמ"א) וכן בלילה שלפניו (מ"א), כדי להפסיק בין תקיעות דמנהגא לתקיעות דאורייתא (לבוש), גם כדי לערבב השטן שיסבור שכבר עבר ר"ה. ע"כ אין לתקוע אפי' בביתו להתלמד (מ"א א"ר) (כ"א בחדר סגור ע' א"ר) ".

וע' **במ"ב** ס"ק כ"ד שכתב אף הוא כדברים הללו.

תשובה ואמירת סליחות בחודש אלול

החסיד ר' שמואל מונקעש ז"ל בהליכתו פעם אחת לליאזנא להוד כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע נזדמן לו להתארח במלון - קרעטשמע - בפרשת דרכים, בימי הסליחות. בלילה עמדו בעל המלון ואשתו לומר סליחות בצבור בכפר הסמוך, ויעוררו גם את ר"ש מונקעס ללכת אתם.

ר"ש מונקעס שאל את בעל המלון מה זאת סליחות.

ראה - אמרת בעלת המלון - איש בא בשנים ופניו כפני ת"ח מלמד או דיין ואינו יודע מהו סליחות. סליחות זהו מה שהולכים לבית הכנסת ומבקשים מהשי"ת אשר השדות יוציאו דשאים טובים שיהי' מרעה לבהמות ויתנו הרבה חלב וחמאה, והאדמה תתן את יבולה שנשבע לחם ופרי הגן.

חרפה היא ובושה - השיב ר"ש מונקעס - אשר אנשים זקנים יעמדו בלילה ויבקשו אוכל.

מתוך ספר המאמרים תש"ח לרבי הריי"צ, עמ' 270

1. דברי הטור

בהמשך לדבריו הנ"ל, כותב הטור:

" ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך. לרב כהן צדק: מנהג ב' ישיבות (סורא ופומבדיתא - ש.ס.) **לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה. וכן אמר רב עמרם: בעשרת ימי תשובה משכימין לבית הכנסת בכל יום, ומתחיל שליח צבור אשרי וקדיש, ומתחיל תחנונים, ומסיים: ואנחנו לא נדע, וקדיש. ואמר רב האי: מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד. ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול, ואמרי דביה סליק משה להר בפעם ג' ונחית בלוחות שניות ביום הכפורים, וכל המוסיף לבקש רחמים, זכות הוא לו. ואנו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול.**

ומנהג אשכנז - כשחל ר"ה ביום ה' או בשבת, אז מתחיל ביום ראשון שלפניו לעמוד באשמורת הבקר, ואומרי' סליחות ותחנונים, ורוב צבור מתענין ומתפללין תפלת תענית. וכשחל ראש השנה בב"ג, אז מתחילין ביום ראשון בשבוע שלפני השבוע שחל ראש השנה להיות בתוכה".

2. דברי האבודרהם - ארבעים הימים שהתשובה מקובלת במיוחד, רמוזים בשם אלו"ל

באבודרהם, מובא בב"ח ריש הסימן - אסמכתא מקרא (שיר השירים ו, ג)**: " 'אני לדודי ודודי לי' - ראשי תיבות אלול**, וסופי תיבות עולה ארבעים, כנגד ארבעים יום מראש חדש אלול ועד יום הכפורים, כי **באלו ארבעים יום התשובה מקובלת, להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה, ואז דודו קרוב לקבל תשובתו מאהבה ".**

3. דברי הקצור שלחן ערוך שימי אלול הם ימי רחמים וימי רצון

וז"ל **הקצור שו"ע ריש סי' קכ"ח** (ע"פ דברי הטור הנ"ל)**: "** מר"ח אלול עד אחר יום הכפורים, המה **ימי רצון.** ואף כי בכל השנה הקב"ה מקבל תשובה מן השבים אליו בלב שלם, מכל מקום ימים אלו **מובחרים יותר ומזומנים לתשובה, להיותם ימי רחמים וימי רצון**, כי בר"ח אלול עלה משה אל הר סיני לקבל לוחות שניות, ונשתהה שם מ' יום, וירד בי' בתשרי, שהיה אז גמר כפרה ".

4. אלו"ל כראשי תיבות - לקט מספרי רבותינו

בהקשר לדברי האבודרהם הנ"ל, הרי רבים הם הביאורים לראשי התיבות אלו"ל המובאים בספרים, ובין השאר:

• אלו"ל ר"ת: ואשר לא צדה, והאלקים **אנה לידו ושמתי לך** מקום אשר ינוס שמה (משפטים כא, יג – הרמז מובא באבודרהם, בפרי עץ חיים ובשער הפסוקים) – רמז **לתורה**, כדברי חז"ל "דברי תורה קולטין" (מכות י').

• אלו"ל ר"ת: **אני לדודי ודודי לי** (שיר השירים ו, ג – גם כאן הרמז מובא באבודרהם, בפרי עץ חיים ובשער הפסוקים) – רמז **לתפלה.**

• אלו"ל ר"ת: **איש לרעהו ומתנות לאביונים** (אסתר ט, כב – הרמז מובא בערוגת הבושם בשם ס' אמרכל) – רמז **לצדקה.**

• אלו"ל ר"ת: ומל ה' אלקיך **את לבבך ואת לבב** זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך (ניצבים ל, ו – הרמז מובא בבעל הטורים על אתר) – רמז **לתשובה.**

• אלו"ל ר"ת: **אוי לרשע ואוי לשכנו** (משנה נגעים פרק י"ב משנה ו', סוכה נ"ו: - הרמז מובא בספר מגלה עמוקות) – רמז **לתשובה** (אוי).

• אלו"ל ר"ת: **ארון לוחות ושברי לוחות** (מגלה עמוקות) – רמז לתורה, תשובה, ושניהם יחד.

• אלו"ל ר"ת: **אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה** לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים (בשלח טו, א – הרמז מובא בשו"ע האריז"ל) – **רמז לגאולה העתידה.**

5. מנהגי הסליחות השונים למעשה

• **בשלחן ערוך** (סע' א'), איתא: " נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים **מר"ח אלול ואילך עד יה"כ** ".

• כותב על זה **הרמ"א** (שם): " ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא ... ועומדים באשמורת לומר סליחות **ביום א' שלפני ר"ה, ואם חל ר"ה ב' או ג', מתחילין מיום א' שבוע שלפניו** ".

במשנה ברורה (ס"ק ו') מביא שני טעמים לדברי הרמ"א:

1. משום שהרבה נוהגים להתענות עשרה ימים עם יוה"כ (המנהג מובא ברמ"א כאן סע' ב' [על דברי מרן: " נוהגים להתענות ערב ראש השנה "], וז"ל: " והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה עשרה ימים (מרדכי ספ"ק דר"ה וריש יומא), וכן נכון לעשות " - ש.ס.), ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יוה"כ שלא יוכלו להתענות, דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת שובה וערב יום הכפורים, לכך צריך להשלים ד' ימים קודם ר"ה. וכדי שיהיה יום מסויים להתחלה, תקנו יום ראשון בכל פעם.

2. שכן מצינו בקרבנות, שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה, ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב: והקרבתם עולה, ובר"ה כתיב: **ועשיתם** עולה, ללמד שבר"ה **יעשה אדם עצמו** כאלו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

• **מנהג חב"ד** באמירת הסליחות:

על אף שמובא בלקוטי תורה (דברים י"ד, א): " לכן אומרים סליחות וי"ג מדות מראש חודש אלול ואילך "; הרי שמנהג חב"ד אינו כן, אלא **כמנהג המובא ברמ"א.**

אך אין אומרים סליחות אחרי צום גדליה, וכפתגם הרבי הריי"צ בשם הצמח צדק: " עד כאן (עד ר"ה) מצות **אמירה**, ומכאן ואילך מצות **עשי'** " (תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ב עמ' 367 הערה 132 – מוגה).

ע' בספר המנהגים - חב"ד (עמ' 54) שכתב: "סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה " (ובהערה 1 שם: " כנראה מפני שאומרים: "במוצאי מנוחה". ואין אומרים סליחות וי"ג מדות קודם חצות לילה "). **בשאר** הימים – באשמורת הבוקר.

6. יחיד באמירת סליחות

במ"ב (ס"ק ד'): " ואף יחיד יכול לומר – אותם שאין בהם י"ג מדות, ובסליחה שנזכר **י"ג מדות, ידלג** אותן תיבות. **וכן** אותם הבקשות שהן **בלשון תרגום**, כגון מחי ומסי וכו', ומרן די בשמיא כו', לא יאמר כשאין שם מנין עשרה [א"ר] ".

מכיון שהזכרנו את הבקשה הנפלאה "מחי ומסי", נעתיק אותה להלן (לפי דיוקי הנוסח שבמחזור החב"ד), יחד עם תרגום חופשי:

מחי ומסי ממית ומחיה. מסיק מן שאול לחיי עלמא (תרגום: מכה ומרפא ממית ומחיה מעלה משאול לחיי עולם).

ברא כד חטי, אבוהי לקיה, אבוהי דחיס אסי לכאביה (תרגום: כאשר בן חוטא, אביו מלקהו, אביו שמרחם, מרפא את מכאובו).

עבדא דמריד ונפיק בקולר. מאריה תאיב ותביר קולריה (תרגום: עבד שמורד ומוציאים אותו בקולר (לתליה). לאדונו שב (בתשובה) ו(אדונו) שובר את הקולר).

ברך בוכרך אנן וחטינן קמך. הא רוי נפשין בגידין מררין (תרגום: בנך בכורך אנחנו וחטאנו לפניך, הלוא נפשינו שבעות יסורים מרים).

עבדך אנן ומרודנן קמך. הא בבזתא הא בשביא, הא במלקיותא (תרגום: אנו עבדך ונכנעים לפניך, זה בגלל הביזה, זה בגלל השבי וזה בגלל המלקות).

במטו מנך, ברחמך דנפישין, אסי לכאבין דתקוף עלן. עד דלא נהוי גמירא בשביא (תרגום: בבקשה ממך, ברחמיך הרבים, רפא לכאבים שהתגברו עלנו, בטרם ניהיה כלים בשבי).

הטעם שאין היחיד אומר את י"ג מדות הרחמים הוא מפני שהוא דבר שבקדושה, ואין דבר שבקדושה בפחות מעשרה (ע"פ שו"ת הרשב"א סי' רי"א).

הטעם שאין היחיד אומר אותן הסליחות שבלשון תרגום מובא בספר תניא רבתי (סי' ע"ב), ומועתק באליה רבה (סי' תקפ"א, ט'), והוא כי אין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי, אבל כשיש עשרה מישראל, אין הצבור זקוק לעזרת מלאכי השרת, כי השכינה עמהם.

בדומה לדברי המ"ב הנ"ל, כתב ג"כ **בשבח מועדים** עמ' 8, אך הוסיף שם, לגבי אמירת י"ג מידות ע"י יחיד: ואם אומרן דרך קריאה בתורה, **בניגון ובטעמים** – מותר. והוא ע"פ דברי **המגן אברהם** ודברי **מרן החיד"א** בקשר גודל. וכ"פ ג"כ בספר **חזון עובדיה – ימים נוראים** (עמ' כ"ז ואילך).

ועוד במ"ב (שם): " **אם אין מנין בעת אמירת אשרי**, יאמר סליחות, וכשיבואו מנין, יאמרו קדיש באמצע סליחות ".

ועוד שם: " **ואם היה מנין בתחלת אמירת הסליחות, ולבסוף יצאו מקצתן**, י"ל דמ"מ אומר קדיש אחר הסליחות, וכעין מה שנתבאר בסימן נ"ה [פמ"ג] ".

וע' **בהליכות שלמה** (ח"ב (מועדים) עמ' ד'), שכתב: " הבקשות שבסוף הסליחות שהן בלשון ארמית ואינן נאמרות אלא בעשרה, כל זמן ששה מתוך י' המתפללים עדיין אומרים אותן, מותר ודאי לאומרם.

ואף אם כבר גמרו, הדעת נוטה **שכל עוד שלא גמרו הסליחות שלאחריהן עד הקדיש**, מותר לאמרן. אבל אם כבר גמרו הצבור כל הסליחות, שוב לא יאמרן ".

7. בחירת ש"ץ לאמירת הסליחות

ברמ"א (שם): " וידקדקו לחזור אחר ש"ץ **היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים** שאפשר למצוא שיתפלל סליחות וימים נוראים, ושיהיה **בן שלשים שנים** (שאז ראוי בן לוי לעבודה (גר"א) , וגם שאז לבו נשבר ונדכה (ד"מ) – מ"ב ס"ק י"ב) , גם שיהא **נשוי**. מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה **מרוצה לקהל**, אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו, ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו ".

במ"ב (ס"ק י'): " וכל **העוזרים ומסייעים לש"ץ שאינו הגון**, כאלו גונב טוב מן הקהל, ועתידים ליתן את הדין [ס"ח] ".

וכן **במ"ב** (ס"ק י"ב), איתא: " שיהא נשוי: ... ופשוט דאם מזדמן לו שנים: אחד שהוא בן תורה וירא חטא, ואין לו אלו הפרטים, והשני הוא איש פשוט, והוא נשוי ויתר מבן שלשים, **הבן תורה קודם** ".

ועוד (שם): והיודע בעצמו שאינו בקי מאד ויודע לשמור אפילו משגגה, אין לו להכניס את עצמו בעבודת השם. **ואם אינו ראוי והגון ובקי**, אין ממתינין לו כשאר עונשים, אלא גובין לאלתר [א"ר].

עוד **במ"ב** (ס"ק י"א): " **מי שבא בערכאות של גוים**, אין ראוי להיות ש"ץ בר"ה ויוה"כ, אלא אם כן עשה תשובה ".

ועוד (שם): " **אם רואה שיש מחלוקת** בשביל התפלה, לא יתפלל, אע"פ שיתפלל מי שאינו הגון ".

8. מנהג לפיו הש"ץ לסליחות ש"ץ לכל היום

כותב **הרמ"א** (סוף סע' א'): " ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות, מתפלל כל היום ".

ומבאר **המ"ב** (ס"ק י"ד): " כל היום: שחרית ומנחה (לבוש) [שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור, וי"א דאף ערבית שלפניו (כן משמע בד"מ, ואפשר שזהו ג"כ כוונת מג"א – שער הציון), אבל הערבית של היום שלאחריו, אין שייך לו] ".

9. הש"ץ מתעטף בטלית לאמירת הסליחות

במ"ב (ס"ק ו'): " הש"ץ מתעטף בטלית בשעה שאומרים י"ג מדות, אף שהוא קודם אור היום, אבל אז אינו מברך עליו ... [לבוש] (והסיבה שלא מברך על הטלית: מצד ספק ברכות להקל, בנוגע לברכה בלילה על בגד המיוחד ליום – ע' או"ח סי' י"ח – ש.ס.). אך מסיק ע"פ הט"ז: לא יטול אז טלית שלו, ולא טלית של קהל

שהוא ג"כ כשלו, אלא יקח טלית של חבירו, דבזה לכו"ע פטור מציצית, ויכוין שנוטלו רק לכבוד ולא לקנותו ".

ובדומה לכ"ז כתב ג"כ בשבח מועדים עמ' 8.

10. אבל – להיות ש"ץ בימים הנוראים / בימי הסליחות

במ"ב (ס"ק ז'): " **אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה בר"ה ויוה"כ, דהא דינם כרגלים לכל מילי, אבל בימי הסליחות, אפילו בערב ראש השנה ועשרת ימי תשובה, מותר [ובדליכא חזן אחר, שרי אפילו בר"ה ויוה"כ] ... ".**

על אף שכאן חורגים ממסגרת המאמר (חודש אלול), נביא את הדעות השונות בנוגע לש"ץ בימים שאין אומרים בהם תחנון במהלך השנה:

- **בהמשך דברי המ"ב הנ"ל, כותב: " וכן בימים שאין אומרים תחנון, מותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל, אבל מוסף לא יתפלל. והח"א כתב: כמדומה שהגר"א לא היה מניח להתפלל אפילו שחרית בראש חודש, אכן בדליכא אחר, לכו"ע מותר להתפלל אפילו מוסף ".**
- **מנהג חב"ד: בספר המנהגים עמ' 8, איתא: " בראש חודש, ובכל יום שיש בו מוסף, אין האבל יורד לפני התיבה, ואפילו לא בתפלת ערבית ומנחה. בחנוכה, יורד האבל לפני התיבה, לבד לאמירת הלל ".**

אלול, זמן גלוי י"ג מדות הרחמים, "המלך בשדה"

1. תחילת מאמר ד"ה אני לדודי ודודי לי
- לקוטי תורה פרשת ראה

"אני לדודי ודודי לי, ראשי תיבות אלו"ל[א]. והענין כי באלול מתחיל בחינת אני לדודי, דהיינו בחינת אתערותא דלתתא[ב], עד ראש השנה ויום הכפורים[ג], שהם בחינת המשכת אלהותו ית' למטה בבחינת התגלות, כמו שכתוב: שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני[ד], שמראש השנה עד יום הכפורים, הוא בחינת שמאלו, בחינת יראה, לפי שאז הוא זמן התגלות מלכותו ית', ולכן קוראין לו המלך, כי מלכותך מלכות כל עולמים. פירוש, שאפילו בעולמות הנעלמים, תפול עליהם אימת המלך ופחדו. ומזה נמשך גם למטה על כללות נשמות ישראל לקבל עול מלכות שמים עליהם ותהיה יראתו על פניהם כל השנה[ה], כי יראת ה' ואהבתו אינו עשויה ונטוע בלב האדם מכח עצמו, כי אם מכח ההארה הנמשך עליו מלמעלה בעת וזמן התגלותו, דהיינו בראש השנה בחינת יראה כו', וזהו בחינת: ודודי לי. רש שצריך תחלה את האהבה ויראה על ידי אתערותא דלתתא, שהיא באלול.

והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים[ו-ז], ולהבין זה, כי למה הם ימות החול ואינם יו"ט, כמו שבתות וים טוב, שבהם התגלות אלהות, בחינת הארת אלהותו יתברך. ובפרט בעת וזמן י"ג מדות, שהם הארת העליונות מאד, והם מתגלים ביום הכפורים, ובודאי יש הפרש גדול בין יום הכפורים ובין אלול.

אך הנה יובן על פי משל למלך, שקודם בואו לעיר, יוצאין אנשי העיר לקראתו, ומקבלין פניו בשדה[ח], ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות[ט], ומראה פנים שוחקות לכולם[י], ובלכתו העירה, הרי הם הולכים אחריו, ואחר כך, בבואו להיכל מלכותו, אין נכנסים כי אם ברשות, ואף גם זאת, המובחרים שבעם ויחידי סגולה. וכך הענין על דרך משל בחודש אלול, יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה[יא-יב] ... ".

מפתחות וביאור להבנת המאמר
(מספר הערות הועתקו מהפירוש הנפלא של "חסידות מבוארת")

א. **דודי לי ואני לו (שיר השירים ב, טז) – חודש ניסן**
אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ו, ג) – חודש אלול

ב. **אני לדודי** (בלשון הקרא, וכך עכשיו בלשון החסידות) - מבטא אהבה

מיין נוקבין (בלשון האריז"ל) - מבטא מחזוריות

אתערותא דלתתא (בלשון הזהר) - מבטא עבודה

אדם מקדש עצמו מלמטה [מקדשין אותו מלמעלה] (בלשון חז"ל - יומא לט.) - מבטא את האין ערוך שבהתעוררות מלמעלה

ג. " עד ראש השנה ויום הכפורים ... " - **מתאים עם המובא בב"ח סי' תקפ"א** שסופי תיבות **אני לדודי ודודי לי** – בגימטריא 40 - כנגד 40 יום שמר"ח אלול עד יום הכפורים, והיינו שענינו של אלול (אני לדודי ודודי לי) כולל גם את עשרת הימים שמר"ה ליוה"כ.

ד. "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שיר השירים ב, ו) " - ה"אתערותא דלעילא" (ודודי לי) הבאה בעקבות ה"אתערותא דלתתא" **מתבטאת ביראה ובאהבה הנמשכים על נשמות ישראל:** שיתעוררו ביראה (שמאלו תחת לראשי - מר"ה עד יוה"כ) ואהבה (וימינו תחבקני - בסוכות) בחודש תשרי.

ה. " ותהיה יראתו על פניהם כל השנה": **מעבודת חודש אלול** נמשכת יראה על נשמת האדם **מר"ה עד יוה"כ**, על ידי התגלות מלכותו ית', ומיראה זו שואב האדם את הכח לקבל עליו עול מלכות שמים **במשך כל השנה** (כידוע שהמועדים של חודש תשרי הם שורשים ומקורים לכל השנה כולה (אור התורה להצמח צדק פרשת וזאת הברכה ע' א'תתסו) - והוא הדין שחג הסוכות הוא מקור לאהבה ושמחה בעבודת השם לכל השנה).

ו. **י"ג מדות הרחמים:**

י"ג מדות הרחמים מבטאות גלוי אלוקות, בהתקרב אליו ית'. גלוי זה מורגש בנפש האדם.

י"ג מדות הרחמים מרמוזות בפסוקים: (שמות פרק לד):

(ו) וַיַּעֲבֹר ה' | עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא ה' | ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת:

(ז) נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד | עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים:

פירוש רש"י:

(ו) **ה' ה'** - מדת הרחמים היא, אחת קודם שיחטא, ואחת אחר שיחטא וישוב: **אל** - אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר (תהלים כב ב) אלי אלי למה עזבתני, ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא: **ארך אפים** - מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה: **ורב חסד** - לצריכים חסד, שאין להם זכיות כל כך: **ואמת** - לשלם שכר טוב לעושי רצונו:

(ז) **נצר חסד** - שהאדם עושה לפניו: **לאלפים** - לשני אלפים דורות: **עון ופשע** - עונות אלו הזדונות. פשעים אלו המרדים, שאדם עושה להכעיס: **ונקה לא ינקה** - לפי

פשוטו משמע, שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים: פקד עון אבות על בנים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, שכבר פירש במקרא אחר (שמות כ ה) לשונאי: ועל רבעים - דור רביעי, נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים.

אלא שקיימות אצל רבותינו הגאונים, הראשונים והאחרונים, שיטות רבות במנין י"ג המדות. להלן כמה מהן, ע' אודותן **באגרות קדש הרבי** ח"ב עמ' שס"ט - ע, אגרת שפ"ז; וכן **בתורה שלמה** חלק כ"ב עמ' קכ"ד-ה:

	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג
תוספות, ראש, אבן עזרא	ה'	ה'	א-ל	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה
רב ניסים גאון	ה'	א-ל	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד	לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה
זהר, אריז"ל (*)	**א-ל**	**רחום**	**וחנון**	**ארך**	**אפים**	**ורב חסד**	**ואמת**	**נצר חסד**	**לאלפים**	**נשא עון**	**ופשע**	**וחטאה**	**ונקה**
מהר"ל מפראג	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה לא ינקה	פקד ... על בנים	ועל בני בנים	על שלשים ועל רבעים
ספר חסידים	רחום	וחנון	ארך אפים	ורב חסד	ואמת	נצר חסד לאלפים	נשא עון	ופשע	וחטאה	ונקה ... רבעים	וסלחת לעוונינו	ולחטאתנו	ונחלתנו

(*) ע' באגרות קודש (שם), שמסיק הרבי: " וההחלטה המקובלת בעניני סתרי תורה היא על פי חכמי הקבלה. ובפרט שהם ראו גם את דברי התוספות ורנ"ג וכו'. ובכל זאת החליטו כנ"ל. וכבר כתב האזולאי בפירוש לספר חסידים ... וז"ל: רבינו והתוספות בפרק קמא דראש השנה חתרו למנות י"ג מדות מפני שבימיהם ז"ל לא נתגלה ספר הזהר הקדוש. ושם ובכתבי האריז"ל גילו לנו מנינם וסודם, עכ"ל".

ז. **"והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים ": הענין מובא בין השאר בפרי עץ חיים (שער ראש השנה בתחילתו): " ומצוה להתענות ... הם ימי רצון, ויאמר, ביום שמוציאין ספר תורה, ג' פעמים י"ג מדות ... ". ובסדור האריז"ל לתלמיד הבעש"ט רבי שבתי מרשקוב (ח"ג, סדר כוונות ר"ח אלול, עמ' מ"ד): " מר"ח נפתחו י"ג מקורות מי"ג מכילין דרחמי ".**

ח. **יציאת המלך לשדה, במשל, היא הארת י"ג מדות הרחמים שבנמשל, שהיא נתינת כח לתשובה.**

ט. ע' **במאמר ד"ה אני לדודי תשכ"ו** (ספר המאמרים מלוקט ד' עמ' שס"ה), שם כותב הרבי: " מה שכתוב בהמאמר שהמלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות, הכוונה בזה שמדגיש את **כולם** היא, שגם אלה שהם **רק רוצים להקביל את פני המלך**, אלא שהם **שבויים בידי יצרם**, **וגם כשמתעורר אצלם רצון לעשות תשובה ולקבל עליהם עול מלכות שמים, אין זה בא בפועל**, גם אותם הוא מקבל בסבר פנים יפות, וזה מעורר אצלם רצון חזק ותקיף להקביל את פני המלך, ועל ידי רצון זה, הם **מתגברים על המניעות והעיכובים** ".

אך ע' **בתורת מנחם התוועדויות חי"ד**, עמ' 277, שם איתא: " באלול בא הקב"ה אל כל אחד ואחד מישראל, וכל אחד ואחד מישראל יכול למסור לו את בקשתו, כמבואר בלקוטי תורה באריכות.

אבל מצד זה מובן, שכאשר המלך נמצא בשדה, **יש צורך בזהירות גדולה יותר**, דמכיון דהאדם נמצא במעמד ומצב שלו, ואף על פי כן בא המלך אליו ומקבל את בקשתו, ויתירה מזה, מראה לו סבר פנים יפות - יכול הוא לטעות ולחשוב שטוב הוא להשאר באותו מצב , וראיה לדבר, שבהיותו במצבו זה בא אליו המלך ...

... **יש צורך בזהירות ביותר, כדי שלא יבוא לידי טעות, שיכול הוא להשאר במעמדו ומצבו**, וראיה לטעותו, שאף שנמצא עתה ב"עובדין דחול", ל"ט מלאכות (שהרי אלול איננו יום-טוב), **אף על פי כן נותנים לו את הגילוי די"ג מדות הרחמים, וכמאמר הגמרא "מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ", "ויעבור הוי' על פניו ויקרא הוי' הוי'"**, שזהו משם הוי' שלמעלה מהשתלשלות ".

י. **בתורת מנחם התוועדויות** תשמ"ח ח"ד, עמ' 234: " יש לומר, שזה שאין ציווי שבחודש אלול צריך להיות בשמחה, ולא רק שאין ציווי על זה (מן התורה וגם לא בדברי סופרים) אלא שלא נמצא אפילו בדברי האחרונים, כולל גם דרושי חסידות - **אע"פ שלא יכול להיות שמחה יותר גדולה מזה שהקב"ה מקבל את כל אחד ואחד, ב"סבר פנים יפות" ו"מראה פנים שוחקות לכולם**" - הוא כי השמחה דחודש אלול היא למעלה מגדר ציווי (אפי' מגדר ציווי דמנהג הכתוב בספרים ".

יא. יש להעיר כי משל ה"מלך בשדה" עונה לשאלת אדמו"ר הזקן (ע' לעיל במאמר) בכך שהארת י"ג מדות הרחמים מבטאת אמנם "מפגש" בין הבריאה לבין הקב"ה, אך שלא כבשבתות וימים טובים, שם המפגש מעיד על עליית העולמות, ולכן אסורים במלאכה (כי עשיית מלאכה היא פגיעה במלך הדואג ש"מלאכתו תהיה עשויה"); **כאן המפגש התאפשר מצד ירידת ה' ל"שדה", על אף שהאדם והעולם עדיין לא התעלו.**

יב. יציאת המלך לשדה אינה בסתירה עם העובדה שבאלול, העבודה מתחילה ב"אני לדודי" (עבודת האדם), כי הירידה לשדה אינה מבטאת התעוררות **אלא רק נתינת כח** להתעוררות.

2. סיכום המשך המאמר (כי הנה כתיב ... רצון אחר כלל)

בהמשך המאמר, מבאר אדמו"ר הזקן בפירוט יותר את משל ה"מלך בשדה". יוצא מדבריו הק', כי קיימים מספר שלבים:

- עצם השם **ישראל** מבטא הארת י"ג מדות הרחמים בנפש האדם. כי הרי **א-ל היא הראשונה מי"ג מדות הרחמים**, כנ"ל, וישראל, היינו: יו"ד שר א-ל: יו"ד: **בתמידיות** (כמו ב"ככה יעשה איוב כל הימים" – איוב א, ה, ופירש רש"י שם: כמו כן היה עושה תמיד), שר: **מושל, א-ל**, בנפש האדם. אלא שהארה זו לאו דוקא בגלוי.

- באלול ניתן בקלות לגלות מדות הרחמים מפנים הנפש (וזוהי יציאת המלך לשדה), [אם רק ירצה האדם להקביל את פני המלך בשדה]. זוהי "**נתינת הכח**" שביציאת המלך לשדה, וזהו **גלוי י"ג מדות הרחמים שבאלול**.

- האתערותא דלתתא של אלו"ל – אני לדודי - היא בזה שישים האדם את פנימיות **רצונו** אליו ית' (וזהו "רשאין **כל מי שירצה** לצאת להקביל פניו", שבמשל).

- ואז מאירה **הארת י"ג מדות הרחמים בגלוי בנפש האדם**.

3. סיכום המשך המאמר (והנה יש באדם ... ולהכלל ברצונו ית') - בו מבואר מהי עבודת חודש אלול

- **הקדמה: במהות עיר, שדה ומדבר, בקבלה ובחסידות**

עיר ("לא תהו בראה, **לשבת יצרה**" – ישעיה מה, יח) - עניני תורה ומצות

שדה - התעסקות בעניני חולין לשם שמים

מדבר (... "**במדבר ... ולא ישב** אדם **שם**" – ירמיה ב, ו. ואדם: היינו " כמו שכתוב " – יחזקאל א, כו – "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם") – " הם המעשים והדבורים והמחשבות אשר לא לה' המה ".

- עבודת חודש אלול היא לצאת מהמדבר אל השדה, ולבקש את ה', כדכתיב: "ובקשתם **משם את ה' אלקיך**" (ואתחנן ד, כט):

אלקיך: היינו שהוא חיפוש " פנימיות רצונו ית' " **שבכל אחד ואחד**, שהוא האור הגנוז שגנז ה' ית' לתוך כל אחד ואחד מישראל.

משם: היינו ש"כשם שאי אפשר לחפש אחר אבידה ולמצאה זולת במקום שנאבדה, כך ... **יפשפש במעשיו ודבוריו ומחשבותיו שעברו וחלפו מיום היותו, אשר לא טובים**".

- וכשיתבונן במעשיו הלא טובים, יתמרמר על ריחוקו מה', ויבקש רחמים לעורר את האהבה לה' שנאבדה לו. וזהו (דרש על הפסוק): " ליעקב (רחמים) אשר פדה את אברהם (אהבה) " (ישעיה כט, כב). (כי מצד פשט הפסוק: " לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ... ", אשר פדה את אברהם מוסב על ה', וכפירוש רש"י: מאור כשדים).

4. סיכום המשך המאמר (אך האדם ... הארת פנים כנ"ל) - כאן מבאר אדמו"ר הזקן מה יעשה האדם שלא ירגיש את הרחמנות שעל ניצוץ האלקות שבשביה אצלו

אדם זה יתבונן במשל הבא: הרי אדם שכואב לו אבר, אפילו צפורן רגלו, מחמת שנגף באבן, מרגיש הכאב במוחו ומצטער, דוקא כל עוד האבר מחובר בו, טרם נחתך. אבל משנכרת ונפרד, אין המוח מרגיש את הכאב. " כל אנחנו בני ישראל מחוברים ודבקים בו ית', ולכן צריכים אנחנו להרגיש הכאב והפגם שפגמנו והורדנו בגלות ניצוץ אלהותו ית' .... **אך מה שאינו מרגיש בנפשו הכאב והפגם, היינו מפני שפגם כל כך עד שנפרד ונכרת משרשו לגמרי ! ... ומזה אדרבה יעורר רחמים יותר גדולים, עם היות שאינו מרגיש הרחמנות על עצמו ".** והיינו שאדרבה, יבקש מאת ה' רחמים רבים עוד יותר על נשמתו שנכרתה. וזהו " ברחמיך הרבים רחם עלינו " (מנוסח ברכות קריאת שמע).

ואם גם בזאת לא יתעורר בו מדת רחמנות, העצה היא לקיים את המשך הפסוק: " אני לדודי ודודי לי הרועה **בשושנים** ", והיינו להיות כשושנה, שכמובא בזהר, מתהפך מגוון אדום (עבירות) לגוון לבן (טהרה), על ידי האש, והאש שלמטה, היינו: " ענין סיגופים ותעניות ", ואז יאר ה' פניו, בחינת הארת פנים.

5. סיכום המשך המאמר (אך עוד אחת ... סוף המאמר)

בסוף המאמר מוסיף אדמו"ר הזקן **שגם כשמוצא בנפשו את האהבה לה', ישנו צורך בעשיית כלי לאהבה, כדי שזו לא תסתלק למעלה. ועשיית הכלי היא ע"י לימוד התורה, ועל ידי מצות צדקה.**

ואת זאת דורש אדמו"ז מן הפסוקים (שיר השירים ג, ב-ד): " אֲקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת (מובן במאמר שמדובר במעשים דיבורים ומחשבות אשר לא לה' המה), אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי (פירש הצמח צדק: מה שאהבה כבר, והיינו כי ישראל עלו במחשבה), בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו ... **עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ** (והיינו על ידי עשיית כלים, וכשם שצריך פתילה כדי לאחוז את האש), **עַד־שֶׁהֲבִיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי** (הוא מקור הולד, שזו תורה שבכתב) **וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי** (זו תורה שבעל פה) ".

ואף ענין זה רמוז ב"הרועה **בשושנים**": ששונים הלכות (דרשת ספר הזהר) ; וה' הוא כמו

רועה, שעל ידי שלומדים בעיון את תורתו, התורה נתפסת ומתאחדת עם מוח ושכל האדם הלומדה, כמו מזון גשמי שנעשה דם ובשר.

וכן מצות צדקה היא כלי לאהבת ה', " וכמו שכתוב: כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד (ברכת שים שלום שבשמונה עשרה), פירוש: כי לאור פני ה', שהוא בחינת האור, יש שני כלים, שהם תורה וחסד, כנ"ל ".

מנהג אמירת "לדוד ה' אורי וישעי"

על יסוד המנהג לומר מזמור זה מר"ח אלול, מובא **בשער הכולל** פרק י"א, כ"ח: " והנה בפוסקים ובספרי קבלה ובסדורי הקדמונים, לא נזכר לאמר זה המזמור באלו הימים. רק (א) **בסדור ר' שבתי ראשקוביר** כתוב (שלא בסדר התפילה, רק במנהגי חדש אלול): כל האומר מזמור כ"ז לדוד ה' אורי מן ר"ח אלול עד אחר שמחת תורה (שמיני עצרת נקרא בסדורו שמחת תורה) ערב ובוקר דבר יום ביומו, אזי הוא מובטח כו' ... ואחר זה הסדור נמשכו בכל סדורי האשכנזים כמנהג ספרד לאמר זה המזמור בבקר ובערב אחר שמיני עצרת. (ב) **בסדור הגדול מאדמו"ר ובלקוטי תורה** ד"ה אני לדודי ... (ג) **הרב חיד"א ז"ל בספרו הקטן מורה באצבע** כתב: מנהג טוב לאמר אחר כל תפלה מזמור לדוד ה' אורי, ובפרט מר"ח אלול עד הושענא רבה ... ".

וע' עוד בשער הכולל שמאריך בכ"ז באותיות כ"ח וכ"ט.

מנהג חב"ד

- כותב אדמו"ר הזקן בסדור (סדור תורה אור עמ' ל"ה): מן ר"ח אלול עד אחר הושענא רבה **אחר שיר של יום ובמנחה קודם עלינו** אומרים זה: לדוד ...
- וע' היום יום ל-ל' מנחם אב, א' דר"ח אלול: מתחילים לומר "לדוד ד' אורי".
- וע' שער הכולל פרק מ"ה, ו', שביאר שעד אחר הושענא רבה, היינו **עד מנחה של יום הושענא רבה.**
- ע' סדור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות, עמ' קפ"ח, שכתב: **בימי ראש חודש אלול, המנהג להקדים המזמור 'ברכי נפשי', ואחריו המזמור 'לדוד ה' אורי'**, וכדמשמע בלוח כולל חב"ד.

במ"ב (ס"ק ב')

- ונוהגין במדינתינו מר"ח אלול עד יוה"כ לומר בכל יום אחר גמר התפלה מזמור לדוד ד' אורי כו' בוקר וערב, ואומרים אחריו קדיש, ואנו נוהגין לומר **עד שמע"צ ועד בכלל.**
- **וביום שיש בו מוסף - אחר גמר תפלת שחרית**, קודם אין כמוך.
- ובערב **אחר תפלת המנחה.**

- ובמקומות שאומרים אותו **אחר גמר התפלה** בר"ח, יש **להקדים מזמור ברכי נפשי.**
- וכן במקומות שאומרים אותו **אחר תפלת שחרית** ונוהגין ג"כ לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, **יש להקדים השיר של יום** [אחרונים].

מנהגים ותקנות

1. לברך את חבירו בברכת כתיבה וחתימה טובה

ע' **בבאר היטב** (סי' תקפ"א ס"ק י') שכתב: " משנכנס אלול, כשכותב אדם אגרת לחבירו, צריך לרמוז בתחלתו, שמבקש עליו לשנה טובה ".

בשבח מועדים: " מתחילת חודש אלול עד יום הכפורים, נוהגים בני ישראל לברך איש את רעהו – הן בכתב (בתחילת המכתב או בסופו) והן בדיבור בעל פה – שיזכה בימי הדין הבאים עלינו לטובה ל"כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה" " (שבח מועדים עמ' 5 ע"פ ספר השיחות תשמ"ח עמ' 610. הברכה בכתב מוזכרת במטה אפרים, ובקצור שו"ע סי' קכ"ח סע' ב').

RABBI I. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN. N. Y.
SLOCUM 6-2919

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

ב"ה, ט"ו אלול, תש"ג
ברוקלין

מחותני הידידי וו"ח אי"א מוה"ר ישראל שי' מיזל
שלום וברכה!

בזה הנני לברך את ידידי ואת ביתו
ואת יו"ח ובני ביתם יחיו בכל מקום שהם
ולהתברך מאתו בברכת כתיבה וחתימה טובה
בגשמיות וברוחניות.

מחותנו הדו"ש ומברכו

(מכתב ברכה זה של הרבי הריי"צ מתפרסם כאן בפרסום ראשון)

אך ע' **בדבר מלכות לפרשת ראה סי' ד'** (תורת מנחם התוועדויות תנש"א ח"ד עמ' 9-178): " ועוד

ועיקר: גם (סיומו של) חודש **מנחם-אב** (שבו מברכים חודש אלול, ובו חל יום א' דר"ח אלול) שייך כבר לחודש (אלול ו)תשרי (התחלת חדשי החורף), כידוע מנהג ישראל שמחמשה עשר באב ואילך מברכים איש את רעהו בברכת כתיבה וחתימה (וגמר חתימה) טובה ... ".

ובהערה 33 שם: ולהעיר ש"חמשה עשר באב" עולה מכוון כמנין "כתיבה וחתימה טובה" (דרכי חיים ושלום סתרפ"ד).

2. תקנת הבעל שם טוב בהוספת פרקי תהלים

בהיום יום ל-א' אלול, איתא: כשהיה ה"צמח צדק" בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע [=אחיה השילוני], אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה פרקי תהילים, וביוה"כ שלשים וששה פרקים: ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.

3. הוספה בלימוד עניני עבודת ה' שבספרי החסידות, והוספה בעבודת התפלה

בהתקשרות (א'צט עמ' 15): " בישיבות תומכי-תמימים מוסיפים בחודש זה (התלמידים, והראשי-ישיבה וההנהלה לא-כל-שכן) זמן ללימוד חסידות, ובפרט מאמרי 'עבודה', ומאמרים השייכים לאלול, כגון: אגרת התשובה בתניא, דרך החיים שער התשובה ושער התפילה, לקוטי תורה (שכבר מפרשת דברים ואילך מדובר שם אודות התשובה), עטרת ראש, וכן עוסקים בתפילה במתינות ובחשבון-נפש ".

4. בדיקת תפילין ומזוזות

אנשי מעשה נוהגים לבדוק בחודש זה תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצאו בדק בשאר מצוות, **יתקנו** (שבח המועדים ע"פ מטה אפרים וקצור שו"ע).

5. ח"י באלול

בהיום יום ל-ח"י באלול: " יום הולדת את הבעש"ט בשנת תנ"ח. יום שנתגלה אליו מורו ורבו הקדוש [=אחיה השילוני] - תפ"ד. יום שנתגלה הבעש"ט - תצ"ד.

יום הולדת את רבינו הזקן - תק"ה ".

בלקוטי שיחות חכ"ד עמ' 518: " מעת אשר נתפרסם אשר יום השמונה עשר בחודש אלול הוא יום ההולדת של הבעש"ט ושל רבנו הזקן - נהגו, בכמה מקומות ובפרט בבתי כנסיות חב"ד, לעשות

אותו יום-התועדות בסיפור מעשי צדיקים, חיזוק בדרכי החסידים בכלל ואהבת ישראל בפרט וקבלת החלטות בקביעות עתים ללימוד התורה - הנגלה והנסתר ... ".

6. הימים שמח"י באלול עד כ"ט בו

י"ב ימים האחרונים של חודש אלול הם כנגד י"ב חדשי השנה העוברת, יום לחודש יום לחודש, ובכל יום יש לעשות חשבון הנפש – בח"י באלול עושים חשבון הנפש ותיקון על חודש תשרי, בי"ט אלול על חודש מרחשון וכן הלאה עד כ"ט באלול, שאז החשבון על חודש אלול (שבח מועדים עמ' 6 – ע"פ ספר השיחות תש"ג עמ' 177 ועמ' 179, לרבי הריי"צ).

תשורה מימון - סילם 28

שער

הלכות סוכה

הלכות סוכה

סוכה ישנה, סוכה שלא נעשתה לצל וכו'

הסוכה צריכה להיות עשויה לצל בלבד

נחלקו בית שמאי ובית הלל במשנה דסוכה (ט, א) בדין סוכה ישנה, שבית שמאי פוסלין **ובית הלל מתירין**. ושם, שסוכה ישנה, היינו: כל **שעשאה קודם לחג שלשים יום**, ולא פירש **שהיא לשם חג**. והלכה (שו"ע ריש סי' תרל"ה) כבית הלל, שאין הסוכה צריכה להיעשות לשם מצוה.

אך גם לבית הלל שהלכה כמותם, ישנה הגבלה מסוימת: בגמרא (ח, ב) מובאת ברייתא לפיה סוכת גנב"ך, והיינו סוכה שעשאוה גוים או נשים לעצמם, או שעשאוה לבהמות, או שעשואה כותים לעצמם (והיינו שבכל אלה, לא נעשתה הסוכה לשם מצוה), כשרה (וכשיטת בית הלל), אך מובא שם בשם רב חסדא שה"מ: **שעשאה לצל סוכה**.

ובשו"ע אדמו"ר (סי' תרכ"ו ס"א) ביאר ש"כל שאין **הסוכה** עשויה **לצל בלבד**, דוגמת ענני כבוד (אלא גם **לדירה בקביעות** ולא להסתופף בצלה בלבד, **או לתשמיש של צניעות** כגון לאוצר או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע, **או למחסה ולמסתור מזרם וממטר**) **אין זו סוכה** אלא בית, שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו, **והתורה אמרה סוכה ולא בית**" (מכאן ברור שהפסול: מדין תורה, וכן מפורש בשו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סכ"ח: "... שפסולה מן התורה, שהרי לא הונחה לשם צל").

וכתב עוד אדה"ז (בסי' תרל"א סע' ה'), וז"ל: אבל אם היה הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד בתוכה, פסולה, לפי שאין נקראת סוכה **אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד**, אבל אם מגינה גם מן המטר, אין נקראת סוכה, אלא כמין בית היא זו.

וע' בשו"ת **אבני נזר** (או"ח סי' תע"ד): **ונראה כוונתו** (של אדה"ז, בסי' תרכ"ו, שכתב דבעשויה להגין מגשם, פסולה): **אפילו מטר יכול לירד בה. דבאין מטר יורד, מבואר בסי' תרל"א [סעי' ה'] דין בפני עצמו, דפסול, שהוא כמין בית.**

ומבאר הרבי (לקו"ש חל"ב פרשת אמור שיחה ג' עמ' 142) **שבדברי אדה"ז** (שבסי' תרכ"ו), **שני חידושים: 1. שהתנאי: בכל סוכה** (ולא רק בסוכת גנב"ך), **ו-2. שצריך שתהיה הסוכה עשויה לצל בלבד, בלי תערובת של כוונה אחרת** (ושלא כפשט דברי השו"ע, שכתב, בסי' תרל"ה ס"א, וז"ל: סוכה, אע"פ שלא נעשית לשם מצוה, כשרה, והוא **שתהיה עשויה לצל** – ולא ציין שתהיה עשויה לצל בלבד); **כי "לדעת אדה"ז, זהו גדרה של מצות סוכה, שתהיה עשויה לצל בלבד, כמו ענני הכבוד שהקיפם בהם לצל** (לשון אדה"ז ריש סי' תרכ"ה)".

ועפ"ז הסביר הרבי (שם) **למה ענין היות הסוכה עשויה לצל מובא בתחילת הלכות סוכה בשו"ע אדמו"ר** (הן בריש סי' תרכ"ה: הם ענני כבוד שהקיפם בהם **לצל** לבל יכה בהם שרב ושמש, ולא כלשון השו"ע שלא הזכיר את המילה: "לצל", והן בריש סי' תרכ"ו, וכנ"ל, וגם כאן שלא כהשו"ע, שהזכיר את הענין רק בריש סי' תרל"ה!), **והוא: כיון שאין זה אחד מתנאי הסוכה, אלא זהו גדרה של סוכה, ד"כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה".**

גדר נעשתה לצל

ז"ל אדה"ז (סי' תרל"ו ס"ג): **יוצר כלי חרס שיש לו שתי סוכות זו לפנים מזו, ושתיהן עשויות לצל, ועושה קדרותיו בפנימית, ומוכרם בחיצונה, הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה, אף על פי שהיא עשויה לצל; מכל מקום, כיון שהיא דירתו כל השנה, שהוא אוכל וישן בה ועושה בה רוב תשמישו, אין ניכר שהוא דר בה עתה לשם מצוה. אבל החיצונה, יוצא בה ידי סוכה, שהרי אינו דר בה כל השנה. ואפילו הפנימית, אם מגביה את הסכך וחוזר ומניחו לשם סוכה, כשרה, שהרי אפילו תקרת הבית מתכשרת לסיכוך ע"י מעשה זו, כמו שנתבאר בסימן תרל"א:**

כיצד להכשיר סוכה שלא נעשתה לצל בלבד (או שבכלל לא נעשתה לצל):

בשו"ע אדמו"ר (סי' תרכ"ט סכ"ח), **איתא: "אבל חבילה** (של קש או של עצים) **שהעלה אותה ליבשה, וכשהגיע החג, נמלך עליה לסיכוך, שפסולה מן התורה, שהרי לא הונחה שם לשם צל, אין מועיל לה התרת האגד להכשירה, כיון שפיסולה לא היה מחמת האגד בלבד, אלא הנחתה שלא לשם הצל גרם לה להפסל מן התורה, לפיכך צריך לעשות מעשה חדש להנחתה, דהיינו שיגביהנו מעט ויחזור ויניחנו לשם צל ... ".**

ולגבי אופן הגבהת הסכך, איתא בשו"ע (סי' תרכ"ו ס"ו, בהקשר לתעשה ולא מן מהעשוי): **"והוא שיגביה כל אחד לבדו", ויש להסתפק בדברי השו"ע, אם ניתן להגביה הרבה סכך יחד, ובלבד שיגביה את הסכך כולו, או שיש להגביה כל ענף וענף בפני עצמו בדוקא. וכתב הב"ח** (סי' תרכ"ט) **שהיא מחלוקת ראשונים: לדעת הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, הטור מהרי"ו ורוב הראשונים, ניתן להגביה הרבה סכך יחד, כ"ע ולדעת רש"י והר"ן, יש להגביה כל ענף בפני עצמו. עפ"ז נראה להורות להקל כרוב הראשונים בשעת צורך.**

גם סוכה שנעשתה לצל בלבד צריך לחדש בה דבר אם נעשתה "קודם ל' יום שלפני החג", שלא לשם החג; ואם דין זה לעיכובא

כך מובא ברא"ש (פ"א דסוכה סי' י"ג), בשם הירושלמי, וכך מפורש בשו"ע ובשו"ע אדמו"ר (ריש סי' תרל"ו), וז"ל אדה"ז (סי' תרל"ו ס"א): "סוכה ישנה שעשאה קודם שלשים יום שלפני החג, כשרה, ובלבד שיחדש בה לשם החג, ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה, אין צריך לחדש בה דבר". ולגבי מהות החידוש, "צריך שיהא בגוף הסכך, דהיינו **שיניח סכך חדש לשם החג**, ואפילו אין בסכך המחודש אלא **טפח על טפח** מרובע, די בכך. **ואם אורך החידוש הוא הולך על פני כל אורך או לרוחב הסוכה, אפילו אין ברחבו אלא כל שהוא, די בכך.** וכל זה בסכך, אבל בדפנות, אפילו עשאן מתחלת השנה בבירור שלא לשם החג, אינו צריך לחדש בהם דבר" (לשון שו"ע אדמו"ר שם ס"ב).

לדעת הלבוש (ריש סי' תרל"ו), טעם החידוש הוא כדי לחבב את המצוה, אך לפי דברי אדה"ז בהמשך (ס"ג, ועי' לקו"ש חי"ט, חג הסוכות שיחה ב', הערה 39), י"ל דדין החידוש הוא **כדי שיהיה היכר שהוא דר עכשיו בסוכה לשם החג** (ולבעל המ"ב ס"ק ד', טעם אחר בענין).

נחלקו עוד רבותינו בהאם דין חידוש זה לעיכובא (דעת מחזור ויטרי, בעל העיטור, הב"י) או לא (דעת הר"ן, הריטב"א, רבינו ירוחם, השיבולי הלקט, המאירי, המ"א, המ"ב) [ולהעיר שלדעת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו כלל דין חידוש, כתבו האחרונים (שו"ת הרדב"ז, השפת אמת ועוד) שהבינו שירושלמי זה חולק על הבבלי ופסקו כמו בבלי, שאין כלל דין חידוש אפילו לא לכתחילה].

בדעת אדה"ז, מחדש הרבי (לקו"ש חי"ט, חג הסוכות שיחה ב', הערה 39) **שדין זה לעיכובא** (ולא כפי שדייק בספר רשימות יד על שו"ע אדמו"ר, לרה"ח הרב ישעיה דוד מלכיאל; ואמר לי ידידי הרה"ג הרב מיכאל שלמה שיח' אבישיד, שדיוק הרבי אולי מכך שאדה"ז התעלם לחלוטין מדברי הט"ז והמ"א שסוברים שאין דין זה לעיכובא). **ונ"מ** ביום טוב לגבי ישיבה בכזו סוכה, וכן לגבי ברכה.

דין סוכה שנעשתה לשם החג בשנה שעברה

פשוט שיש לחלק בין אם השתמש בסוכה במהלך השנה או לא:

אם לא השתמש בסוכה במהלך השנה (או שהשתמש בה לצל בלבד):

לאחר ונעשתה הסוכה לפני סוכות שעבר לשם החג, אין לכאורה אפילו לחדש בה דבר, כי הרי דין חידוש דבר הוא בסוכה שנעשתה לפני יותר מל' יום **שלא לשם החג**, כנ"ל. וכך מפורש בערוך השלחן, ושלא כדעת החיי אדם והמ"ב (סי' תרל"ו ס"ז) בשם החיי אדם, המצריכים חידוש דבר. אך **אם אפשר**, ודאי רצוי לכתחילה לחוש לשיטת המ"ב, ולחדש סכך **טפח על טפח** בסוכה זו.

אם השתמש בסוכה במהלך השנה לצרכים שונים (חוץ מצל):

אם נשתמש במהלך השנה בסוכה שלא לצל, בזה כתבו הרבה אחרונים (בני נזר, הביכורי יעקב, המ"ב סי' תרל"ו סק"ח) שיש **להגביה את כל הסכך** כדי להכשיר את הסוכה. וז"ל המ"ב (שם) בשם הבכורי יעקב: "בסוכה שעשאה לשם החג, ואחר כך היה דר בה כל השנה, כשיגיע חג הסוכות, צריך להגביה הסכך

ולחזור ולהניחה לשם סוכה". אך פשוט שבה"ת שבצורה מזדמנת מניח בסוכה אופניים וכד', אין בזה משום שנוי יעוד הסוכה. ואגב, יש להעיר שעל אף שגם הסוכה נעשתה הרי לגור בה ולישון בה במשך ז' ימי החג; אם לא נעשתה לחג, כל יעוד שאינו לצל, בעת בניית הסוכה (או בשימושה בפועל לאחר מכן, פרט לשימוש אקראי כנ"ל), גורע, ופוסל אותה.

דין פרגולה

בפרגולה שקבועה כל השנה, החששות הם:

1. שלא נעשה רק לצל, שאז צריך להגביה את הסכך.
2. אפילו אם נעשה תחילה רק לצל, שהשתמשו בה במשך השנה שלא לצל, שאז צריך ג"כ להגביה את הסכך.
3. אפילו אם נעשה רק לצל ולא השתמשו בה במשך השנה שלא לצל, יש לכתחילה לחוש לדעה שיש לחדש בה דבר.
4. לוודא שאין עוברים על גזירת תקרה.
5. המ"א (בסי' תרכ"ו ס"ק ב') חושש (בשם האגודה, שכתבוהו בשם התוספות בסוכה ב, ב ד"ה כי) לסכך שמחובר במסמרים, שהוא כדירת קבע. אך על אף שראוי לחשוש לדעה זו, מעיקר הדין, ההלכה כדברי התרומת הדשן, שהביאם הב"י (בסי' תרכ"ו) שסכך תלוש ולבסוף חיברו, כשר. וכ"פ בשו"ע אדמו"ר (סי' תרכ"ו סי"ב). וכ"פ בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' צ"ג).
6. לוודא שאם יהיה בקביעות, בפרגולה, בטון, או קרשים רחבים מד' טפחים (האסורים לסיכוך), אזי שהמרחק בין חלקים אלו יהיה גדול מן הרוחב שלהם, ע"מ שיהיה צל הסכך מרובה מצלתם.

לבוד לחומרא

כותב אדמו"ר הזקן (סי' תרכו סי"ד): ... אם מסכך על גבי העצים או הקורות (הפסולים לסיכוך – ע"ש סי"ג), אף על פי שהן סמוכין זה לזה בפחות משלשה טפחים, הרי זו כשרה, ואין אומרים כאן לבוד שיצטרפו כל העצים ויהיו נחשבין כעץ אחד רחב מסכך הפסול יותר מארבעה טפחים, שהוא פוסל את הסוכה, כמו שיתבאר בסימן תרל"ב, שכיון שסכך כשר מונח בין עץ לחבירו, הוא מפסיק ביניהם שלא יצטרפו, ואין אומרים לבוד אלא אם כן אין שום דבר מפסיק בינתיים, עכ"ל.

למדנו מדברי אדמו"ר הזקן שכן אומרים לבוד להחמיר בסכך פסול כאשר מצטרפים שני תנאים: 1. הקורות הפסולות מצטרפות יחד לעובי של ד' טפחים, ו-2. לא סככו ביניהם בסכך כשר.

יוצא ש-1. אין לחשוש כשמניחים את הסכך הכשר על הקורות, או על מעמיד שעל הקורות (פשוט

שכ"ז בתנאי שהסוכה צלתה מרובה מחמתה מצד הסכך הכשר לבדו), ו-2. וכן אין לחשוש, לשיטת אדמו"ר הזקן, לסוכה שתחת חבלי כביסה, כי הרי בהצטרפותם, לא יגיעו לרוחב ד' טפחים.

מידות הסוכה

• סוכה שהיא גבוה (כך איתא בשו"ע, ולא "גבוהה") **למעלה מכ' אמה** (9.40 מטר – שיעורי תורה לגרא"ח נאה עמ' רע"ה) **פסולה** (שו"ע סי' תרל"ג סע' א'. להעיר כי סי' תרל"ג, כמו סוף סי' תרכ"ט, סי' תר"ל, סוף סי' תרל"א וכל הסימנים מסי' תרל"ב עד סי' תרל"ה כולל, חסרים בשו"ע אדמו"ר), **משום דסוכה , דירת עראי בעינן, ועד כ' שיערו חכמים שאין צריך ליתן לה כ"כ על חיזוק המחיצות ודיו במחיצות קנים, וביותר מכאן צריך לעשות הכתלים חזקים כעין בית , שלא יפלו מרוב גובהן** (מ"ב ס"ק

• סוכה שאינה **גבוה** (ע' לעיל)' **י' טפחים** (81 2/3 סנטימטר – שיעורי תורה שם) **פסולה** (שו"ע שם סע' ח').

• סוכה שאין בה **ז' על ז'** (שהם 57.2 סנטימטר – שיעורי תורה שם) **פסולה** (דזהו השיעור המחזיק ראשו ורובו של אדם, ושלחן טפח; עיין באחרונים שהסכימו דבין באורך בין ברוחב, לא יחסר משבעה טפחים, וע"כ אם בצד אחד פחות משבעה טפחים ובצד השני ארוך הרבה יותר, לא מהני לזה – מ"ב סי' תרל"ד ס"ק א'), **ולענין גודל אין לה שיעור למעלה** (שו"ע סי' תרל"ד סע' א').

• אם היא עגולה, צריך שיהא בה כדי **לרבע ז' על ז'** (שו"ע שם סע' ב').

הערה בענין מידת הטפח לגובה הדפנות והמידה ללבוד

כותב הגרא"ח נאה בשיעורי תורה, סי' ג' סע' כ"ה: " ... וכן במקום שהשיעור בטפחים, חושבין טפח שוחק (שוחק – ב"ש" שמאלית – ש.ס.) לחומרא וטפח עצב לחומרא, כגון שיעור סוכה שהוא ז"ט על ז"ט, חושבין בטפחים שוחקות, ופחות מג' טפחים דאמרינן לבוד, חושבין בטפחים עצבות, וכן על זה הדרך ... " (ע' בכ"ז ערובין ג, ב – למטה, ושם ברש"י ד"ה הללו שוחקות).

והרי לפני כן כותב הגרא"ח נאה: " והאמה 48 סנטימטר, ובמקום חומרא שמשערין באמה שוחקת, חושבין האמה 49 ס"מ, וראוי להחמיר לחשוב האמא הדחוקה 47 ס"מ במקום שהוא חומרא ... ".

האמה היא הרי 6 טפחים, יוצא כי:

• לחומרא בגובה הסוכה, שהוא י' טפחים, בעינן: 81.7 - 10X(49:6) ס"מ

• לחומרא לגבי לבוד, בעינן פחות מג' טפחים "עצבות", והיינו פחות חצי אמה דחוקה - ויוצא ע"פ הנ"ל שהשיעור: פחות מ- 23.5 ס"מ

וע"ע בזה בספר מקראי קודש לרב הררי – הלכות סוכות, נספח י"ז עמ' תתקל"ג.

צורת הדפנות

ישנן בשו"ע סי' תר"ל שני סוגי סוכות, סוכה בצורת ג"ם וסוכה בצורת מבוי מפולש – להלן עיקרי הדברים (בלבד):

סוכה בצורת ג"ם (כמו ר' שלנו)

• כותב השו"ע בסע' ב': דפנות הסוכה, אם היו שתים זו אצל זו כמין ג"ם, עושה דופן שיש ברחבו יותר על טפח, ומעמידו בפחות מג' לאחד מהדפנות.

• להשלמת הסוכה, כותב עוד השו"ע שם שיש לעשות צורת הפתח מהקרש שרחבו טפח לצד הכותל שבצד השני. וכך משלימים את הז' טפחים של הדופן השלישית. וע' מ"ב שראוי שרוחב צורת הפתח תהיה של ד"ט לפחות.

סוכה בצורת מבוי מפולש

• כותב השו"ע בסע' ג': היו לה שני דפנות זו כנגד זו, וביניהם מפולש, עושה דופן שיש ברחבו ד"ט ומשהו, ומעמידו בפחות מג' סמוך לאחד משתי הדפנות וכשרה.

• בזה מביא השו"ע מחלוקת אם צריך או לא צורת הפתח, וכתבו האחרונים שלכתחילה גם בזה יעשה צורת הפתח, לצד השני, כמו שלגבי סוכה בצורת ר'.

<u>הערה</u>: **יש להזהר שלא תהיה בסוכה פירצה של יותר מי' אמות, אפילו אם מעליה צורת הפתח** - ע' שו"ע סי' תר"ל סע' ה'.

סוכה בעלת ד' דפנות

- איתא ברמ"א (סי' תר"ל ס"ה): ונהגו עכשיו **לעשות מחיצות שלימות, כי אין הכל בקיאין** בדין מחיצות

(כל בו), **ומי שאין לו כדי צרכו** למחיצות, **עדיף** אז לעשות ג' **מחיצות שלימות מד' שאינן שלימות** (מהרי"ל).

- וכתב על זה המ"ב (סקכ"ח): לעשות מחיצות שלמות: ר"ל **שלא ע"י עצות של לבוד וצוה"פ.** ובהלכות של ר' יצחק גיאות ראיתי שכתב ג"כ דלמצוה מן המובחר, בעינן שיהיה ג' דפנות הסוכות **מכל רוחותיה, ולא יהא מקום פתוח, אלא מקום הפתח בלבד**, עכ"ל המ"ב.

נעיר שיש להסתפק אם ישנן כאן ב' דעות במ"ב, ושלדעה הראשונה, מחיצות גבוהות י' טפחים מספיקות, כ"ע ולדעה השניה (של הר"י גיאות), המנהג לעשות דפנות שלמות ללא עצת גוד אסיק וכו'; או שמא גם לדעה הראשונה, הכוונה כפי שכתב הר"י גיאות בצורה מפורשת.

- ועי' במהרי"ל (הלכות סוכה, נ, ב – נא, א), שמעבר למה שכתב ד"**יותר טוב שיעשה אדם ג' מחיצות שלימות לסוכה, ממה שיעשה ד' מחיצות רעועות**, כשאין לו דפין כל צורכו" (מעין המובא בשמו ברמ"א), כתב עוד: "**ונוהגים לעשות ד' מחיצות כתיקונה**, ואף אם די בשתים וטפח".

ויוצא שלמהרי"ל, ב' ענינים: 1. לעשות דפנות שלמות, כי אין אנו בקיאין (וזה מה שמובא ברמ"א), ו-2. לעשות ד' מחיצות.

- **ובספר המנהגים חב"ד** עמ' 65, איתא: בבנין הסוכה, **מנהגנו לעשות ד' דפנות.** ובהערה *1): שו"ע או"ח סי' תר"ל סעי' ה בהגה. (שיחת יום ב' דחה"ס תשט"ז).

יש להעיר כי ספר המנהגים מזכיר מחד את מנהג ד' המחיצות, ולאידך מפנה לרמ"א המזכיר את ענין המחיצות השלמות. ועפ"ז נראה כי דעת ספר המנהגים שנעשה 1) ד' מחיצות 2) שלמות. אך עדיין צריך עיון אם הכוונה בשלמות כדעה הראשונה המובאת במ"ב (היינו ללא לבוד כו'), או כדעה השניה, היינו המגיעות עד הסכך.

וידידי הרה"ג הרב מיכאל שיחי' אבישיד העיר לי כי יש להוכיח מדברי אדה"ז (שו"ע אדמו"ר סי' תרל"ט ס"י) שהמנהג לעשות לסוכה **ד' דפנות שלמות עד למעלה כדעת הר"י גיאות**, וז"ל אדמו"ר הזקן שם:

הנושא בתולה שנים או שלשה ימים קודם החג, בענין שנמשכו שבעת ימי המשתה שלו בתוך החג (דאלו בחג עצמו, אין נושאין נשים, כמו שנתבאר בסימן תקמ"ו), בימים הראשונים שהיו נוהגים שכל שבעת ימי המשתה היו מתייחדין החתן והכלה בחדר מיוחד, ואין שום אדם נכנס אצלם, רק בעת שרוצים לשמח אותן ולאכול ולשתות עמהם, וזה החדר נקרא חופה; הרי החתן והשושבינין וכל בני החופה, דהיינו אותם אנשים שאוכלים עם החתן, פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה, ומותרים לאכול ולשתות ולשמוח חוץ לסוכה, דהיינו בחדר הנקרא חופה, לפי שאי אפשר לשמוח כראוי בתוך הסוכה, שאין עיקר השמחה אלא בחופה, שהוא עיקר ישיבת החתן וכלה, דהיינו מקום שהם מתייחדין שם, ואי אפשר לעשות עיקר ישיבת החתן וכלה בתוך הסוכה, לפי שכל סוכה אין לה רק שלשה דפנות, ופרוצה ברוח רביעית, **ובוש שם החתן לשחק עם כלתו. ולכן עכשיו שנוהגין לעשות ארבע מחיצות לסוכה, אף החתן חייב בסוכה**, עכ"ל אדה"ז.

אך לענ"ד, ראיה זו אינה מוחלטת, כי הרי, על אף שפשוט כי מדובר כאן בסוכה הסגורה לחלוטין,

עדיין ניתן לומר שדגש המנהג (המובא במהרי"ל ובספר המנהגים) הוא על זה שיהיו ד' דפנות ולא רק שלוש עם לבוד וצורת הפתח (והיינו בצורת גא"ם או כמבוי מפולש), ולא שיצטרכו המחיצות להגיע עד למעלה, אלא שבפשטות נהגו (בגלל הקור וכד') שיהיו ג' המחיצות מגיעות עד למעלה, גם לולא הקפדה כלשהי.

ומצאנו בפוסקים כמה טעמים למנהג לעשות מחיצות שלמות:

1. בתוספות ראש השנה (כח, ב סוד"ה ומנא תימרא) איתא: "דכל שכן כשעושה ד' מחיצות, טפי עדיף, **דהוי תשבו כעין תדורו**".
2. בהגהת סמ"ק (מצוה צג) לרבינו פרץ ובמהרי"ל (עי' לעיל) מובא הענין **שלא כולם בקיאים**.
3. אצל כמה אחרונים (ח"ס ועוד) מובא **שיש בזה נוי סוכה** (עי' בין השאר ילקוט יוסף הלכות סוכה עמ' שס"ב).

ויתכן שיש נ"מ בין הטעמים, ועוד חזון למועד בע"ה.

הדפנות

דפנות מכל דבר פרט לסדינים / יריעות

- כל הדברים כשרים לדפנות, ואפי' חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות, כשרה (שו"ע סי' תר"ל סע' א').
- אין נכון לעשות כל המחיצות **מיריעות** של פשתן בלא קנים, אע"פ שקשרן בטוב, זמנין דמינתקי לאו אדעתיה, והוי ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה (שם סע' י').

וע' **בחזון עובדיה** – סוכות (עמ' ב') שמחמיר ואוסר (אפילו בדיעבד) גם אם אין היריעות מתנדנדות כלל, וכתב שברכתו אז ברכה לבטלה, כ"ע **ובפסקי תשובות** (עמ' של"ט) כתב כי אין הפסול אמור אלא כשמתנדנדת (היריעה) באופן שנפסל לפי ההלכה, דהיינו שמתרחקת מהסכך ביותר משלשה טפחים ... או שנעה ונדה במרכזה אנה ואנה בטווח של יותר משלשה טפחים לכל צד ... ואז הסוכה פסולה אפילו בשעה שהמחיצה נחה ואינה מתנועעת; ובדומה פסק **הגר"י פרקש שליט"א**.

בדיעבד: כתבנו לעיל שלדעת **החזון עובדיה** הדבר מעכב גם בדיעבד, אך לעו"ז ע' **בערוך השלחן** (סע' ל"ב) שכתב שבדיעבד אם קשרן, כשרות, ובדומה כתב **בפסקי תשובות** (עמ' של"ח) בשם כמה פוסקים, ע"פ לשון השו"ע: "**אין נכון**".

פחות מג"ט מהקרקע

- היו הדפנות **גבוהות מן הארץ ג"ט, פסולה** (שו"ע סי' תר"ל סוף סע' ט' – והטעם: דכל מחיצה שהגדיים יכולות לבקוע תחתיו, אינה חשובה מחיצה כלל – מ"ב ס"ק מ"ה).

דין לבוד בדופן

- במ"א (בפתיחה לסי' תר"ל) מבואר שמותר לעשות דפנות הסוכה **בקנים** שמעמידם **פחות פחות מג"ט** רחוק זה מזה [דין "לבוד" נלמד במסכת סוכה ה: - ו:, והוא "הלכה למשה מסיני"], והוא **בעושה כן ד' דפנות**, דהיינו קנים כזה מארבעה רוחות, **אבל כשאין רוצה לעשות רק ג' דפנות, בעינן שתי מחיצות שסמוכות זה לזה ושלמות, והשלישית בטפח** (והיינו תיאור סוכת בצור "גם", ע"ז קאי בשו"ע שם) (מ"ב סי' תר"ל ס"ק ז', ע"פ דברי המ"א שם. וע"ע במ"א שם בש המהרש"א דס"ל שאינו מועיל לבוד לענין מחיצת ערב (חבלים) אפילו בד' דפנות, אלא בשתי (קנים זקופים), אך המ"א חולק שם על המהרש"א, וכ"פ המ"ב). עוד יוצא מדברי המ"א שם שאבל אם עושה דפנות של **שתי וערב יחד, די בג' דפנות**, או לחילופין **אם מוסיף על השתי או על הערב, יריעות**.

- אך יש לציין **שהכף החיים** (סי' תר"ל ס"ק י"ח) הביא את דברי המ"א, אך הוסיף: אמנם מדברי ב"י ולבוש סע' ח', מפורש יוצא דגם בסוכה שאין לה אלא ג' דפנות וכולם הם מקנים בפחות מג' בין קנה לקנה, כשירה יעו"ש. וכן **בחזון עובדיה** (עמ' ו'), מכשיר לכתחילה סוכה בעלת ג' דפנות עשויות ערב לבד או שתי לבד, ע"י לבוד, ולא כדעת המ"א; וכ"פ **בשו"ת תפילה למשה** (ח"ב סי' ל"ז).

גוד אסיק מחיצתא (=משוך והעלה את המחיצה) ולבוד מן הצד

- היו דפנותיה גבוהים ז' ומשהו והעמידם בפחות מג' סמוך לארץ, **כשרה, אפילו הגג גבוה הרבה** (דאמרינן: גוד אסיק מחיצתא, והוי כאלו המחיצות מגיעות לסכך – מ"ב ס"ק מ"ג), **ובלבד שיהא מכוון כנגדן; ואפילו אינו מכוון ממש, רק שהוא בתוך ג'** (דאמרינן לבוד מן הצד, אבל אם היה ג"ט, פסולה, דאפילו אם היו המחיצות מגיעות ממש לסכך, קי"ל דאם הם מרוחקים מן הסכך ג"ט, פסול, וכ"ש בזה – מ"ב ס"ק מ"ד) **כנגדו, כשרה** (שו"ע סי' תר"ל סע' ט').

וע"ע בהמשך דין דופן עקומה.

תעשה ולא מן העשוי

- ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות [הגמרא בסוכה יא: לומדת דין זה מהנאמר בתורה, בסוף פרשת ראה (דברים טז, יג): "חַג הַסֻּכֹּת **תַּעֲשֶׂה** לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ" - תעשה, ולא מן העשוי], ואם עשה **טפח סמוך לסכך** (באורך כל הסוכה ... דכל שיש מחיצה טפח

מקרי אהל ושם סוכה על הסכך – מ"ב ס"ק י"א ע"פ ט"ז), מותר לסכך קודם שיעשה שאר דפנות (רמ"א סי' תרל"ה סע' א', ע"פ הגהות מיימוניות פ"ה דהלכות סוכה). ונראה דהך "סמוך", היינו דוקא בתוך ג' טפחים הסמוכים לגג הסוכה, שאותו טפח הוא כעין מסגרת סביב לסכך ומתייחס אליו, אבל למטה מג', לאו כלום הוא, דאין לזה חיבור עם הסכך שלמעלה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, מובא בהליכות שלמה מועדים ח"ב עמ' קל"ו).

- ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל, יוצא כי בד"כ לא תהיה בפרגולה בעיה של "תעשה ולא מן העשוי" כי גובה המסגרת של הפרגולה הצמודה לסכך הוא בד"כ מעל טפח.

- דעת הפמ"ג במשבצות זהב (סוף סי' תרל"ה) שדי בדופן אחד לפני עשיית הסכך. אך ע' בספר הסוכה (מהדורה מחודשת דשנת תשע"ח ח"א עמ' קלח-ט) שדברי הפמ"ג אלו: לדעת הט"ז בלבד, אך מוכרח שאין זו דעת הפמ"ג.

- אם מכשיר סוכתו ע"י דופן עקומה (ע' להלן, פיסקה סכך – דופן עקומה), יניח מתחילה את הסכך הפסול שישמש בתורת דופן עקומה, קודם שיניח את הסכך הכשר, שאם יניח קודם את הסכך הכשר ואח"כ הסכך הפסול, הוי כעושה הסכך לפני הדפנות (פסקי תשובות עמ' שנ"ד בשם שו"ת מי נח סי' י"ח – ולכאורה פשוט).

- לגבי **הכשרת סוכה פסולה מדין תעשה ולא מן העשוי**, ע' (בשו"ע סי' תרכ"ו סע' ב' וכן ע') בשו"ע אדמו"ר (סי' תרכ"ט סע' כ"ח), שכתב: " צריך ... שיגביהנו **מעט** ויחזור ויניחנו ". וע' בפסקי תשובות (ח"ו עמ' שי"א) וכן בספר "הסוכה" (במילואים עמ' של"ז) וכן בילקוט יוסף מועדים - הלכות סוכה (עמ' קנ"ג-ד) שכתבו, על פי זה, שיצטרך להגביה את **כל הסכך מעט מעט**, הגבהה מועטת , ואין צורך בהגבהת ג"ט. ואמר לי הגאון הרב מרדכי שמואל ז"ל אשכנזי מרא דאתרא דכפר חב"ד שיגביה את כל הסכך מעט מעט **טפח אחד** (וע' בילקוט יוסף שם שכך דעת הרה"ג הסטייפלר ז"ל והרה"ג יוסף שלום אלישיב ז"ל).

אך ע' בפסקי תשובות (שם) ובילקוט יוסף (שם), שהוסיפו בשם פוסקים רבים, שע"פ דיוק בשו"ע סי' תרכ"ו (שם) שכתב: " ... שיגביה **כל אחד לבדו** ... ", הרי שיצטרך להרים כל ענף לבדו בבת אחת, ולא יהיה די בהרמת ענף בפעמיים. וצריך עוד עיון בזה.

- לגבי **בתים בהם ישנו פתח בתקרה**, יוכל לעשות את סוכתו (הדפנות ואחר כך הסכך) ורק לאחר מכן **להסיר** את דלת הפתח, כי " לא מקרי תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הפסול בסכך עצמו " (רמ"א סי' תרכ"ו סע' ב') " שהרי היא מסוככת כהלכתה בסכך כשר המונח על גבי דפנותיה " (שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ו סע' י"ז). אך כל זה, רק אם **מסיר לגמרי**

את הדלת אחר עשיית סוכתו, " אבל אם לא עשה מעשה הכשר בדבר הפוסלה, כגון שלא הסיר את הגג לגמרי ממקום קביעתו, אלא עשה אותו כעין דלת לפתוח ולסגור בעת הגשם, כיון שלא הסירו משם לגמרי, אין זה מעשה גמור, ולפיכך אינו מועיל ... " (שו"ע אדמו"ר שם סע' י"ח. וע' שם בסע' י"ט שהוסיף אדמו"ר הזקן: " אבל אם בשעה שסיככה היתה הדלת פתוחה כהלכתה ולא היתה מאהלת על הסוכה, אף על פי שאחר כך סגרה ונפסלה הסוכה בשעה שהדלת סגורה, מכל מקום כשהוא פותח את הדלת, הסוכה חוזרת להכשירה, כיון שתחלת עשייתה היתה בכשרות בשעה שהדלת היתה פתוחה" – ופשוט ע"פ מה שכתבנו לעיל).

- יש להעיר אגב שאפילו אם רק התחיל לסכך ונזכר שיש להתחיל בדפנות, יצטרך להרים את **כל** הסכך אחר עשיית הדפנות. וז"ל שו"ת שבט הלוי (ח"ד או"ח סי' נ"ז): " כל הנחת הסכך מתחלה ועד סוף הוא בגדר תעשה של תורה ... ממילא פשוט דאם עשה ו' טפחים בפסול דתעשה ולא מן העשוי, גם אם סיים בטפח השביעי בהכשר, צריך לנענע את כולם, להוציאם מפסול דתעשה ולא מן העשוי " (ודחה שם את דעת שו"ת אבני נזר שכתב אחרת).

- לגבי הדין **בדיעבד**, כתב המ"ב (ס"ק י'): ובדיעבד, אם עשה קודם, הב"ח מכשיר, והרבה אחרונים חולקין עליו, ודעתם **דאף בדיעבד פסול**. בחזון עובדיה (עמ' ל"ח – ל"ט), פסק שבדיעבד הסוכה כשרה, ומברכים בה, והביא שכ"פ הברכי יוסף (ס"ק ב') ועוד אחרונים. במועד לכל חי לגר"ח פלאג'י (סי' כ"א סע' י"ב), כתב: לכתחילה לא יעשה הסכך קודם שיעשה הדפנות, ובדיעבד כשר, והחק יעקב מחמיר בזה, עכ"ל.

יש לציין **שדעת** המ"א, שכתב (בסי' תרלה ס"ק ד'): "ואין לעשות, **ובדיעבד כשר [ב"ח]**, ולבוש פוסל", כדעת המתירים (ע"פ הכלל שהביא אדה"ז בקונטרס אחרון סי' תמב סק"א, שכשמסכים המ"א עם איזה פוסק שמביא, כותב את דעתו בסתם, ואחר כך רושם בשני חצאי לבנה "מבן מי יצאו הדברים"). **והצמח צדק בחידושים על הש"ס** (ח"ב, רט, ג) **מצדד כדעת המתירים בדיעבד.**

- **אם נפלו הדפנות** אחר שנעשתה הסוכה בכשרות, **בזה** כתב הכה"ח (ס"ק י"ח) דנראה **דלכו"ע** מותר לעשות הדופן אח"כ וא"צ להסיר הסכך, כיון דמתחילה נעשה כהלכתו, וכ"פ בחזון עובדיה (עמ' מ'). אך בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' ל"ד) ובמקראי קודש (סוכות ח"א עמ' מ"ד) סייגו להתיר רק **אם נפלו הדפנות בתוך שבעת ימי הסוכה**, שכבר החל קדושת המצוה ושייך לומר ע"ז נעשה בכשרות, אך לא אם נפלו לפני החג (אך פשוט שלפוסקים המכשירים בדיעבד ב"תעשה ולא מן העשוי", יהיה כשר בכל מקרה בנ"ד).

הסכך

ג' תנאים

- **דבר שמסככין בו צריך שיהיה צומח מן הארץ ותלוש ואינו מקבל טומאה** (שו"ע סי' תרכ"ט סע' א'. וע' בגמ' סוכה יא: שלמ"ד (רבי אליעזר) שהסוכות היו ענני כבוד, הסוכה כמו עננים, שגדלים מן הקרקע ("ואד יעלה מן הארץ") ואינם מקבלים טומאה; ולמ"ד (רבי עקיבא) שסוכות ממש עשו, היינו דכתיב: חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך, מגרנך: ולא גרן עצמו אלא פסולת כו' – היינו דלא מקבל טומאה – וע' שו"ע ריש סימן תרכ"ט שהביא טעם זה).

- וכן דבר שמקבל טומאה כגון שפודין וארוכות המטה וכל הכלים, אין מסככין בהם, **ואפילו אם נשברו** שלא נשאר בהם שיעור קבלת טומאה (שו"ע שם סע' ב'. על אלה כתב בשו"ע אדמו"ר סע' ב' שגזרו חכמים עליהם שלא לסכך בהן לעולם, ואם עבר וסיכך, סוכתו פסולה כמו המסכך בסכך שהוא פסול מן התורה).

פשתן

- סיככה **בפשתן** כשלא נידק (= במכתשת – ע' שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' ה') **ולא ניפץ**, כשרה, דעץ בעלמא הוא, אבל אם נידק וניפץ, פסולה (שו"ע סי' תרכ"ט סע' ד' – והפסול: **מדברי סופרים – שנשתנית צורתן וכאילו אינו מגידולי קרקע** – שו"ע אדמו"ר שם. וע"ש שאוסר אפילו בנידק (נידך) לבד).

- בחבלים של פשתן, פסולה, של גמי ושל סיב: כשרה (שו"ע סי' תרכ"ט סע' ה' – וגם כאן הסיבה כנ"ל).

- **נ"מ מהנ"ל היום, לגבי מחצלות מפלפונים או קנים** המחוברים **בחוט פשתן – ע' להלן.**

אוכלים וידות האוכלים

- **... כל דבר שראוי לקבל טומאה**, אע"פ שהוא צומח מן הארץ, **כגון כל מיני אוכלין**, אע"פ שלא הושרו ... אין מסככין בהן ... (שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' א').

- **כל ידות האוכלין**, כגון קשין של שבלים וזמורות של ענבים ומכבדות של תמרים מקבלין טומאה בשעה שהן מחוברין להאוכל, שנאמר: טמא הוא לכם, ודרשו חכמים: לכם - לכל דבר שהוא צורך לכם באוכל הזה, דהיינו ידות, הוא מקבל טומאה כאוכל עצמו... (שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' ט"ו – וע"ע שם מספר הטפחים הנחשב ליד, לפי סוג האוכל).

גזירת נסרים ברוחב ד"ט

- וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ד' (לפי שרוב תקרת הבית עשויות מהן ויש לחוש שמא ישב תחת תקרת ביתו ויאמר: מה לי לסכך בנסרים אלו מה לי לישב תחת תקרת ביתי, אף היא מנסרים עשויה – שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' כ"ט. ומיהו לא גזרו זאת אלא בנסרים לפי שהם משופים וחלקים וכשהם רחבים דומים לתקרת הבית, אבל **בענפי אילן**, **אף אלו הרחבים יותר מד' טפחים** כגון ענפי דקל מסוימים שעליו נפתחים לרוחב של חצי מטר ויותר, וענפי עץ הבננות שעליו רחבים מאד, **אין איסור** לסכך בהם – פסקי תשובות עמ' ש"ל ע"פ שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קס"ז) אפילו הפכן על צדן שאין בהם ד', ואם אין ברחבן ד', כשרים אפילו הם משופים שדומים לכלים, ונהגו שלא לסכך בהם כלל (שו"ע סי' תרכ"ט סע' י"ח).

- ועכשיו בזמן הזה שמסככין הבתים בנסרים שאין בהן שלשה טפחים, יש לפסול סוכה המסוככת **אפילו בנסרים שאין ברחבן שלשה טפחים** משום גזרה שמא ישב תחת תקרת

ביתו העשויה מנסרים כאלו; אבל **מותר לסכך בנסרים קצרים מאוד** שקורין (לאטי"ש או שינדלי"ן), שאין דרך לעשות תקרת הבית מנסרים קצרים כאלו, ומכל מקום צריך ליזהר לעשות הסכך עראי וקל, בענין שיוכלו הגשמים לירד בתוכו, כמו שיתבאר בסי' תרל"א, ולפיכך **נהגו העולם שלא לסכך בהן כלל** שמא יטעו לסכך בענין קביעות שלא יוכלו הגשמים **לירד בתוכו** (שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' ל"ב; ובדומה במ"ב ס"ק מ"ט).

- אך על אף הנ"ל, ע' להלן מה יסודות ההיתר לסכך בסכך העשוי מנסרים (פלפונים) דקים מחוברים.

סכך קנים וסכך פלפונים דקים

דנו הפוסקים בסכך כזה מכמה היבטים, ולהלן עיקרי הדברים:

גזירת מחצלות

נפסק בשו"ע (סי' תרכ"ט סע' ו'): במחצלת של קנים וקש ושיפה וגמי, בין שהיא חלקה, שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חלקה, שאינה ראויה לשכיבה, אם היא **קטנה, סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה** (אם שכב עליה הזב – שו"ע אדמו"ר סע' ז'), ואין מסככין בה (אפילו ... לא שכב עליה הזב – שו"ע אדמו"ר שם), **אא"כ עשאה לסיכוך ...** (ע"ע בשו"ע שם).

וכתבו הפוסקים (ע' פסקי תשובות עמ' שכ"ג בשם שו"ת אז נדברו, תורת המועדים שעל שונה הלכות עמ' כ"ח) שחשש זה היום כבר איננו, כי **חזותם מעיד עליה שאינה ראויה לשכב עליה** מחמת שבירת הקנים, **ורוב המחצלות היום אינן משמשות לשכיבה** אלא לתקרה וקיר או לעמוד עליהם כעין שטיח.

גזירת נסר וחשש מניעת כניסת גשמים

ראינו לעיל את דברי הפוסקים ש"נהגו העולם" שלא לסכך אפילו בפלפונים דקים, כי על אף **שאין בהם גזירת תקרה**, כי אין רגילות לעשות תקרות מנסרים דקים כ"כ, עכ"ז יש **חשש שמא יסככו בנסרים דקים באופן שימנע כניסת גשמים לתוך הסוכה** (ואז נפסלת הסוכה – ע' שו"ע אדמו"ר סי' תרל"א סע' ה'; מ"ב סי' תרל"א ס"ק ו').

ע"פ דברי השו"ע שהובאו לעיל, לפיהם מותר לסכך במחצלת של קנים העשויה לסיכוך, פשוט שאין במחצלת קנים, גזירת נסר. לגבי מחצלת פלפונים, ע' בהליכות שלמה (מועדים ב') עמ' קכ"ח הערה 14 שהרי יש רווחים בין קנה לחבירו (**ולכן יכולים הגשמים לעבור** – וע"ש הערה 13 שהגרש"ז אויערבאך עבד עובדא בשמחה משפחתית ונטל ידיו לסעודה בסוכה כזו וכשנשאל אמר שמותר הדבר לכתחילה בלא פקפוק. וע"ע פסקי תשובות עמ' ש"ל בשם הרבה פוסקים, שכתב: ומה שכתבו הראשונים שהיו הנסרים מעכבים הגשם, משום שהיו רחבים ביותר (אף שהיו פחות מד' טפחים) וצמודים

והדוקים זה לזה בחוזק, והיה מציאות שיעכבו את הגשם. ועוד שם (ע"פ ספר הסוכה): ועפ"י האמור יש להקפיד שלא יהיו הפלפונים רחבים יותר מטפח (8 ס"מ) **ולכתחילה נכון שיהיו פחות מ- 5 ס"מ).**

חמתה מרובה

עוד בהליכות שלמה שם עמ' קכ"ח: ואף שהחמה מורגשת תחת מחצלת זו הרבה, היינו מפני שצילה של המחצלת קלוש, אבל מ"מ הו"ל צל. ובהערה 14 שם בשם הגרי"ז דאין שיעור לאיכות הצל וצל כלשהו מספיק.

מעמיד בדבר המקבל טומאה

ראינו לעיל (פסקת "פשתן") שאין לסכך בחבלים של פשתן, ואפילו לא בפשתן (שלא בצורת חבל) המעובד אפילו חלקית. והרי הקנים/הפלפונים מחוברים לעתים בחוטי פשתן, או חמור מזה: בחוט סינתטי, ואסור **להעמיד** בדבר שאסור לסיכוך (ע' להלן)!

מסתבר שגם בעיה זו איננה, או שהיא פתירה:

וז"ל **הפסקי תשובות** (עמ' שכ"ד), שכתב, גבי המחצלות שבהם משתמשים היום :

אכן זאת יש ליזהר שלא יהיו ארוגים בחבלים או חוטים המקבלים טומאה מן התורה או שאינם גידולי קרקע (כגון חוטי ניילון), כי הם מעמידים את הסכך, ואסור להעמיד בדברים הפסולים לסכך, **ויש מקילים** (ושם הפנה לגרש"ז אויערבאך זצ"ל) **באותם הארוגים בחוטי כותנה, כיון שאינם מקבלים טומאה ופסולם לסכך הוא משום שנשתנה צורתם ולא מיחזי גידולי קרקע** (ע' לעיל פסקת "פשתן" ולהלן סוף פסקת "מעמיד" – ש.ס.) ... לכן אין לגזור גזירה לגזירה ולאסור אותם לצורך מעמיד הסכך, והמובחר ביותר הם אותם המחצלאות המצויים לאחרונה הארוגים בחוטי עץ, פשתן, סיב או קנים שלא עברו תהליך עיבוד וניפוץ שגם החוטים כשרים לכתחילה לסיכוך.

ובתורת המועדים שעל השונה הלכות (עמ' כ"ט):

אם זה באופן שאם לא יהיו אותם חוטי כותנה או ניילון [שהם פסולים לסיכוך], הסכך יפול, א"כ ה"ז מעמיד בדבר המקבל טומאה שאין מסככים בזה לכתחילה, **אמנם לבעיה זו יש עצה, ע"י שיניח על המחצלת מקל שיחזיק את הסכך גם ללא חוטים, וא"כ אין חסרון מה שיש חוטים שאינם כשרים לסכך, שהרי הסכך יכול לעמוד בלעדם ...**

לסיכום, הלכה למעשה: יוצא מכל הנ"ל שמותר לכתחילה להשתמש בסכך העשוי מקנים המחוברים יחד, ואפילו מפלפונים דקים המחוברים יחד. רצוי שהקנים או הפלפונים יהיו מחוברים בחוטים צמחיים לא מעובדים, אך אם צריך, ניתן להשתמש בסכך עם חוטים צמחיים מעובדים. במידה והחוטים סינתטיים, העצה להניח על הסכך מקלות כדי להחזיקו.

בכל מקרה, חשוב לדעת שבדיעבד שכבר העמיד את הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה, מותר לישב בסוכה לכתחילה (ע' שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' י"ג); וכן הדין בשעת הדחק לכתחילה.

מעמיד

נעתיק כאן את לשון שו"ע אדמו"ר סי' תרכ"ט סע' י"א-ט"ו:

- הסולם ... לכתחילה, יש להיזהר שלא להניחה על גבי הגג כדי להניח עליו הסכך וכן שלא להניחו על גבי הסכך כדי להחזיקו שלא יפזרנו הרוח, והוא הדין שאין מחזיקין **ואין מעמידין את הסכך לכתחלה בכל דבר שראוי לקבל טומאה** כגון כסא וספסל, **גזרה שמא יסכך בהן** (סע' י"א).

- במה דברים אמורים, כשהסיכוך בעצמו מונח על גבי דבר שמקבל טומאה, או שדבר המקבל טומאה מונח על גבי הסכך ממש ומחזיקו, אבל אם הסכך עצמו מונח על גבי כלונסאות או על גבי יתידות והן מונחים על דבר המקבל טומאה, אין בכך כלום ומותר לעשות כן לכתחלה, ואע"פ שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך נסמך על גבי דבר הפסול לסיכוך, אין בכך כלום, שהרי כל סוכה שבעולם, מעמידי הסכך הן נסמכים על גבי קרקע עולם הפסולה לסיכוך (סע' י"ב).

- **וכל זה לכתחילה, אבל בדיעבד שכבר העמיד את הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה, מותר לישב בה לכתחלה.**

ואפילו לכתחלה, מותר להניח את הסכך עצמו על גבי הדפנות אפילו אם הן מן הפסול לסיכוך, כגון חומת אבנים, לפי **שאין לגזור שמא יסכך סוכתו באבנים**, שהכל יודעים שאבנים פסולין לסיכוך, שהרי אין זו סוכה כלל אלא כאין בית דירת קבע.

וכן מותר לכתחילה לחבר כלונסאות הסוכה שהסכך מונח עליה לדפנות הסוכה ע"י מסמרים של ברזל או לקשרן בחתיכות בגדים המקבלין טומאה, כיון שהסכך עצמו מונח על גבי כלונסאות שאינן מקבלין טומאה וכשרים לסיכוך (סע' י"ג).

- **כל פשוטי כלי עץ הרחבים קצת וראוי להניח עליהם דבר, כגון שולחן ומגריפה ומרדה**, גזרו חכמים עליהם טומאה, לפי שהן דומין לבית קבול, לפיכך אין לסכך בהן, וכן **אין להניחן על גבי הסכך להחזיקו אפילו אם נשברו**, כיון שהיו ראוים לקבל טומאה שעה אחת, גזרו עליהן (סע' י"ד).

בביאור הלכה ד"ה כל, ריש סי' תר"ל, הזכיר בעל המ"ב: ... מה שהסכימו כמה אחרונים לעיל בסימן תרכ"ט ס"ז דלכתחלה יש לחוש לדעת הפוסקים [רשב"א והר"ן לדעת הרי"ף] דאין מעמידין הסכך בדבר הפסול לסכך בהן, גזירה שמא יבוא לסכך בהן, אך הוסיף, בסוגריים: אם לא באותן שאין שכיח לסכך בהן (כגון אבנים – ש.ס.) **או אותן דאין פסולין לסכך בהן רק מדרבנן, דבהן לא גזרו להעמיד בהן.**

והקשו הפוסקים שלכאורה דברי המ"ב סותרים את הדין דאין מעמידים בדברים המקבלים טומאה אפי' אם מקבלים טומאה מדרבנן בלבד (ומובא במ"ב סי' תרכ"ט ס"ק כ"ה).

ותרצו (ע"פ פמ"ג) **שיש לחלק בין דברים המקבלים טומאה מדרבנן, שאסור להעמיד בהם את הסכך, לבין דברים שאסור לסכך בהם משום גזירה (כגון גזירת חבילה או נסרים הרחבים ד"ט (*)) שמותר להעמיד בהם את הסכך** (ע' : פסקי תשובות עמ' שכ"ד הערה 29; שונה הלכות בהוצאה עם תורת המועדים, סי' תרכ"ט סע' י"ט; מ"ב עוז והדר, ציונים והערות, סי' תרכ"ט הערה ס"ט וסי' תר"ל הערה כ"ג).

(*) וכ"כ הריטב"א בסוכה יא, וע"ע בפרי מגדים סי' תרכ"ט א"א אות י"א שכך כתב, אך הפטיר שראוי לכל יר"ש להשתמש בקורות למעמיד, הרחבות פחות מד"ט.

העמדה בחוט פשתן מעובד

ע"פ חילוק זה אין לכאורה חשש להשתמש בחוטי פשתן וכד' מעובדים לקשירת פלפונים או קנים של סכך, כי האיסור לסכך בחוטים אלו, משום שנשתנית צורתן וכאילו אינם מגידולי קרקע, ולא מצד מקבל טומאה – ע' פסקת "פשתן" ופסקת "סכך קנים" לעיל.

אלא שלדעת רש"י (ע' שער הציון סי' תרכ"ט ס"ק כ') חוטים אלו מקבלים טומאה מדאורייתא, ועפ"ז אסור (לשיטת רש"י) להעמיד את הסכך בחוט פשתן מעובד. אך דעת הפמ"ג שדברי רש"י: רק אם חוט הפשתן נעשה לשם בגד, ועפ"ז שוב ניתן להעמיד את הסכך בחוט פשתן מעובד! (אלא שבספר הסוכה מהדורה חדשה ח"א עמ' רל"ז סתם לחשוש לשיטת רש"י לכתחילה).

ולענ"ד נ"ל להקל בזה כאשר הגג אופקי והסכך עומד גם ללא החוט, אלא שחוששים לרוח, כי הרי קיימת מחלוקת (ע' ספר הסוכה מהדורה חדשה ח"א פי"ח עמ' רל"ט הערה 46)

בלאו הכי אם הסכך צריך לעמוד ברוח מצויה, או שדין רוח מצויה הוא בדפנות בלבד.

- לגבי העמדת הסכך **על קורות ברזל כו'**: בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' מ"ה, וכן בהלכות חגים לגר"מ אליהו פ"נ סע' נ"א, בשלמי מועד עמ' ק"א בשם הגרש"ז אויערבאך (שם:אפילו כשמוטות הברזל מחוברים לבית ואין להם בית קיבול), בפסקי תשובות עמ' שכ"ה, ובמקראי קודש לרב הררי עמ' רמ"ג, סתמו לאסור.

אך בהליכות שלמה עמ' קל"ג כתבו ג"כ בשם הגרש"ז אויערבאך ש"מסגרת מתכת הקבועה בבנין, כמצוי במרפסות הסגורות במתכת, מותר לסכך על גביה לכתחילה, ומ"מ ראוי שיניח על גביה תחלה קנים של סכך כשר". והוא ע"פ שו"ת מנחת שלמה, שם מדמה מסגרת הקבועה בבנין לכתלים מאבנים שכן מעמידים בהם כנ"ל.

- למי שמחמיר שלא להעמיד על קורות ברזל, כתב במקראי קודש לרצ"פ פראנק (סוכות ח"א סימן כ"א) **שאין לחבר כלונסאות למוטות הברזל, ולסכך מעל הכלונסאות**, כי אז

הרי הכלונסאות אינן מועילות, וקורות הברזל הוו מעמיד, ולא מעמיד דמעמיד, משא"כ אם הכלונסאות ניצבות למוטות הברזל, שאז שרי. אך בסוף דבריו הביא לימוד זכות על המקילים, ע"פ שיטת הר"ן הסובר שטעם האיסור: שמא יסכך בדבר הפסול לסכך, שאז ישנו היכר (משא"כ לדעת הב"ח הסובר שפסול מעמיד הפסול לסכך הינו מן הדין ולא משום גזירה). וכך פסק לאסור ג"כ בשו"ת מנחת שלמה (ע' הליכות שלמה עמ' קל"ד). וכ"פ בפסקי תשובות עמ' שכ"ה.

אך ע' במקראי קודש לרב הררי (עמ' רמ"ו-ז) המיקל בענין זה, וכך קיבל מן הרה"ג ר' מרדכי אליהו זצ"ל.

דופן עקומה

- סכך פסול ... **מן הצד** אינו פוסל אלא בד' אמות, אבל **פחות מד' אמות, כשר**, דאמרינן דופן עקומה, דהיינו לומר שאנו רואים כאילו הכותל נעקם, ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל. ודבר זה הל"מ. הלכך בית שנפחת באמצע וסיכך במקום הפחת, ונשאר מן התקרה סביב בין סכך כשר לכותלים פחות מד' אמות, כשרה. **ומיהו אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ד' טפחים** ... (שו"ע סי' תרל"ב סע' א').

- "כאילו הכותל נעקם" – משמע לכאורה מלשון זה דדוקא כשהדפנות מגיעות לסכך, אבל **אם אין הדפנות מגיעות לסכך**, אף דבעלמא לא קפדינן בזה, כדלעיל בסימן תר"ל ס"ט דחשבינן כאלו מגיעות למעלה עד הסכך, אפ"ה בענינינו דיש סכך פסול על הסוכה ואנו רוצין להכשירה משום דופן עקומה, **לא אמרינן דופן עקומה בזה** (מ"א וב"ח בשם הר"ן – שער הציון ס"ק ו'); וי"א דאפילו אינם מגיעים הדפנות לסכך נמי אמרינן רואין כאלו הדופן מגיע עד למעלה ונכפף (ט"ז וא"ר והסכימו לדעת הטור – שער הציון ס"ק ז') – **ואפשר היכי דמן הדפנות עד הסכך הוא פחות מג"ט, לכו"ע יש להקל**, דאמרינן לבוד ודופן עקומה (מ"ב ס"ק ד'. הסיומת כאן ע"פ הפמ"ג והבכורי יעקב – שער הציון ס"ק ח'. **בחזון עובדיה** עמ' ס"ז הוסיף על כ"ז: ואע"פ שהגאון ישועות יעקב (סק"ב) כתב להוכיח מד' הר"ן שאפילו בפחות מג' טפחים לא אמרינן דופן עקומה, וכ"כ הרש"ש (סוכה ד.) ד"ה אם יש, דלא אמרינן דופן עקומה ולבוד בהדדי, ע"ש; נ"ל שהעיקר למעשה להקל, משום דאיכא ס"ס, שמא הלכה כהטור שאפילו רחוק הרבה הסכך מן הדופן אמרינן גוד אסיק ואח"כ דופן עקומה, ושמא אף הר"ן מודה דבפחות משלשה טפחים מן הדופן עד הסכך שפיר דמי - והיינו שלמעשה דעת הגר"ע יוסף כדעת המ"ב).

סכך פסול / אויר

- **סכך פסול** פוסל **באמצע בד' טפחים** (היינו שהולך שיעור ד"ט ע"פ כל הסוכה (שיש לה ג' דפנות) בארכה, ושיעור ד' טפחים הוא מקום חשוב להפליג ולחוץ בין הדפנות עד שאין הדפנות מועילות זו לזו, ונראות כשתי סוכות, ולכל אחת רק שתי דפנות – מ"ב ס"ק ב'), **אבל פחות מד', כשרה, ומותר ליישן תחתיו** (שו"ע סי' תרל"ב סע' א'; **שו"ע אדמו"ר** סי' תרכ"ז סע' ו'. וכתב המ"ב (תרלב, ג): "ויש פוסקים

שסוברין דאף דפחות מד"ט הסוכה כשרה, מ"מ **תחת אותו המקום אסור לישן ולאכול אא"כ אותו המקום הוא פחות מג"ט**, לכן יש להחמיר לכתחילה").

- **אויר ... בין באמצע בין מן הצד, בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה ... ואין ישנים תחתיו** (שו"ע שם סע' ב'). **ומבהיר הרמ"א: ודוקא** (מה שאין ישנים תחתיו – ע' מ"ב ס"ק י"א) **שהולך על פני כל הסוכה** (ועד **רוחב אויר טפח, אף שארוך על פני כל הסוכה, אין חשש** - פסקי תשובות עמ' ש"נ), **או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו** (רמ"א שם – בר"ן איתא **ראשו או רובו**, וכן משמע בריטב"א עי"ש – מ"ב ס"ק י"ב , ומוכרחים לומר כן, משום שאם נאמר 'ראשו ורובו', אין במציאות שבמרובע של פחות מג' טפחים על ג' טפחים יוכל אדם ליכנס ראשו ורובו – פסקי תשובות עמ' שמ"ט).

סיכום עיקרי הדברים: אין לישון או לאכול תחת ד"ט [/ ג"ט (על ג"ט – ע' פסקי תשובות עמ' שמ"ז)**] של סכך פסול, ולא תחת אויר שברוחב ראשו; בנוסף סכך פסול על כל האורך ברוחב ג"ט מחלק את הסוכה, וה"ה אויר ברוחב טפח.**

נויי הסוכה בטלין לסכך תוך ד' טפחים

- פירס סדין תחת הסכך לנוי, אם הוא בתוך ד"ט לגג, כשרה, ואם הוא רחוק ד"ט מן הגג, פסולה; ואם אינו לנוי, אע"פ שהוא בתוך ד"ט, פסולה (שו"ע סי' תרכ"ז סע' ד'). ויש ליזהר **שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מד' לסוכה** (רמ"א שם). אע"פ שבכך פסול אינו פוסל את הסוכה אלא אם כן יש בו ארבעה טפחים, אבל אם אין בו ארבעה טפחים, מותר אפילו לישב תחתיו, אעפ"כ יש ליזהר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים, אע"פ שאין בהן ארבעה טפחים, גזירה שמא יהיה בהן ארבעה טפחים, שאז אסור לישב תחתיהן (שו"ע אדמו"ר סע' ו', ובדומה במ"ב ס"ק ט"ו). ומ"מ **לענין תליית מנורות בסוכה נגד השלחן, א"צ להחמיר שיהיו בתוך ד"ט**, ואדרבה יותר טוב ונכון **להרחיקן מן הסכך כל מה שיוכל** (מ"ב ס"ק ט"ו, בשער הציון הפנה לח"מ סי' תי"ח, והיינו שהוא מחשש לדליקה).

פסל היוצא מן הסוכה

- הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ ודופן אחד נמשך עמהם, כשר (שו"ע סי' תרל"א סע' ז'). והוא מה שלמדנו (סוכה יט.) "פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה", דהיינו כשיש סוכה הכשירה במדותיה ובג' דפנותיה, וסכך בולט מהרוח הרביעית הפתוחה ויוצא חוצה, ודופן אחד נמשך עמה, כל המרחב שתחת הסכך דינו כסוכה כשירה למהדרין ... **וכן אין הסכך צריך להיות סמוך לדופן הנמשך עמה** אלא אפילו יש מרחק אויר (או סכך פסול) בין הסכך לדופן ואפילו למעלה מג' טפחים, מכל מקום נידון כפסל היוצא מן הסוכה וכשר לשבת תחת הסכך (פסקי תשובות עמ' שמ"א).

סוכה על "טנדר"

- במשנה, בפ"ב דסוכה (כב:), איתא: " העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, כשרה ... ". וכ"ז: אם היא יכולה לעמוד ברוח מצוי דיבשה (גמרא שם כג; שו"ע סי' תרכ"ח סע' ב').
- וכתבו המ"א (ס"ק ד') ושו"ע אדמו"ר (סע' ד') והמ"ב (ס"ק י"ד) שה"מ " אפילו בשעה שהנספינה מהלכת ".
- וע' בשער הציון (ס"ק י"א) שדחה את דברי הפמ"ג שרצה לחלק בין ספינה לעגלה ולהתיר בעגלה רק בשעה שעומדת. ויוצא של"ש ספינה ל"ש עגלה, הסוכה כשרה גם בשעה שמהלכת. ועפ"ז התירו בפסקי תשובות (עמ' ש"כ) ובילקוט יוסף (מועדים – סוכה, עמ' קפ"ח) לאכול בסוכה שעל טנדר, גם בשעה שהטנדר נוסע, ואפילו מעיר לעיר. וע' בפסקי תשובות (שם הערה 6) שציין שיצטרך לקשור את הסכך בחוטים שאינם מקבלים טומאה (כי הרי החוטים ודאי יעמידו את הסכך בזמן שהטנדר יהיה בנסיעה).

מה חייבים לאכול בסוכה, מאלו שיעורים, ומתי מברכים על האכילה בסוכה – למנהגים השונים?

מהם המאכלים המצריכים אכילה בסוכה, ומהם השיעורים המחייבים?

- **גמרא סוכה ודברי רבותינו הראשונים:**

במשנה סוכה (פ"ב מ"ד – מסכת סוכה כה.), איתא: " ... אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה ".

ובגמרא (כו.): " וכמה אכילת ארעי ? ... אמר אביי: כדטעים בר בי רב ועייל לכלה " (תרגום: אמר אביי: שיעור שטועם תלמיד והולך לשמוע את הדרשה). ופירש רש"י: בבוקר, כשהולכין לבית המדרש, ודואג שמא ימשכו השמועות, וטועם מלא פיו ושותה).

וכתבו התוס' (שם ד"ה תרתי): " ... ולבסוף מסיק כדטעים צורבא מדרבנן ואזיל לכלה, **שזה מלא פיו, דהיינו כביצה. ושיעור זה דוקא בפת, דפירי לאו בעו סוכה,** כדמסיק פרק בתרא דיומא (דף עט: ושם) דקבע דידהו כאכילת ארעי דפת ". וכדברי התוס' איתא ג"כ בראש פ"ב סי' י"ג (ע"ש עוד אריכות).

עוד משמע בסוכה (כז.) ש"מיני תרגימא" מצריכים סוכה. וע' ברא"ש ובב"י (סי' תרל"ט) שמתלבטים במהות מיני תרגימא אלו, אם הם בשר וגבינה, או שמא הם מחמשת המינים. ומסיקים ע"פ דברי התוספתא (ברכות פ"ד ה"ד) שהם "**תבשיל העשוי מחמשת המינים**" (לשון הב"י שם).

וכל זה מן הדין. אך במשנה סוכה (פ"ב מ"ה – מסכת סוכה כו:) איתא עוד: " מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה ... " (אך שם איתא עוד שרבי צדורק אכל פחות מכביצה חוץ לסוכה). ועפ"ז פסק הרמב"ם (הלכות סוכה פ"ו ה"ו): " מותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה, ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח ".

- **להלכה – דעת השו"ע:**

ע"פ כ"ז, פוסק מרן בשו"ע (סי' תרל"ט סע' ב'): " ... מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה. וכמה אכילת עראי, כביצה מפת. ומותר לשתות מים ויין ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. תבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו, חשיב קבע, וצריך סוכה ".

והיינו שקיימים בדברי השו"ע שלשה חילוקים:

1. פת: מצריך סוכה ביותר מכביצה
2. תבשיל העשוי מחמשת המינים: מצריך סוכה אם קובע סעודה עליו
3. מים יין ופירות: אינם מצריכים סוכה

ובכ"ז, מי שלא יאכל ולא ישתה כלל חוץ לסוכה, הרי זה משובח.

עד כאן, עדיין צריך ביאור לגבי **כל הדברים שברכתם מזונות**, היינו פת הבאה בכסנין, עוגות מבלילה רכה, אטריות, קוסקוס, בורקסים ועוד, מה דינם, וכן מה הגדר של "קביעת סעודה" לתבשיל העשוי מחמשת המינים.

לגבי דעת השו"ע, ע' בדברי המ"ב ס"ק ט"ו, ע"פ אחרונים, שכוונת קביעת סעודה כאן: "שאוכלם בחבורה, או שאוכל שיעור חשוב שקובע סעודתו בזה, ולא די שיאכל מעט יותר מכביצה כמו פת". וע"ע בס"ק ט"ז שכתב בשם המאמר מרדכי: " מי שאכל פת הבאה בכסנין בשחרית בתוך הקאפי"א וכיוצא כמו שאנו נוהגים בכל ימות השנה, **אע"פ שאינו מברך המוציא כיון שאינו אוכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, מ"מ בעי סוכה, שהרי הוא קובע סעודתו עליו וכו'** ... ". והיינו שגדר קובע סעודה כאן איננו הגדר של קביעת סעודה על פת הבאה בכסנין המובא בשו"ע סי' קס"ח סע' ו' לענין החיוב בברכת המזון, וכפי שהעיר המ"ב בביאור הלכה ד"ה אם קובע עליו, בשם המאמר מרדכי, ד"הכא דבעינן תשבו כעין תדורו, כל שקובע עליו, הויא קביעות להצריכוסוכה, ובדידיה תליא מלתא ".

- **דעת רוב הפוסקים, בחיוב סוכה לאכילת אוכלים שברכתם מזונות:**

למעשה, רוב ככל האחרונים (מסכימים לדברי השו"ע הנ"ל לגבי פת וכן לגבי מים יין ופירות, אך) פוסקים שהשיעור להצריך סוכה לאכילת מיני מזונות, הוא כביצה, וכדלהלן:

במגן אברהם (ס"ק ו') כותב: " **... מיני תרגומת** דבעי סוכה אם קבע עלייהו, היינו **כשאכל כביצה ...** ".

וכן בשו"ע אדמו"ר (סע' י"א): " כבר אמרנו שמותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה. וכמה היא אכילת ארעי, **כביצה**, שכן דרך האדם לטעום פעם א' מלא פיו חוץ לביתו, ומלא פיו הוא כביצה, שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה. בד"א, בפת העשויה מה' המינים **או בתבשיל העשוי מה' המינים**, אבל שאר מיני מאכלים, ואצ"ל מיני פירות, אפילו אוכל מהם הרבה, ואפילו קובע עליהן סעודתו, מותר לאכלן חוץ לסוכה, לפי שקביעת מינים אלו אינה חשובה אלא כאכילת עראי של פת ".

וכן פסק במשנה ברורה (ס"ק ט"ו), שכתב על דברי השו"ע לגבי תבשיל העשוי מחמשת מינים: " ... ועיין במ"א שהקשה על זה ודעתו דדינו ממש כמו בפת, דיותר מכביצה מעט חייב בסוכה ... ".

וע' בילקוט יוסף מועדים הלכות סוכה, עמ' תרע"ה, שכתב ג"כ שהאוכל **עוגות (פת הבאה בכסנין)** יותר משיעור כביצה, חייב לאכול בסוכה (והביא שכ"פ השו"ת גינת ורדים, החיד"א בשו"ת חיים שאל והבא"ח פרשת האזינו), ובעמ' תרע"ט העלה עוד שהאוכל **מתבשיל של חמשת מיני דגן, כגון איטריות**, יותר מכביצה, חייב בסוכה. ודברים ע"פ המובא בחזון עובדיה – סוכות, עמ' קל"ד-קל"ו.

- **מנהג חב"ד:**

המנהג כמובא בספר המנהגים – חב"ד עמ' 67 לגבי " המהדרים ": " המהדרים – גם מים אין שותים חוץ לסוכה ".

מתי מברכים ברכת "לישב בסוכה"?

- **להלכה אין מברכים אלא רק על האכילה:**

איתא ברי"ף (כב.): " **נכנס לישב בה**, אומר: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה ". ובדומה פסק הרמב"ם (הלכות סוכה פ"ו הי"ב): " **כל זמן שיכנס לישב** בסוכה, כל שבעה, מברך קודם שישב: אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה ... ".

וכן כתב הרא"ש בתחילת דבריו שבפ"ד ס"ג, אך הוסיף ש"רגילין העם שאין מברכין על הסוכה אם נכנס בה לטייל בה ושינה, **אלא דוקא בשעת אכילה**", וכתב בשם רבינו תם שהוא " לפי שעיקר הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה, אבל שאר טיול ושינה שעושין בסוכה טפלים לגבי האכילה, והיא פטרתן ".

וכ"פ מרן בשו"ע (סע' ח'): " נהגו שאין מברכים על הסוכה **אלא בשעת אכילה** ".

- **על אלו מאכלים מברכים ?**

לגבי **המאכלים והשיעורים** שעליהם מברכים, פשוט ש(אחר שקבעו שהברכה היא על

האכילה דוקא) אין מברכים לישב בסוכה על מאכלים שמותר מן הדין לאכול מחוץ לסוכה. להלכה:

דעת הפוסקים הספרדים (כף החיים סי' תרל"ט אות ח', שו"ת יחוה דעת ח"א סי' ס"ה, קצור שו"ע של הגאון הרב מרדכי אליהו עמ' 453): שמברכים לישב בסוכה החל משיעור של **כביצה פת**, אך לגבי **פת הבאה בכסנין אטריות וכו'**, לא יברך אלא רק על אכילת **שיעור של ארבע ביצים**, משום ספק ברכות להקל.

דעת הפוסקים האשכנזים: כתב המ"ב (ס"ק ט"ז), **לגבי פת הבאה בכסנין**, שעל אף שישנה מחלוקת אם אכל ממנה **יותר מכביצה** אך לא קבע עליו סעודה, הרי ש"מנהג העולם לברך" גם במקרה זה, אך הוסיף ש "כדי להנצל מחשש ברכה לבטלה, יראה שלא לצאת מיד אחר אכילתו, רק לשבת שם זמן מה, ויכוין בשעת ברכתו "לישב בסוכה", על האכילה ועל הישיבה שאחר זה". **ולגבי תבשיל העשוי מחמשת המינים**, כתב (ס"ק ט"ו) שדעת האחרונים כדעת השלחן ערוך, שיברך רק "**כשיקבע עליו סעודה**". וע' לעיל מה שכתבנו מדברי המ"ב בביאור הלכה, שקביעת סעודה כאן איננה כקביעת סעודה שבסי' קס"ח לגבי ברכת המזון.

מנהג חב"ד: הוא לכאורה כמנהג האשכנזים. וז"ל השבח מועדים (עמ' 77): " האוכל פת או מזונות יותר מכביצה, אפילו לא קבע עליהם סעודה, וכן האוכל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן וקבע עליו, חייב לאכלם בסוכה ולברך עליהם לישב בסוכה ". וע"ע בלוח כולל חב"ד ט"ו בתשרי שסתם: " ברכת לישב בסוכה מברכין רק על לחם או מיני מזונות יותר מכביצה (משקל 55 גרם), ועיין בפרטות בשו"ע סימן תרל"ט ". וע"ע נתיבים בשדה השליחות ח"ב עמ' 123 שלא מגיע להכרעה ברורה בנידון.

- **דין המבקר בסוכת חבירו:**

כותב רבינו הרא"ש (סוכה פ"ד סי' ג'): " ורב האי גאון כתב: הנכנס בסוכת חבירו לבקרו, מנהג ידוע הוא **שיברך, בין סעד בין לא סעד** ".

וז"ל אדמו"ר הזקן (סי' תרל"ט, סע' י"ד-ט"ו), לגבי **אדם שבירך בסוכה אחת**, ונכנס לסוכה אחרת:

" ... אם נכנס לסוכה אחרת, אפילו היא באותו חצר סמוכה לסוכה שבירך בה באכילה ראשונה, כשרוצה לאכול בסוכה זו דבר שאסור לאכלו חוץ לסוכה, צריך לחזור ולברך לישב בסוכה ... **ואפילו אם אינו רוצה לאכול בסוכה זו אלא שנכנס לתוכה לישן ולטייל, צריך לברך לישב בסוכה**, שאין שינה וטיול שבסוכה זו נפטרין בברכה שבירך בסוכה אחרת, אבל אם נכנס לתוכה לאכול בתוכה מיני מאכלים שמותר לאכלן חוץ לסוכה, אין צריך לברך ... ". והובאו הדברים להלכה בשבח מועדים עמ' 78 סע' ו'. ובהערות שבמהדורא החדשה של שו"ע אדמו"ר, הערה ק"כ (על דברי אדמוה"ז: שאין שינה ... אחרת), ציין לדברי הרא"ש הנ"ל בשם רב האי גאון.

וע' בחזון עובדיה – סוכות, עמ' קע"ז, שהביא מחלוקת אחרונים אם פוסקים למעשה כרב האי גאון (כך דעת החיי אדם כלל קמ"ז סע' ט"ו) **או לא** (מסקנת ערוך השלחן סע' כ"ח). **והעלה שם שהדבר תלוי בהאם הפסיקה כר"ת סותרת את הפסיקה של רב האי גאון** (וכתב שכך נראה מדברי הטור שהביא את דברי ר"ת אחרי דברי הגאונים) **או לא** (וכתב שכך נראה מלשון הרא"ש, שהביא את דברי רבינו האי גאון אחרי דברי ר"ת), ע"ש. ולמעשה הסיק שם החזון עובדיה לא לברך בסוכת חבירו היכא שלא היה מברך בסוכתו, משום סב"ל.

וכן ע' בשלמי מועד (פסקי והנהגות הגרש"ז אויערבאך זצ"ל – עמ' ק"כ) שם איתא: " אם אין טועם כלום כשיושב בסוכת חבירו, אמר רבינו שמנהג ירושלים לעולם היה שלא לברך אלא אם כן אוכלים שם " – וע"ש מה שהביאו אודות טעם המנהג.

וכן ע' שונה הלכות עם תורת המועדים ח"א עמ' קכ"א שכתב: " וכשהולך לסוכת חבירו, ראוי לצאת מאחר הברכה אם אפשר, מאחר שי"א שצריך לברך, אמנם אם אין אחר שמוציאו, לא יברך, מספק ".

וצריך עוד עיון בכ"ז.

מתי מברכים על שתיית יין ברכת "לישב בסוכה"?

- **שתית יין שלא בשעת קידוש או הבדלה:**

על שתית יין, פוסק אדה"ז (סי' תרל"ט ס"ב) **שאין לברך לישב בסוכה**, לפי שהשתיה היא טפילה לאכילה .. ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה, אין צריך לברך, לפי שהן טפלים להאכילה שלאחריהם.

ובהמשך (סט"ו) כותב אדמה"ז: אם אינו רוצה לאכול בסוכה זו ... אם רוצה **לקבוע את עצמו שם לשתות יין** ושאר משקים שדרך לקבוע עליהם מן הדין, צריך לברך, שהרי אסור לשתותן חוץ לסוכה, ומכל מקום, לפי שיש מפקפקין על ברכה זו, לכן נכון הדבר שלא לקבוע את עצמו בשתיה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך עליה לישב בסוכה.

ולהעיר מכתב יד הרב יהודה לייב גרונר ז"ל (בתשורה משמחת הנישואין של ר' ישראל אריה לייב ורעייתו קארפ מה' בתמוז התש"פ, עמ' 12): לחה"ס: **גם על שתיית כוס רביעית יין בסוכה מברכים לישב בסוכה, כי היין עושה קביעות.**

אך למעשה מבין ידידי הרה"ג הרב שלמה מיכאל שיח' אבישיד שהכרעת אדה"ז **לא לברך על רביעית יין** לישב בסוכה, ושרבים המענות האישיים של הרבי בנושאים שונים, שלא פוסקים על פיהם, וה"ה כאן דברי הרי"ל גרונר ז"ל שקיבלם מהרבי.

- **קידוש ערב יום טוב וערב שבת חוה"מ:**

לגבי קידוש הלילה, פוסק אדה"ז (סי' תרמ"ג ס"א): סדר הקידוש בליל א' של סוכות, בתחלה מברך על היין, ואח"כ אומר קידוש היום, **ואח"כ יברך לישב בסוכה** ... ואח"כ מברך שהחיינו ... ועי' בהמשך (שם ס"ב) שה"ה בקידוש של ליל שבת. אך עי' בהתקשרות (א'שסז) **שהמסובים מברכים לישב בסוכה אחרי ברכת המוציא**, וכן ביום, כיון שאין הם אומרים קידוש היום ואף אינם שותים יין כשיעור קביעת סעודה (ע"כ מהדברים בהתקשרות שם. ולהעיר משו"ע אדמו"ר סי' רע"א סכ"ד שהמקדש צריך שיטעום מהכוס כמלא לוגמיו ... והוא רובו של רביעית באדם בינוני. וצ"ל ששיעור זה, בצירוף העובדה שאומר המקדש את הקידוש, מצדיק ברכה – ש.ס.).

- **קידוש היום:**

על אף שלפי שו"ע אדמו"ר (שם ס"ג), כל הנ"ל בקידוש הלילה, אך בקידוש היום, יש לברך לישב בסוכה סמוך לאכילה (אחר ברכת המוציא – שם ס"ד), הרי ש(**המנהג ש**)גם בקידוש היום דיום טוב ושבת חול המועד סוכות, מברכים לישב בסוכה **אחר הקידוש, ולא אחר המוציא** (ספר המנהגים חב"ד עמ' 67). **ולגבי המסובים, עי' לעיל** (בפיסקה: קידוש ערב יו"ט וערב שבת חוה"מ).

- **הבדלה:**

ע' באוצר מנהגי חב"ד (אלול תשרי, עמ' שכ"ד) **הוראה מן הרבי** (משנת תשכ"ט, שבמקור מהרבי הריי"צ) **לברך לישב בסוכה בהבדלה** (ואע"פ שע"פ המובא שם מרשימות הרבי, ה"מ כשהתכונו לאכול אחר כך סעודה, משאר המקורות המובאים שם לא משמע כן, וכן כתב הרה"ג שלון דובער לוין בספרו שיעורי הלכה למעשה עמ' תמ"ח ש"ראינו בכמה שנים, כשאר אחרי תפלת ערבית במנין של הרבי, הבדילו בסוכה של 770 עבור כל הקהל, שהרבי היה מורה לו לברך ברכת לישב בסוכה"). **וע' בפסקי תשובות** (עמ' שס"ט) **שכתב לדעה זו כי "מצוות ההבדלה מחשיבה את שתיית היין לקביעות טפי".**

שער

הלכות ארבעת המינים

הלכות
ארבעת המינים

הערה: להלן מובאות ההלכות השכיחות בלבד;
נעשו שינוים קלים בלשון הפוסקים, ע"מ להקל על הלומד.

דיני לולב (סי' תרמ"ה)

נחלקו רוב התיומות

נחלקה התיומת (=גב של ב' עלין) – (**וברוב העלין** – רמ"א בשם טור וב"י), **פסולה** (שו"ע סע' ג'). ונחשבת התיומת לחלוקה **כשנחלק רוב העלה** (שו"ע אדמו"ר סע' ט'; מ"ב ס"ק י"א).

אין תיומות / עלים בצד א' בלבד

היו עליו **אחת אחת** מתחילת ברייתו, ולא היתה תיומת, או שכל עליו **כפולים מצדו האחד** וצדו השני ערום בלא עלין, **פסול** (שו"ע סע' ג').

נחלקה התיומת האמצעית

י"א דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מיקרי נחלקה התיומת, ופסול, והכי נוהגין (רמ"א סע' ג'). אך כתב אדמו"ר הזקן (סי"א): **אם לא נחלק אלא מקצתו כשר, וכל זה בדיעבד, או שאין לו לולב אחר, אינו צריך לברך על לולב של חבירו ביום א' של סוכות, אבל לכתחלה, מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל ... אם אפשר.**

(יש לאמר שמה שכאן יוצאת קולא דוקא בעלה האמצעי, הוא ע"פ המובא בשו"ע אדמו"ר שפסול זה דנחלקה התיומת האמצעית: משום לקיחה תמה - ולא כפסול הנ"ל דנחלקו רוב העלין שהוא משום הדר).

(במ"ב ס"ק ט"ז הביא שלדעת **ביאור הגר"א**, "לדינא, יש להחמיר **ברובו**, דבכל פסול רובו ככולו; ועל מקצת, **אין להחמיר כלל**", וכ"פ במ"ב ס"ק י"ט מדינא. בשו"ע אדמו"ר שם כתב: "במה דברים אמורים? בנחלק בכל ארכו, אבל אם לא נחלק אלא מקצתו, כשר". במהדורא החדשה של שו"ע אדמו"ר – הערה מ"ד, דייקו מהסיפא שאבל נחלק ברובו פסול; אך בספר ארבעת המינים לרב ויינר ח"א עמ' ס"ח הערות א' וב', חלק על מסקנת הפמ"ג שכך רצה לאמר לדעת הרמ"א – ולמעשה לגבי דעת אדמו"ר נשאר בצ"ע למה סיים "ועל מקצת").

עלה האמצעי שאיננו כפול

מיהו לכתחילה, מצוה מן המובחר, נוהגין לטול לולב **שלא נחלק העלה העליון כלל**, כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת (רמ"א סע' ג').

אם אותו העלה (האמצעי) **אינו כפול** מתחילת ברייתו, פסול (רמ"א סע' ג').

לולב היבש

לולב שיבשו רוב עליו (רמ"א : או שדרתו – שו"ע אדמו"ר סע' ט"ז: והיינו **רוב** שדרתו), פסול (שו"ע סע' ד').

לגבי שעור היבשות, נחלקו הפוסקים

• **לדעת השו"ע**: משיכלה מראה ירקות שבו **וילבינו פניו** – פסול

• **לדעת הרמ"א**: **"במדינות אלו"** שאין לולבין מצויין, נוהגין כהדעה שיבש הוא **כשנתפרך בצפורן**.

• **לדעת שו"ע אדמו"ר** (בדומה לדעת הרמ"א): הלכה שפסול משילבינו פניו, ומ"מ בשעת הדחק, כגון במדינות אלו שאין לולבין מצויין, יש לסמוך על הסברה שפסול משנתפרך בצפורן, בלבד – אם א"א למצוא לולב אחר.

נקטמו רוב העלין העליונים

נקטם ראשו, דהיינו **שנקטמו רוב העלין העליונים**, פסול (שו"ע סע' ו').

נקטם העלה העליון

נקטם העלה העליון האמצעי שעל השדרה, פסול. ודוקא דאיכא אחר, אבל ליכא אחר, מברכים עליו (רמ"א סע' ו'). ונחלקו הפוסקים **במהו נקטם ראשו.** בשו"ע אדמו"ר (סע' י"ז) הביא דעה א' **שבכל שהוא, פסול**, ודעה ב' שרק בנקטם רוב ארכו. וכתב שיש להחמיר כסברה ראשונה, אך בשעת הדחק שא"א למצוא לולב אחר, מותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה עליון.

נסדק הלולב

נסדק, אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה **עד שנראו כשנים**, פסול (שו"ע סע' ז'). והוא הנקרא בלשון חז"ל "נסדק כהימניק". והחידוש, פירש הרמ"א, דהיינו: אפילו אם לא נחלקה התיומת בשיעור הפוסל מצד "נחלקה התיומת" – אם נראו כשנים, פסול. וכתב המ"ב (ס"ק ל"ב) בשם הפמ"ג שיש ליזהר הרבה בזה. ובפסקי תשובות (ח"ו עמ' שצ"ג) כתב בשם דעת תורה להמהרש"ם שאם ע"י נענוע נוגעים הסדקים זה בזה, אין זה בכלל נסדק, וכשר (וע"ע בפסקי תשובות עמ' ש"צ הערה 21 ועמ' שצ"ג שפסול נסדק הוא משום לקיחה תמה). **אך ע' שו"ע אדמו"ר** (סע' י"ב) **שפוסל דוקא אם נסדקה השדרה** (והוא לפי הראב"ד בתמים דעים סי' רל"א בפירוש "עביד כהימניק", הובא ברא"ש פ"ג ס"ב).

עקום

עקום לפניו (והיינו שהקצוות פונות לכיוון הצד שכנגד השדרה, במילים אחרות: כאשר אוחזים את הלולב כשהשידרה מול האוחז, אם הקצוות מתרחקות מן האוחז, פסול) **או לאחד הצדדים (פרט לאחוריו)**, פסול, כי אין זה ברייתו (שו"ע סע' ח'). **ובפסקי תשובות** (ח"ו עמ' שצ"ד), **כתב: ובשע"ת** (ס"ק ה') **בשם החיד"א במחזיק ברכה בשם ספר גט מקושר, שלכתחילה יש ליזהר שלא יהיה עקום כלל גם לאחריו**, ורק היכא דלא אפשר יש להקל; והוסיף: אמנם אין לולב בכלל עקום אלא אם כן עקום לגמרי, כמגל, אבל לולב קצת עקום כמו ששכיח הרבה בלולבים שלנו, אין בזה פסול.

כפוף בראשו

כפוף בראשו, פסול (שו"ע סע' ט'), **לא שנא לפניו לא שנא לאחריו** (שו"ע אדמו"ר סע' י"ט), וההבדל בין עקום לכפוף, שעקום: היינו באמצעיתו (שם).

וכ"ז כשהשדרה כפופה (שו"ע אדמו"ר סע' כ') או שגוף העלין נכפף הרבה מאוד לאמצען (שם סע' כ"א), או שרוב העלין כפופין בראשיהן אפילו כל שהוא (אך בשעת הדחק דבר זה איננו פוסל – שם סע' כ"א).

אך אם מיעוט העלין כפוף בראשיהן (אפילו אם זה כולל העלה האמצעי), **כשר** (שו"ע אדמו"ר סע' כ').

מ"מ אתא בספר המנהגים חב"ד עמ' 65: לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' **כפתורים – קנעפלאך**).

שיעור הלולב

צריך שיהיה אורך **השדרה** לפחות ד' טפחים כדי שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח (שו"ע סי' תר"נ סע' א').

שתי תיומות אמצעיות

הב"י מביא את שיטת ר"י (ע' תוס' ב"ק צו. ד"ה נחלקה) לפיה כאשר ישנן שתי תיומות אמצעיות, צריכות להיות שתי התיומות דבוקות זו בזו. ונחלקו האחרונים אם לחשוש לשיטה זו (ע' פסקי תשובות ח"ו עמ' שפ"ט) – אך אם מכוסה הלולב ב"קורע", אין לחשוש (שם). ובאמת מנהג הספרדים בארץ ישראל (מובא בשדי חמד), וכן מנהג הרבי (ע' אוצר מנהגי חב"ד עמ' רע"א) לקחת לולב עם "קורע" (פסקי תשובות שם).

בנוסף, יש לציין שאם כלה השדרה בשני עלים, יש על שניהם שם תיומת, ואם נחלקה אחת מהם, פסול (מ"ב ס"ק ט"ו).

לולב הקנרי

בדין הלולב הקנרי, אם כשר לארבעת המינים?

מוצא הדקל הקנרי מהאיים הקנריים שבאוקינוס האטלנטי. דקל זה הובא לישראל לפני כמאה שנה למטרת נוי, אחת הסיבות היא שגזעו איננו מעלה חוטרים כדקל המצוי. מבין ההבדלים עם עץ הדקל הרגיל, בנוסף לזה שגזעו איננו מעלה חוטרים: פירותיו גרועים ולא רגילים לאוכלם, גובה העץ עד 15 מטר, כ"ע והתמר מגיע לכ-35 מטר, עלי הקנרי רכים ומתכופפים בקלות מן הצד, מה שאין כן בדקל רגיל ששדרתו קשה, הלולב הקנרי צפוף יותר בעלים, צבעו ירוק עז, ולא ירוק אפרפר כלולב מהמצוי.

מבין הפוסקים שאסרו לולב זה: האגרות משה (או"ח ד סי' קכ"ג) והאור לציון (ח"ד סוסי' ל"ב עמ' קצ"ט) . יש להעיר שגם פרופסור יהודה פליקס בדעה זו, כי לדעתו עץ הדקל הקנרי הוא מין שונה מעץ התמר המצוי. אחת מהוכחותיו, מן המדרש לפיו יש ללולב טעם).

מבין הפוסקים שהתירו לולב זה: הציץ אליעזר (ח"ח סי' כ"ב), הגרש"ז אויערבאך (שלמי מועד עמ' קל"א) והגר"ע יוסף (יביע אומר ח"ט או"ח סי' ס"ד; יחוה דעת ח"א סי' ס"ז; חזון עובדיה עמ' רצ"ג).

הערות חשובות

יש לציין כי לדעת השו"ע, הפסולין מפני מומין (והיינו בעית "הדר" או בעית "לקיחה תמה"), וכן שאול וגזול, כשרים בשאר הימים; כ"ע ולדעת הרמ"א (וכן שו"ע אדמו"ר והמ"ב), גזול, וכן פסולים מחמת **הדר**, פסולים כל ז' הימים (ע' שו"ע סי' תרמ"ט סע' ה'; שו"ע אדמו"ר סע' י"ז; מ"ב ס"ק ל"ה). עוד נעיר שאע"פ שחסר כשר בשאר ימים, אם היה פיסולו מחמת שאינו הדור, אין מועיל להכשירו ע"י חיתוך מקום היבשות וכד' (שו"ע אדמו"ר סי' תרמ"ט סע' כ'). וע"ע בשו"ע אדמו"ר (סי' תרמט סכ"א) **שמחמירים בחו"ל ביו"ט שני של גלויות** כמו שביום הראשון (ואם א"א את הפסולין ליום הראשון בלבד לוקחים ליום השני ללא ברכה).

לבסוף נעיר, שפסולים משום הדר פסולים רק אם נראים לכל ללא עיון והסתכלות היטב, מה שאין כן פסולים משום חסר, הדורשים התבוננות (פסקי תשובות ח"ו עמ' שצ"ב בשם הגאון רבי עקיבא איגר).

יוצא כי לשיטת הרמ"א (וכן שו"ע אדמו"ר והמ"ב), בכל ארבעת המינים, חשוב לדעת אם הפסול נובע מבעית הדר, או מבעית לקיחה תמה. אך נעיר **שבשעת הדחק** שא"א למצוא מינים שהם הדר, מכשירין גם את אלה, ואפילו ביום הראשון (שו"ע אדמו"ר סי' תרמ"ט סע' י"ט וסע' כ"ב). לגבי פסולין מחמת שאינן מינן, ע' שו"ע אדמו"ר שם סע' כ"ג.

ע"פ שו"ע אדמו"ר:

פסולים משום הדר

- נחלקה התיומת של רוב העלים (סע' ט')
- העלין מצד א' בלבד (סע' י"ג)
- הלולב יבש (סע' ט"ז)
- נקטם העלה העליון (סע' י"ז)
- הלולב עקום (סע' י"ח)
- ראש הלולב כפוף (סע' י"ט)

פסולים משום לקיחה תמה

- נחלקה התיומת האמצעית (סע' י')

דיני הדס (סי׳ תרמ״ו)

ענבים היו להדס ענבים אדומים או שחורים מרובים מעליו, פסול, ואם מועטים, כשר, ואין ממעטין ביום טוב (שו״ע סע׳ א׳).

עבות ענף עץ **עבות** האמור בתורה הוא הדס שבו ג׳ עלין או יותר בגבעול אחד (שו״ע סע׳ ג׳). **וכתב הרמ״א, וכן באריכות בשו״ע אדמו״ר** (סע׳ ב׳) **שהדס שוטה** (והיינו שני עלים דבוקים ועלה אחד מעליהם או מתחתם) **פסול כל שבעה אפילו בשעת הדחק, שאינו מין הדס כשר כלל.**

למצוה, צריך שיהיה כל שיעור אורך ההדס עבות, אך לעיכובא מספיק ברובו (שו״ע סע׳ ה׳). **ופירש אדמו״ר הזקן** (סע׳ ג׳) **דהיינו שרוב קנים של עלין היוצאין בתוך אורך שעורו שהוא שלשה טפחים, בעלי שלשה עלין.**

(- ע׳ **שונה הלכות** ס״ק ד׳ בשם החזון איש שיש להסתפק אם הרוב שהביא השו״ע: רוב אורך, או רוב קנים. לדעת אדמו״ר הזקן הרי מפורש כנ״ל שהכוונה לרוב קנים, אך במ״ב ס״ק י״ח מפרש שהוא רוב אורך.

- בספר **ארבעת המינים** להרב ויינר ח״א עמ׳ צ״ד אות ה׳ כתב: בפמ״ג (מ״ז ט׳) מסתפק אם רוב הקנים הם מפוזרים בתוך שיעור ו׳ טפחים, והבכו״י (ס״ק י״ד) החליט להכשיר, ודבריו צע״ג. ומדברי רבינו (אדמו״ר הזקן) ברור שצריך להיות באיזה מקום בהדס, ג׳ טפחים שיהא רוב קניו עבות, ואם לא כן, פסול.

- **בשעורי תורה** לגרא״ח נאה (עמ׳רע״ו-ז בהערות), כתב שאם ההדס ארוך 4

טפחים ושהטפח התחתון איננו משולש, ״יותר הידור לקצץ הטפח התחתון וישאר ג״ט משולשים״, והוכיח זאת מדברי הפמ״ג).

אך הוסיף אדמו״ר הזקן (בסע׳ ד׳) **שאם בתחילה** (פירושו: כשצמחו העלים בקן – הרב ויינר בספרו) **היה כולו או רובו עבות, ואח״כ נשרו ממנו עלין, אפילו נשר עלה אחד מכל קן וקן, ואפילו מקצת הקינים נשרו עליהן לגמרי ולא נשתייר בהן אפילו עלה אחד, הואיל וברוב הקנים נשתייר בכל אחד ואחד מהן רוב שיעור עבות, דהיינו שני עלין שלמין, הרי זה כשר. אך בבאור הלכה ד״ה לעיכובא נשאר בצ״ע ואין דעתו נוטה להתיר ב״תרי רובא״.**

ב' על ב'

כתב הרמ"א (סע' ג'): ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה הואיל והם ב' על גבי ב', ואינן כהדס שוטה הנזכר בגמרא; ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קולן ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם. ובשו"ע אדמו"ר (סע' ו') כתב שכך נוהגין "במדינות אלו שאין הדסים כשרים מצויין". אך במ"ב (ס"ק ט"ו) כתב: עיין בביאור הגר"א ובשאר אחרונים שכולם **פקפקו מאוד על המנהג ההוא**, שאין להם שום יסוד לא בתרי וחד ולא בתרי ע"ג תרי, והרמ"א דחק רק לקיים המנהג.

ענף עץ

וענף עץ – כלומר **שכל העץ** הוא ענף, דהיינו שהוא **מחופה בעלין** ע"י שהן שוכבין על אפיהן (שו"ע אדמו"ר סע' א'). וכתב השערי תשובה שדעת המור וקציעה שהדס שאין עליו "ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה", פסול; אך ע' **בפסקי תשובות** (ח"ו עמ' שצ"ו) **שיש חולקים על זה** (והם הרש"ש סוכה י"ב ועורך השלחן סע' ה').

יבש

יבשו עליו, פסול; כמוש, כשר (שו"ע סע' ו') **ושיעור היבשות הפוסל: כשילבינו פניהם** (שו"ע סע' ז').

יבשו רוב עליו ונשתייר **בראש כל בד** מהג' בדין **קן אחד ובו ג' עלין לחין, כשר** (סתם, בשו"ע סע' ח'). אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין, יש פוסלין ויש מכשירין (שו"ע סע' ט'). **וכתב בשו"ע אדמו"ר** (סע' י'): יש לסמוך על דברי המקילין מיום שני של חג ואילך, שאין חיוב נטילת לולב בהן אלא מדברי סופרים.

נקטם ראשו

נקטם ראשו, כשר, אפילו לא עלתה בו תמרה, וה"ה ליבש ראשו, **ויש פוסלין** בנקטם ראשו (**שו"ע סע' י'**). (יש לציין שבסע' א' סתם השו"ע כדעת המתירים (הרמב"ם). דעת האוסרים היא דעת הראב"ד שכתב: וכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול, כסתם מתני' וכו').

וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר, ולא מקרי נקטם אלא אם **נקטמו העצים** (רמ"א). יש לציין שמי שפוסל, פוסל גם כשהג' עלין שבראשו יבשין, אף אם כל שאר העלין לחין (שו"ע אדמו"ר סע' י"א).

כתב המ"ב (ס"ק ל"ג): ומה שרגיל שיוצאים מן הקנים ענפים קטנים וצריך לקטום אותם כדי שלא יפסיקו בין הקנים, נקטם זה, כשר לכו"ע, אפילו אם נמצא כן בכל השלשה בדים, כיון שאינו בראשו.

שיעור ההדס צריך שיהיה שעור ההדס לפחות ג' טפחים (שו"ע סי' תר"נ סע' א').

מספר ההדסים מצות ד' מינים שיטול כל אחד לולב אחד וב' ערבות וג' הדסים (שו"ע סי' תרנ"א ס"א). ובמקום הדחק דליכא הדס כשר, סגי ליה בחד דלא קטום (רמ"א בשם ב"י סי' תרמ"ו בשם א"ח). לא יטול יותר מלולב א' ואתרוג א', אבל בערבה והדס, מוסיף בה כל מה שירצה, ויש מי שפוסל להניח הדס שוטה בלולב נוסף על הג' בדין עבות, ויש מתירין, והמדקדקים אינם מוסיפים על ב' ערבות וג' הדסים עבות (שו"ע שם סט"ו). וע' בטור (סוף סי' תרנ"א) שמנהג קדום לקחת בין ס"ח לע' הדסים (והוא ע"פ כלבו ושבולי הלקט בשם גאונים), וברמב"ם (הלכות לולב פ"ז ה"ז) כותב שנוי מצוה להוסיף במספר ההדסים. וע' בספר המנהגים חב"ד (גמ' 65) שם מובא שמוסיפים על שלשה הדסים, ושהיו הוראות לאנשים שונים לקחת **ארבעה, שנים עשר, שלשה עשר או עשרים וששה הדסים**. וע"ע באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי (עמ' רע"ג) הוראה פרטית משנת תשנ"ב לא' לקחת **ל"ו הדסים**.

ע"פ שו"ע אדמו"ר:

פסולים משום שאינם מין הדס

- הדס שוטה (סע' ד')
- נשרו רוב עלי ההדס (סי' תרמ"ט סע' כ"ג)

פסולין משום הדר

- הדס היבש (סע' ח')
- ענבים שחורים או אדומים מרובים מן העלים (סע' י"ב)

דיני ערבה (סי' תרמ"ז)

סימני הערבה

* הערבה הוא מין ידוע, ולו ג' סימנים: עלה שלו משוך כנחל, ופיו חלק, וקנה שלו אדום (שו"ע סע' א'). ואפי' **בעודו** ירוק, כשר (רמ"א). ויש מין ערבה שאין פי העלה שלו חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים עד מאוד כמו פי מגל קטן, וזה כשר (שו"ע שם).

יבשה

* ערבה **שיבשה** פסולה (שו"ע סע' ב'), אבל כמושה, כשרה (שם). ויבשה, היינו שיבשו **רוב עליה** (שו"ע אדמו"ר סע' ו'). ושיעור היבשות: משהלבינו פניהם (סע' ו').

נשרו רוב עליה

* ערבה **שנשרו רוב עליה** (מ"ב ס"ק ט': היינו בשעור ג"ט של ערבה), פסולה (שו"ע סע' ב'), וצריך ליזהר מאוד בדבר זה, שלפעמים נושרים ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י נענוע (שו"ע אדמו"ר סע' ה').

ומכל מקום לכתחילה אין ליקח אפילו ערבה שמקצת עליה נשרו אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו מעליה כלום, שהשלימה היא מצוה מן המובחר (שם).

נקטם ראשה

* ערבה שנקטם ראשה, פסולה (שו"ע סע' ב', וכ"פ אדמו"ר הזקן סע' ד') והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה (שו"ע שם), ונקטינן כסברה הראשונה (מ"ב ס"ק י"ב). ונקטם ראשה: היינו שנקטם ראש **העץ** עצמו שהעלין גדלין בו (שו"ע אדמו"ר סע' ד'). עפ"ז פשוט שאין הלבלוב מעכב; אלא שהוא הוכחה שלא נקטם העץ בראשה (פסקי תשובות ח"ו עמ' ת').

נדלדלו או נסדקו רוב העלין

* אם נדלדלו רוב העלין ונתקו ממקום חיבורם בקנה, אע"פ שלא נשרו לפי שעדיין הם מחוברים קצת; וכן אם נסדקו רוב העלין ונחלקו לשנים ברוב אורך העלה, הרי זה כאילו נשרו רוב עליה, ופסולה (שו"ע אדמו"ר סע' ו').

שעור הערבה

* צריך שיהיה שעור הערבה לפחות ג' טפחים (שו"ע סי' תר"נ סע' א').

ע"פ שו"ע אדמו"ר:

פסולים משום שאינם מין ערבה:

נשרו רוב עליה (שו"ע אדמו"ר סע' תרמ"ט סע' כ"ג – אך ע' מ"ב סי' תרמ"ו ס"ק י' – וכן שער הציון שם ס"ק י"א, שנראה חולק ע"ז וסובר שהפסול : משום שאינו הדר)

פסולים משום הדר:

- **נקטם ראשה** (סע' ד')
- **יבשו רוב עליה** (סע' ו')

דיני אתרוג (סי תרמ"ח)

יבש

* אתרוג היבש פסול. ושיעור היבשות: כשאינו מוציא שום ליחה; ויבדוק ע"י שיעביר בו מחט ובו חוט, ואם יש בו ליחה, יראה בחוט (שו"ע סע' א'). ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא, ופסול (רמ"א). וכתב בפסקי תשובות (ח"ו עמ' ת"א) בשם האג"מ (או"ח ח"א סי' קפ"ה) שאתרוג שנשמר במקפיא, אע"פ שכשמוציאו נראה שנשמר, הרי לאחר ימים מועטים, מתעפש לגמרי, ולכן יש להחמיר לא להשתמש בו אף קודם שנתעפש.

ניקב

* שלשה סוגי פסול באתרוג שניקב: 1) ניקב נקב מפולש (מפולש – יש מפרשים כפשוטו, דהיינו שניקב מצד זה לצד זה (אפילו לא עובר דרך חדרי הזרע - שו"ע אדמו"ר סע' ד'), ויש מפרשים שכיון שניקב עד חדרי הזרע שהגרעינים בתוכם, מקרי מפולש – שו"ע סע' ג'. ויש להחמיר כסברא האחרונה שלא בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר – שו"ע אדמו"ר סע' ו'.). 2) נקב ברוחב איסר (אף אם לא חסר כלום). 3) חסר כל שהוא (סתם, בשו"ע סע' ב'). וכתב הרמ"א שנהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן ע"י קוצים, אע"פ שיש בהם חסרון (אלא שנקרם עליהם עור ובשר מלמעלה).

כתב אדמו"ר הזקן (שו"ע אדמו"ר סע' ח') שיש מי שחולק על כ"ז וסובר שהאתרוג פסול משום ניקב רק אם הוא חסר ושבנוסף הנקב בגודל איסר או מפולש; ושבשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר, יש לסמוך על סברה זו, ואז מותר גם לברך.

פטמא

* ניטל דדו (הדד, או פטמא – הוא חתיכת העץ שעליו כמין פרח הנקרא שושנתא – ע"פ שו"ע אדמו"ר סע' י"ז) פסול (שו"ע סע' ז'). והוסיף הרמ"א: טוב להחמיר אם נטלה אפילו רק שושנתו. ועוד ברמ"א: אם לא היה דד מעולם, כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (ויש להן במקום הפטמא כמו גומא, מתחילת ברייתן – שו"ע אדמו"ר סע' י"ז).

להלכה כתב בשו"ע אדמו"ר (שם) שמה שנטלה הפטמא, פסול – היינו אם נטל כל העודף על האתרוג מלמעלה, אך אם נשאר גובה דד כלשהו, כשר; ושמכ"מ טוב לחוש לדברי האוסרים אתרוג שאין פטמתו שלמה במקום שאפשר.

בפסקי תשובות (ח"ו עמ' ת"ב) הביא בשם השבות יעקב שאם עדיין מחוברת הפטמא ואינה עומדת ליתלש בקל, אפי' אם החיבור מועט והרוב תלוש, כשר.

עוקץ

* ניטל העץ שהוא תלוי בו באילן ונשאר מקומו גומא, פסול (שו"ע סע' ח'), ואם נשאר מן העץ כך שמכוסה כל הגומא , כשר (רמ"א). כתב בשו"ע אדמו"ר (סע' י"ח) שבשעת הדחק שא"א למצוא אתרוג אחר, יש לברך אפילו אם נטל כל העוקץ.

חזזית

* עלתה חזזית (הוא כמו אבעבועות, ויש בו ממש, שמקומו ניכר במשוש, שהוא גבוה מהאתרוג - שו"ע סע' י"ג; וע"ע בביאור הלכה ד"ה אבעבועות שכתב בשם הבכורי יעקב שחזזית הוא מה שנולד ע"י עפוש הפרי בין בתלוש בין במחובר, וכתב בפסקי תשובות ח"ו עמ' ת"ה שבזמננו כמעט ואינו מצוי באתרוגים), פסול בכל אחד מהמקרים הבאים:1) עלתה בב' מקומות, לפחות. 2) עלתה על רובו. 3) עלתה על חוטמו - והיינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו (שו"ע סע' ט'). מכל מקום, אפילו בחוטמו, אין החזזית פוסלת אלא אם כן יש בה שתי אבעבועות, לא פחות (שפחות מכן אין נקרא חזזית), והוא שיהיו נראין לעין כשאוחזו בידו, ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם (שו"ע אדמו"ר סע' כ"ב).

מקום החוטם

* מחוטמו ואילך, דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפטמא, פוסל חזזית וכל שנוי מראה, בכל שהוא, ויש מי שאומר דה"ה דיבש פוסל שם בכל שהוא (שו"ע סע' י"ב). מכל מקום, כל שנוי מראה אינו פוסל אא"כ נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה (שו"ע אדמו"ר סע' כ"ב).

מנומר

* אתרוג המנומר פסול (שו"ע סע' ט"ו). ומנומר פוסל דוקא במראה פסול (שו"ע אדמו"ר סע' כ"ו, וע' ג"כ שער הציון ס"ק ס"ב).

וכתב בפסקי תשובות (ח"ו עמ' ת"ח) בשם החתם סופר, שאם מנומר מחמת משמוש היד, הוי הדר, כיון שבא ע"י מצוותו, זהו הודו והדרו.

שחור או לבן

* אם הוא שחור או לבן במקום א', פוסל ברובו; בב' או בג' מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו (שו"ע סע' ט"ז). וכתב בפסקי תשובות (ח"ו עמ' ת"ט) שנקודות שחורות המתהוות מחמת ריסוס, אינן פוסלות (כך דייק מדברי אדמו"ר הזקן סע' כ"ג). ולמעשה, אפשר להוריד נקודות אלו על ידי הדבקת שעוה.

עגול

* העגול ככדור פסול (שו"ע סע' י"ח).

תיום

* התיום, דהיינו שגדל ב', דבוקים זה בזה, כשר (שו"ע סע' כ').

ירוק

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה במשנה בסוכה (פ"ג מ"ו) לגבי אתרוג הירוק ככרתי, שרבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. ופסקו הפוסקים כרבי יהודה שפסול. ובגמרא סוכה (לא, ב) מבואר כי הטעם איננו בעית הדר, אלא שבאתרוג הירוק ככרתי, לא נגמר הפרי.

ומבאר רבינו הרא"ש (סוכה פ"ג סי' כ"א) שאתרוג הירוק **שעתיד להצהיב** אף הוא כשר.

שיטת הפוסקים הספרדים:

להלכה, כך פוסק **השו"ע** (סי' תרמ"ח סע' כ"א), וז"ל: הירוק שדומה לעשבי השדה פסול אלא אם כן **חוזר למראה אתרוג כשר כשמשהין אותו** (ומשמע שאין צורך לדעתו שיחזרו למראה אתרוג כשר בפועל). וכך פסק להלכה **בילקוט יוסף** – ארבעת המינים (עמ' של"ו), וז"ל: ישתדל אדם שהאתרוג יהיה בצבע צהוב, שזה המהודר ביותר. ואם היה האתרוג ירוק חזק כעשבי השדה, פסול. ואם ידוע שאם משהין אותו מעט בסמוך לתפוחים חוזר למראה אתרוג, כשר לנטילה אף בעודו ירוק.

שיטת הפוסקים האשכנזים:

המגן אברהם (בס"ק כ"ג) מביא את דברי **המהרי"ל**, שכותב שמהר"י סגל חשש למקרים בהם האתרוג לא יוכל לשנות את מראהו לצהוב, ולכן **דרש שהאתרוג לפחות התחיל להצהיב בפועל.**

אך קיימת עוד שיטה, מחמירה מאוד, והיא **שיטת הב"ח**. לשיטה זו, על אף שלמסקנת הגמרא לפיה אתרוג הירוק ככרתי פסול, אין זה משום הדר אלא משום שאז לא נגמר הפרי (כי הרי מה שאתרוג הירוק ככרתי פסול, הוא שיטת רבי יהודה שאין לו פסול הדר); אך לשיטתנו שאית לן הדר, אתרוג הירוק פסול **אף** משום הדר, ולכן האתרוג יהיה כשר רק אם יהיה כולו צהוב!

למעשה, קיימות כמה שיטות אצל הפוסקים האשכנזים:

• **הפרי מגדים** (אשל אברהם סוף סימן תרמ"ח) **והשדי חמד** (מערכת ל' כלל קמ"א אות ס"ד) (וכן הסיק למעשה בהפסקי תשובות ח"ה עמ' ת"י-תי"א) **ממליצים לחשוש לכתחילה לשיטת הב"ח ולקחת אתרוג שכולו צהוב.**

• **גדולי האחרונים: המ"א, הט"ז, באור הגר"א והמשנה ברורה** (שער הציון ס"ק ס"ט) **אינם חוששים לשיטת הב"ח, אך פוסקים כשיטת מהרי"ל, ודורשים שהאתרוג התחיל לפחות להצהיב.**

• **שיטת הרב אלישיב** (מובאת בספר אשרי האיש ח"ג עמ' רי"ב ובילקוט יוסף ארבעת המינים עמ' של"ח בהערות) **שהיום אין אתרוג ירוק ככרתי, כי כולם מצהיבים כשישימו אותם בין תפוחים.**

שיטת חב"ד:

ז"ל אדמו"ר הזקן (שו"ע אדמו"ר סי' תרמ"ח סע' כ"ט וסע' ל'): **... אם יש בו כביצה, הרי הוא כשר** אף על פי שהוא בוסר, דהיינו שלא נגמר גידולו, שהיה גדול יותר אם לא היו קוצצים אותו, מ"מ כיון שיש הרבה אתרוגים שאינן גדילין יותר ממנו, הרי זה פרי חשוב ונקרא גמר פרי: **במה דברים אמורים כשמראיהו ירוק כעין כרכום (שקורין גע"ל) כדרך כל האתרוגים שנגמר פרים** או **אפילו** שאין כולו ירוק ככרכום **שבמקצתו התחיל להוריק ככרכום** שזהו סימן שנגמר פריו וסופו להוריק כולו בתלוש כשישהו אותו זמן מרובה. **אבל אתרוגים הבאים לפנינו כשהן עדיין ירוקין כעשבי השדה (שקורין גרי"ן) יש לחוש שמא עדיין לא נגמר פרים ולכך אין ירוקין ככרכום. ומ"מ אם הם גדולים הרבה בענין שידוע וברור לנו שנגמר פרים וסופן להוריק ככרכום בתלוש מותר ליקח אותן ולצאת בהן ידי חובה אפילו כשהן ירוקין ומכל מקום כבר נהגו שלא לסמוך על בקיאות זו ואין לוקחין אלא אם כן התחילו להוריק קצת כעין כרכום:**

יוצא כי לשיטת אדמוה"ז, בעינן אתרוג שהתחיל להצהיב, אפילו אם יהיה גדול, וכשיטת מהרי"ל, שהיא שיטה אמצעית (ללא חשש הב"ח לפסול הדר, מחד, אך לא כקולת השלחן ערוך שמסתפק בזה שעתיד האתרוג להצהיב).

אך למעשה, **ע' בספר המנהגים חב"ד עמ' 65, שמחמירים יותר** (ובעינן כולו צהוב, כשיטת הב"ח), וז"ל ספר המנהגים שם: מראה האתרוג צ"ל געה"ל (כמראה שעוה). ובהערה 4 שם: ולא כיש מדקדקים שיהי' מקצתו גרי"ן על פי מה שכתוב בתקונים תקון כ"א (נו, ב) ותקון ע' (קלד, ב). עיי"ש בכסא מלך. באור ישראל. ועוד. (ומזה ש:מקצתו "גרי"ן" מופרך, יוצא כי מצריכים שיהיה כולו צהוב – ש.ס.).

ולהעיר מספר מעשה מלך (מהדורה שלישית) פרק כ"ה אות ח': בבחירת האתרוגים (מאתרוגי קלבריה) מדייק שהאתרוג יהיה צהוב כולו (בהערה 6: אינו מסתכל כלל באתרוגים שאינם צהובים, אף שהם יפים וכו'. ולהעיר שבא' השנים בחר אתרוג שהיה יפה מאוד מצד צהיבותו, אף שהיתה עליו נקודה). מלכתחילה בצורה טבעית (בהערה 7: דהיינו שאינו נוהג לקחת אתרוג ירוק ולהצהיבו באמצעות תפוחים וכיו"ב), וגדול במיוחד.

את דברי ספר המנהגים בהערה הנ"ל נבין על פי דברי הפסקי תשובות הנ"ל סוף הערה 60, וז"ל: ומה שמביאים מסידור הגר"י עמדין שכתב שעל פי תיקוני זהר הקדוש תיקון כ' מצוה בירוק ככרתי, כבר כתב בספרו מור וקציעה שאין לסמוך על זה, וגם כי נמצא בביאור הגר"א עך תקוני זהר שכוונת הזהר הקדוש: **ירוקה כזהב, וכן הוא בספר אור ישראל להרב המגיד מקוזניץ זי"ע עמ' ל"ח.**

גודל

* שיעור אתרוג קטן פחות מכביצה, פסול. אבל אם הוא כביצה, אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו, כשר. ואם היה גדול, כל שהוא (והיינו אפילו גדול מאוד), כשר (שו"ע סע' כ"ב).

בלעטלעך

* יש להכשיר אותן חזזיות שקורין בל"א מו"ל לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג, ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג מאחר דרגילים להיות הרבה כן (רמ"א סע' י"ג). וכסברה זו האחרונה פסק בשו"ע אדמו"ר (סע' כ"ג) שהכשיר בלעטלעך גם כשיש בו ממשות. ואפי' "בחוטמו ולמעלה" כשר (מ"ב ס"ק נ', **לדעה זו**; ארבעת המינים להרב ויינר ח"א עמ' קצ"ו, בשם הלבוש). אך דעת המ"ב (ס"ק נ') דאין להקל בכשיש בו ממשות, אלא רק בשעת הדחק.

אתרוג המורכב

* אתרוג המורכב פסול, שזה אינו אתרוג כלל (שו"ע אדמו"ר סע' ל"א).

איסור אכילה

* אתרוג שאינו ראוי לאכילה, כגון שהוא **טבל** או של **ערלה** (של ארץ ישראל) פסול כל ז' ימים (שו"ע אדמו"ר סי' תרמ"ט סע' ט"ו). אתרוג של **דמאי** כשר (מ"ב סי' תרמ"ט ס"ק מ"ה).

מורכב בגלל דבורים

- האם נכונה השמועה לפיה יש לחוש שהאתרוג נהיה מורכב אם נמצא עץ לימון בקירבת פרדס האתרוגים, בגלל הצוף המובא על ידי הדבורים מעץ הלימון לעצי האתרוגים ?

בספר כשרות ארבעת המינים (משנת תשנ"ב) עמ' קפ"ב מביא שהרה"ג הר' שלמה זלמן אויערבאך דן בשאלה זו והסיק כי אין בכה"ג דין מורכב, כי מורכב שמצינו בחז"ל הוא שמרכיב יחור מסוג אחד על יחור מסוג שני, ויש בכחו של כל יחור בפני עצמו להצמיח.

דברי הגרש"ז אויערבאך מובאים גם כן בספר פסקיו שלמי מועד (משנת תשס"ד) עמ' קל"ט. בדומה דן בשאלה בחזון עובדיה – סוכות עמ' רל"ו, ומסכים שם עם מסקנת הגרש"ז אויערבאך להתיר.

ע"פ שו"ע אדמו"ר:

פסולים משום שאינם מין אתרוג

- אתרוג המורכב (סע' ל"א)

פסולים משום הדר

- אתרוג היבש (סע' א')
- נטלה פטמתו (סי' תרמ"ח סע' י"ז וסי' תרמ"ט סע' י"ז) וטוב לחוש לפסול הדור בנטלה השושנתא (סי' תרמ"ח סע' י"ז) (יש לציין כי הרמ"א סע' ה' פסל "נטלה פטמתו", משום לקיחה תמה בלבד - אך שו"ע אדמו"ר, וכן המ"ב סי' תרמ"ט ס"ק ל"ו, פסקו כדעת המ"א הפוסלו משום הדר)

- **עלתה חזזית** (סע' י"ט וסע' כ"א)
- **שנוי מראה** (סע' כ"א)
- **אתרוג המנומר** (סע' כ"ו)

פסולים משום לקיחה תמה

- **נטל העוקץ** (סע' י"ח)
- **ניקב** (אפילו יש בו חסרון ואפי' יותר מכאיסר ואפי' מפולש - סי' תרמ"ט סע' י"ט)

השלמות

- **האם ניתן לאחוז בארבעת המינים בשני ידיו בלי לחברם יחד (כגון לולב עם האגוד בימינו ואתרוג בשמאלו) בבוקר, לפני שמברכים עליהם?**
- **במשנה דסוכה** (פ"ג מי"ד), איתא: רבי יוסי אומר: יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת (בזמן בית המקדש, שהיו נוטלין בו את הלולב בשבת, אבל אסור היה להוציאו מרשות לרשות), ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים, פטור (מקרבן חטאת) מפני שהוציאו ברשות (כלומר הואיל ומותר ליטול את הלולב ביום טוב ראשון שחל להיות בשבת, נמצא שהוציאו "ברשות המצוה", וסובר רבי וסי שהעוסק במצוה ושגג מתוך כך באיסור, פטור מקרבן).
- על זה מחדש **אביי בגמרא** (סוף מא, ב): לא שנו (שפטור) אלא שלא יצא בו (ואז נמצא שהוא טרוד בקיום המצוה, ורק אז אם שגג פטור מקרבן), אבל יצא בו, חייב. מקשה הגמרא: **הא מדאגבהיה, נפק ביה!** (והיינו שמצב זה של פטור לא יתכן, כי מרגע שהגביה את ארבעת המינים בביתו, יצא ממצות לוב!). ומיישבת הגמרא: **אמר אביי: כשהפכו** (והיינו שהפך את הלולב או את האתרוג, והרי למדנו שאינו יוצא בו אלא אם כן נוטל את המינים דרך גידולם). **רבא אמר:** אפילו תימא שלא הפכו, הכא במאי עסקינן, **כגון שהוציאו בכלי.** ושוב מקשה הגמרא: והר רבא הוא דאמר: לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה! ומיישבת: הני מילי דרך כבוד (רש"י: אבל **דרך ביזיון**, לא. וע' שו"ע סי' תרנ"א סע' ז' ובנושאי כלים מה נק' דרך כבוד).
- וע' **בתוספות סוכה** (לט. ד"ה עובר לעשייתן) שהסיק מכאן: מטעם זה, צריך לברך אלולב קודם שיטלנו, דאי לאחר שנטלו, מדאגבהיה, נפק ביה ... ושם כמה עצות:

(1) משיתחיל ליטול לולב, קודם שיטול האתרוג, מברך, והיינו עובר לעשייתן, שמעכבים זה את זה.

(2) אי נמי, לאחר שנוטל שניהם, אלא שהופך אחד מהן ... דאין יוצא במצות אלא דרך גדילתן, כדדרשינן פרק לולב וערבה (לקמן מה:) ...

(3) ואפילו נקיט להו כדרך גדילתן, אפשר שיתכוין שלא לצאת בו עד אחר ברכה ... בעל כרחו לא נפיק.

אך מסיקים התוספות: ומיהו, **אמת הוא דלבתר דנפק ביה, מברך**, כדמוכח פ"ק דפסחים (דף ז: ושם) ... דקתני: נטלו לצאת בו, אומר על נטילת לולב ... וצריך לומר על כרחך **הואיל והמצוה לא נגמר עדיין לגמרי, דבעי ניענוע, מברך. ועוד** כדאמרי' בסוף פירקין (דף מא:) מנהגן של אנשי ירושלים: אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו, נכנס לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא ק"ש ולולבו בידו. **אף על פי שכל אלו הדברים אין מעכבין, מ"מ, הואיל ויש בדבר מצוה מן המובחר, חשיב כעובר לעשייתן.** ובהדיא אמר בירושלמי דברכות פרק הרואה, גבי ציצית: העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית. **נתעטף בה**, אומר אקב"ו להתעטף בציצית. והיינו טעמא, לפי שהמצוה מושכת כל זמן שהוא מעוטף ועומד...

- **ובבית יוסף** (סי' תרנ"א) הביא את דברי הרא"ש בסוף פרק לולב הגזול (סי' ל"ג) הדומים לדברי התוספות הנ"ל, והוסיף את דברי **הר"ן** (כ:), שמסקנת דבריו **שמדאגבהיה, נפק ביה ,מכל מקום עדיין יש כאן שיורי מצוה שצריך לנענעו, הילכך שפיר מקרי עובר לעשייתן, שלא בא למעט אלא שאין גומרין את המצוה כולה קודם שיברך עליה.**

- **ובשו"ע** (סי' תרנ"א סע' ה') פסק: **יברך** על נטילת לולב ושהחיינו **קודם שיטול האתרוג**, כדי שיברך עובר לעשייתו, **או יהפוך האתרוג עד שיברך** (והיינו כשתי העצות הראשונות שהביאו התוספות, ע' לעיל. וע' בספר מטה יהודה סי' תרנ"א - מפנה אליו בילקוט יוסף ארבעת המינים עמ' תע"ח - שכתב, וז"ל: והא דלא זכר הש"ע רק ב' דרכים ולא הדרך הג', דהיינו שיכוין שלא לצאת ... ואני אומר דלאו מטעם דלא נראה לש"ע השמיטו, דלא כל הימנו לחלוק על התוספות והרא"ש והטור ז"ל בלא ראיה, ובפרט שהביא דבריהם בב"י סתם ולא חלק עליהם יע"ש, אלא טעם ההשמטה משום דלאו כ"ע גמירי הכונה, דסתם בני אדם אינם יודעים לכוין, אבל אה"נ, מי שדיעותחו מכוונתו מכוין שלא לצאת, דשפיר דמי אף לשו"ע, ולא נקט אלא דבר השוה לכל נפש, ודו"ק).

- **בשו"ע אדמו"ר** (סי תרנ"א ס"א) כתב: מצות ארבעה מינים הללו הוא שיטול כל אחד ואחד מישראל אתרוג אחד בידו אחת, ובידו השנית יטול לולב אחד ושני בדי ערבה שלשה בדי הדס (והרי הצמדת המינים לא מוזכרת כאן כלל). ושם (סי' תרנ"א סע' י"ז) כתב עוד: כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, דהיינו סמוך וקודם לתחלת עשייתן, כמ"ש בסימן כ"ה. ומה הוא מברך? ... על נטילת לולב ...

- והרי סיום הסימן לא הגיע לידינו, והוא הושלם על ידי דברי הדברי נחמיה, שהובאו בתור

הוספות בשו"ע אדמו"ר. ושם בהוספות לסי' תרנ"א, סע' י"ז הביא את שלושת העצות שהובאו בתוספות הנ"ל, ובב"י:

1. או שיטול הלולב בידו ויברך קודם שיטול האתרוג (ולהעיר אגב שכך כותב **אדמו"ר הזקן** לנהוג, **בהלכות שבסידור**, לפני ההלל), או

2. שיהפך האתרוג ראשו למטה ועוקצו למעלה עד אחר הברכה, דאז הוי כאילו לא נטלו עדיין, שהרי אין יוצאין בו שלא כדרך גדילתו, אי נמי

3. יכוין בשעה שנוטלן שאין רצונו לצאת בהן ידי חובתו עד אחר הברכה ...

- ומדבריו שבסע' י"ט שם, נראה שדעתו שלא כדברים שהוסיפו בעלי התוספות, והב"י בשם הר"ן. עכ"ז ע' **בנטעי גבריאל הלכות ארבעת המינים** (ריש פרק מ"ט, עמ' ר"י-רי"א), שהוסיף, אחרי שלושת העצות הנ"ל: ויש שנהגו ליקח לולב ביד ימין והאתרוג ביד שמאל מרוחק זה מזה, ואח"כ (כנראה צ"ל ואחרי) הברכה לחברם יחד. ובהערה כתב ע"ז: **ואפשר דס"ל כשיטת הנ"ל שיקח שניהם ביחד ולכוין שלא לצאת, וע"י שעושה פעולה שאינו מחבר לולב ואתרוג יחד, מוכח שאינו רוצה לצאת עד אחר הברכה.**

- וע' **במשנה ברורה** סי' תרנ"א ס"ק כ"ו, שכתב **בשם הפרי מגדים**: ואם שכח לברך קודם לקיחה, מברך אחר כך, דהא גם הנענוע הוא מן המצוה.

- ובדומה **בילקוט יוסף** ארבעת המינים עמ' תצ"א, כתב: אם שכח לברך קודם הלקיחה, רשאי עדיין לברך, **כל עוד שלא סיים את ההלל והנענועים שבו**, דהוי כשיירי מצוה, וכעובר לעשייתן דמי. והוסיף ע"פ **הערוך לנר**: כן **כל שעדיין לא עשה את ההקפה סביב התיבה**, אף שאינו אלא מנהג, שפיר יכול עדיין לברך. ועוד הביא שם בשם **ערוך השלחן** שיוכל לברך כ"ע וארבעת המינים עדיין בידו, שכל זמן שהם בידו מקרי המשך המצוה.

- **מה פרטי הדינים של נטילת ארבעת המינים ביום הראשון על ידי קטן?** (הבא להלן מבוסס על דבריו של ידידי הגה"ר מיכאל שיחי' אבישיד המתפרסמים בספר הלכה למעשה - תשרי, עמ' 406 עד 420)

ידוע כי ביום הראשון, מצות נטילת לולב היא מן התורה, ושמן התורה, בעינן "לכם", כך שהרוצה לזכות את חבירו שאין לו לולב, במצות נטילת לולב, ביום הראשון, יצטרך לתת לו אותו במתנה (על מנת להחזיר).

לגבי קטן, ישנה הרי בעיה, כי קטן יכול אמנם **להקנות מדרבנן**, אך הוא **קונה מן התורה** (כ"ז לשיטת הרמב"ם הלכות לולב פ"ח ה"י, ע"ש לחם משנה; וכך סתם השו"ע בסי' תרנח ס"ו – ולגבי שו"ע אדמו"ר, סימן זה לא הגיע לידנו), כך שמן התורה, הלולב נשאר שלו אחר שקנאו, ואף גדול כבר לא יוכל לקיים בו את מצות נטילת הלולב ביום הראשון!

עפ"ז, היה נראה לומר שהקטן יקיים את מצות ד' המינים על לולב שאול מאביו. אך כתב

הריטב"א (על סוכה ב, ב) **דקטן שמחנכין אותו במצות צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול. וכ"פ המ"א** (סי' תרנח סק"ח), הפרי מגדים (תרנח, ט), הא"ר (תרנח, י), החכמת אדם (כלל קנב סעי' י"א), וכך קי"ל; ולא כשיטת הטורי אבן (על חגיגה ו, א), לפיו, אם אין ניכר חיסרון במעשה המצוה שלו, יוצא הקטן ידי חובת חינוך. **עפ"ז יוצא כי חייבים לקנות ד' מינים לבן קטן היודע לנענע.**

ולהעיר: בשו"ע (סי' תרנח ס"ו), פוסק מרן: לא יתננו ביום הראשון לקטן קודם שיצא בו מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו, אינו מוחזר (דעת הרמב"ם – ש.ס.). ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות, מותר (דעת הר"ן – ש.ס.). **ואם תופס אץ התינוק, כיון שלא יצא מידו, שפיר דמי**, עכ"ל השו"ע.

ועי' במ"ב (סקכ"ח) שכתב על דבריו האחרונים של השו"ע כאן ש"לא מהני רק לגדול שיהיה יכול אחר כך לצאת בו, אבל הקטן לא יצא בנטילה כזה, דהא אינו שלו, ולא מקרי לכם, **ולא קיים בו אביו מצות חינוך**; ויש מהאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאול, דהא גם בזה מתחנך הבן למצות, וכן משמע במרדכי בשם ראב"ן", עכ"ל המ"ב. וכנ"ל, קי"ל כדעה הראשונה המובאת ע"י המ"ב.

לגבי **לצאת י"ח ביום השני בחו"ל, בלולב שניתן לקטן**, אין הרי בעיה, כי החיוב בנטילת לולב גם בחו"ל ביום השני, מדרבנן, ומדרבנן, קטן יכול להקנות.

בדומה, **קטן יכול להקנות גם ביום הראשון את לולבו לקטן אחר שיקיים בו את מצות ד' המינים בברכה**, כי חיוב קטן מדרבנן בלבד. יוצא כי בשעת צורך, יוכל לקנות ד' מינים אחד לכל בניו הקטנים שהגיעו לגיל חינוך (אלא שבזה, יפסיד את המובא בט"ז תרנז, א, שרצוי, אם ידו משגת, שיהיה לכל קטן ד' לולב משלו, כדי שנוכל לחנכם בנענוע בשעת ההלל, יחד עם הצבור).

לגבי אשה, **אשה אינה יכולה ביום הראשון לקיים את מצות ד' המינים עם לולבו של בנה הקטן**, כי אשה הרוצה לקיים את מצות ד' המינים בברכה, צריכה לקיימה על כל תנאיה ופרטיה.

שער

קריאת התורה בסוכות למנהג חב"ד

קריאת התורה בסוכות למנהג חב"ד

מהן חילוקי המנהגים בקריאת התורה בחול המועד סוכות?

במשנה במגילה פרק בני העיר[1], איתא: " וביום טוב הראשון של חג, קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים, **ובשאר כל ימות החג, בקרבנות החג** ".

בסוף מסכת סוכה[2], איתא: " **אתקין אמימר בנהרדע דמדלגי דלוגי** ". דברי אמימר מתייחסים לפסוקים הנאמרים בתפילה, לגבי ספיקא דיומא בחו"ל. וכתב רש"י[3]: " וכי היכי דאתקין אמימר לענין תפלה, עבדינן נמי לענין קוראי התורה ".

אך קיימות שיטות שונות בפרטי הקריאה:

הקריאה בחו"ל

שיטת רש"י[4] – וע' לקמן שזוהי ג"כ שיטת הרמב"ם "בקצת נוסחאות", וכ"פ הרמ"א[5]

" הרביעי הקורא, שהוא ניתוסף בחולו של מועד יותר משאר ימים, וניכר שהוא בא לכבוד היום, הוא קורא את ספיקי היום כמו ששליח צבור אומרן, ואם שבת הוא, קוראן המפטיר, והשלשה שקורין

1. ל, ב, שם מפורטות קריאות התורה של המועדים.
2. נה, א.
3. ד"ה אתקין אמימר.
4. בסוכה שם.
5. סי' תרס"ג סע' א'.

תחילה, אין מקפידין על קריאתם, יקראו מה שירצו, ומכל מקום, כך היו נוהגין רבותי: שני ראשונים קוראים שנים ספיקי היום, והשלישי בפרשת יום המחרת, שאינה מספיקות היום כלל, והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים ".

והיינו שלשיטה זו, סדר הקריאה ביום הראשון של חול המועד בחוץ לארץ (שהוא היום השלישי של סוכות), הוא:

כהן: וביום **השני**

לוי: וביום **השלישי**

שלישי: וביום **הרביעי**

רביעי: וביום **השני** וביום **השלישי**

וע"ע בדברי הרמ"א שם: שביום הז', ישנו שנוי בקריאת ג' הראשונים, וז"ל: וביום הז', הכהן קורא ביום החמישי, לוי ביום הששי, ישראל ביום השביעי, והרביעי קורא ביום הששי וביום השביעי.

שיטת התוספות[6]

כהן: וביום **השני**

לוי: וביום **השלישי**

שלישי: וביום **השני**

רביעי: וביום **השלישי**

(ועל דרך זה בשאר הימים)

שיטת הרי"ף[7] והרא"ש[8] בשם גאון, ושיטת הטור[9], וכן שיטת הרמב"ם "בקצת נוסחאות"[10] - וכ"פ בשו"ע[11]

כהן: וביום **השני**

---

6. בסוכה שם, ד"ה אתקין.
7. במגילה י, ב, על המשנה הנ"ל שבדף ל, ב.
8. פ"ד סי' י'.
9. סי' תרס"ג.
10. כך לשון הב"י. ושיטה זו הינה השיטה השניה לרמב"ם המובאת בב"י, וזוהי ג"כ השיטה שבהוצאותינו, הלכות תפלה פי"ג הי"ג. ושיטת הרמב"ם הראשונה המובאת בב"י ג"כ כשיטת הרמב"ם "בקצת נוסחאות", היא כשיטת רבותיו של רש"י.
11. סי' תרס"ג סע' א'.

לוי: וביום **השלישי**

שלישי: וביום **השלישי**

רביעי: וביום **השני** וביום **השלישי**

(ועל דרך זה בשאר הימים).

שיטה זו דומה לשיטת רבותיו של רש"י, אך לשיטה זו אין השלישי קורא "וביום הרביעי", שאינה מענינו של יום.

הקריאה בארץ ישראל

שיטת השו"ע

מוסיף שם מרן בשו"ע: "ובארץ ישראל, שאין שם ספיקא דיומא, **אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד**, כי ביום ב' הוא א' לחש"מ, קורא כהן: וביום השני, והג' העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה, ועל דרך זה בכל יום משאר הימים ".

שיטת הרמ"א

הרמ"א איננו משיג על דברי השו"ע הנ"ל, ולכן נראה שמסכים עם דבריו. וכך הוא אכן מנהג האשכנזים בארץ ישראל[12].

אך לכאורה יש להסתפק אם דעת הרמ"א אכן כדעת השו"ע; **או שסומך הרמ"א על הלומד, שיבין שדעתו להעדיף שיקראו שלא מענין היום** (כגון וביום הרביעי לעליית שלישי ביום הראשון של חוה"מ בחו"ל כנ"ל), **בכדי שלא לחזור כמה פעמים על אותה הקריאה**[13].

12. ע' פסקי תשובות עמ' תמ"ו, וכך במכתב הרה"ג הרב ברוך נאה לרבי נש"ד, המובא בפרדס חב"ד גליון 16 ע' 26, וז"ל: וכן נוהגים בכל ערי אה"ק כל האשכנזים לרבות כל החסידים השונים.

13. ע"פ מה שכבר פסק בסי' רפ"ב ס"ב, ע"פ המרדכי במגילה, וכ"פ ג"כ בשו"ע אדמו"ר שם ס"ד. וזוהי לכאורה ג"כ הסיבה לפסיקת רבותיו של רש"י שלא כדברי הגאון, לגבי עליית שלישי בחו"ל. ואגב ע' בגליון התקשרות תרמ"ב עמ' 18 הערה 8 ביאור הגה"ח הרב מרדכי אשכנזי שיח' לכך שלשיטת הרמ"א, כן חוזרים בכל אופן בחו"ל על קריאה שכבר קראו, והרי קיים לשיטת הרמ"א בזה ספק ברכה לבטלה לכאורה! וביאר שם בטוב טעם – ע"פ דברי רש"י הנ"ל – שקריאת רביעי הינה מעין תקנה מיוחדת בה מודגשת קריאת היום, והוא מעין מפטיר של שבת בו חוזרים על קריאה שכבר קראו, ואין חוששים לברכה לבטלה.

והרי **בקריאה של חנוכה**[14], שם פוסק **השו"ע** שמהיום השני, מחלקים הכהן והלוי את קריאת נשיא היום, **והשלישי חוזר על הקריאה, חולק הרמ"א**, ופוסק **שהשלישי** יקרא את **קריאת הנשיא של יום המחרת.**

ואכן לגבי קריאת חוה"מ סוכות, דעת הביכורי יעקב (לבעל הערוך לנר), שביום הראשון של חול המועד בארץ ישראל (שהוא ודאי היום **השני** של סוכות), יקראו באופן הבא:

כהן: וביום **השני**

לוי: וביום **השלישי**

שלישי: וביום **הרביעי**

רביעי: וביום **השני**

וע' בפסקי דינים – צמח-צדק, עמ' 686, **שזוהי דעתו לארץ ישראל**, וכתב עוד שם: **ומצאתי בכנסת הגדולה סי' תרס"ג, שכתב בשם מהרלב"ח, שהמנהג שכתב הרב בית יוסף, לא היה, רק בצפת, אבל בירושלים, לא היו נוהגין כן**[15]. ואחת הראיות של הצמח צדק לדעתו: קריאת התורה של חנוכה לדעת הרמ"א.

שיטת חב"ד (בארץ ישראל)[16]

עד לשנת תשמ"ט, נהגו חסידי חב"ד בארץ ישראל כשיטת השו"ע, וכפי שהודפס בלוח כולל חב"ד. אלא שבשיחת ליל ד' דחג הסוכות (אור לח"י תשרי) [ע"פ ההקלטה], אמר הרבי: " ... כאשר מגיע יום ראשון של חול המועד סוכות בחו"ל, **ואפילו בארץ ישראל**, אזי קוראים בו קרבנות של כמה וכמה ימים "[17]. הדברים בקשר לארץ ישראל לא מופיעים בתורת מנחם[18], והסיבה לכך: לאחר השיחה, פנה הרה"ג רי"ל גרונר שיח' לרבי ואמר לו שלמעשה אין נוהגים כך באה"ק, ולכן הורה הרבי למסור למניחי ההנחות

14. סי' תרפ"ד.

15. וע"ע התקשרות גליון תר"מ עמ' 15.

16. המקורות לכל הבא להלן: לוח כולל חב"ד, הקלטת שיחת הרבי מי"ז תשרי תשמ"ט, מאמר הרב אברהם אלתר שיח' הבר בקובץ אהלי שם גליון ג מסיון תש"נ עמ' צט-קב, מאמר הרב משה שיח' חפר בקובץ תפארת מלך גליון א' מסיון תשנ"ה עמ' 91-82, אוצר מנהגי חב"ד – אלול תשרי עמ' שכ"ד-שכ"ה, התקשרות גליונות שכ"ה, תר"מ עד תרמ"ג (ע' בעיקר במאמר הרה"ג רב יוסף שמחה גינזבורג שיח' בגליון תר"מ עמ' 14 ואילך, ובמאמר הרה"ג רב מרדכי שמואל אשכנזי בגליון תרמ"ב עמ' 15 ואילך), תרנ"א, תתקצ"ט, פרדס חב"ד גליון 16 (שם התכתבות בין הגה"ר ברוך נאה לבין הרבי, משנת תש"ן, בנידון) , מכתב הרה"ג הר' טוביה בלוי שיח' מח"י אלול התשע"ב (לרשימת תפוצה שכותב שורות אלו זכה להכלל בה), ועוד.

17. הציטוט המתורגם מועתק מגליון התקשרות תר"מ עמ' 17.

18. התוועדויות תשמ"ט ח"א עמ' 137.

להשמיט ענין זה.

וע' בפרדס חב"ד[19], שם מובא מכתב הרה"ג הרב ברוך נאה לרבי, מכ"ב תמוז התש"ן, בו כותב: " ... זו לי השנה הראשונה שאכניס בעזהי"ת לתוך לוח השנה של אה"ק שאני רגיל להדפיס כל שנה, הוראה יפה זאת מכ"ק אדמו"ר שליט"א, ועד האידנא כתבתי הנהוג של חב"ד כאן כל השנים לחזור בכל יום את קרבן היום ד' פעמים לכל ארבעת הקרואים כמנהג הספרדים, וכן נוהגים בכל ערי אה"ק כל האשכנזים לרבות כל החסידים השונים, ושמעתי כיום שבכפר חב"ד שינו את סדר הקריאה שלהם מעת ששמעו את שיחת קודש זאת מפי כ"ק אדמו"ר שליט"א ... ". ושם מבקש הר"ב נאה הבהרות לגבי מה בדיוק להכניס בלוח כולל חב"ד לשנת תשנ"א. לאחר חילופי מכתבים, התקבל מענה הרבי[20]: " **לא ישנה ממה שנדפס כבר** ".

יש להעיר שהתכתבות זו שבין הרבי לר"ב נאה משנת תש"ן פורסמה לציבור בשנת תשס"ו בלבד[21], והתכתבות זו היא שגרמה לשינוי עמדה של כמה מרבני חב"ד שהורו לנהוג כדברי הרבי שבהקלטה הנ"ל, מאז שנת תשמ"ט; ובעקבות פרסום התכתבות זו, חזרו בהם.

במכתב שקיבל כותב שורות אלו מהרה"ג הרב טוביה בלוי, מהיום הבהיר ח"י באלול התשע"ב, מצורפת רשימת רבני אנ"ש בארץ הקודש המורים לקרוא בארץ ישראל כדעת מרן השו"ע[22].

לאידך, שיטת **הגה"ח הרב מרדכי שמואל אשכנזי ז"ל** תמיד היתה (ונשארה) שיש לקרוא כדעת הביכורי יעקב הנ"ל. מאמר בכוון זה של הרב אשכנזי מופיע בגליון התקשרות תרמ"ב[23]. הדברים מבוססים על דבריו המפורשים של הצמח צדק (ע' לעיל), על הקריאה בחנוכה למנהג חב"ד (יש להעיר שבארץ ישראל נוהגים בזה גם האשכנזים כדעת השו"ע נגד דעת הרמ"א, וכך הופיע תחילה גם בלוח כולל חב"ד, אך ע"פ פניית רבני חב"ד בשנת תשי"ז לכ"ק אדמו"ר, הראה הרבי לשנות את ההוראה שבלוח כולל חב"ד, ומאז נוהגים חסידי חב"ד גם בארץ ישראל כדעת הרמ"א בקריאת התורה של חנוכה), ועל דברי הצמח צדק בשו"ת אורח חיים[24], לפיהם "הוספות" בקריאת התורה הותרו רק בימי הגמרא והפוסקים, אבל בימינו שהבעל קורא קורא את כל הקריאה, והעולים הם שלוחיו לברך, אין להוסיף במספר העולים (וכך מובא בספר המנהגים); ועפ"ז ה"ה הכא, שמאחר והעולים מברכים בשביל הבעל קורא, והם שלוחיו, איך יתכן שיקראו מספר פעמים את אותה הקריאה?

---

19. גליון 16 עמ' 26.
20. מז' אלול תש"נ – ע' פרדס חב"ד עמ' 33.
21. בגליון פרדס חב"ד הנ"ל, אחר שנמסרה למערכת פרדס חב"ד ע"י בנו של הר"ב נאה ז"ל.
22. בין השאר: הגה"ח הר' ברוך נאה ז"ל, הגה"ח הר' שמואל אלעזר הלפרין ז"ל, הגה"ח הר' משה יהודה לייב לנדא שיח', הגה"ח הר' זאב דוב סלונים שיח', הגה"ח הר' טוביה בלוי שיח', הגה"ח הר' יוסף יצחק בלינוב שיח', הגה"ח הר' חיים שלום דייטש שיח', הגה"ח הר' ברוך יורקוביץ' שיח', הגה"ח הר' אשר לעמל הכהן שיח', הגה"ח הר' יקותיאל פרקש שיח' ועוד.
23. מי"ט מרחשוון תשס"ז.
24. סי' ל"ה.

עוד נוסיף מה שכתב לי ידידי **הגה"ח הרב מיכאל שלמה אבישיד שליט"א:** חשוב להדגיש שאין ספק כי הנהג הישן בארץ ישראל **הושרש והושפע מתלמידי הגר"א שפסק**[25] **כשו"ע**, ודחה הצ"צ את דעתו, ותירץ את התוספתא, כידוע.

למסקנה: מאחר ו- 1. החוש החסידי אומר כי דברים שיצאו מפי הרבי אין להשיב, 2. שיטה זו היא בכלל שיטת רבנו הצ"צ, ו-3. גם להלכה השיטה שלא לחזור על הקריאה הרבה יותר מתאימה לשיטת הרמ"א ולמנהג חב"ד בכלל בקריאת התורה, נראה שיש לנהוג שהקריאה בחוה"מ סוכות תהיה שביום הראשון של סוכות בארץ ישראל, יקראו באופן הבא: כהן: וביום **השני**, לוי: וביום **השלישי**, שלישי: וביום **הרביעי**, רביעי: וביום **השני**, וכן ינהגו ע"פ דרך זו עד לסוף חול המועד.

פשוט גם שע"פ שיטה זו, יש לקרוא:

- ביום הרביעי של חוה"מ, שהוא היום החמישי של סוכות: כהן: וביום החמישי, לוי: וביום הששי, שלישי: וביום השביעי, רביעי: וביום החמישי.

- ביום החמשי של חוה"מ, שהוא היום הששי של סוכות: כהן: וביום **החמישי**, לוי: וביום **הששי**, שלישי: וביום **השביעי**, רביעי: וביום **הששי**.

- ביום הששי של חוה"מ, שהוא היום השביעי של סוכות (הושענא רבה): כהן: וביום **החמישי**, לוי: וביום **הששי**, שלישי: וביום השביעי, רביעי: וביום **השביעי**.

25. עי' ביאור הגר"א סי' תרס"ג, שכתב, על דברי השו"ע: ובא"י כו'. כ"ה בתוספתא פ"ג דמגילה: בשני: ביום השני, בשלישי: וביום השלישי, ברביעי: וביום הרביעי, בחמישי: וביום החמישי, בששי: וביום הששי, בשביעי: וביום השביעי.

שער

יום טוב שני
של גלויות

יום טוב שני של גלויות

מבוא

משך החודש האסטרונומי הממוצע, שהוא משך הזמן הממוצע[1] של מחזור תנועת הלבנה סביב כדור הארץ (הזמן הממוצע בין מולד למולד), הינו 29 ימים 12 שעות ו-793 חלקים[2], כך שחודשים מסוימים בעלי 29 יום, וחודשים אחרים בעלי 30 יום[3].

המצוה הראשונה שניתנה לעם ישראל, ערב יציאתו ממצרים, היא מצות קידוש החודש, שניתנה במילים[4]: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:, מצוה עליה כותב הרמב"ם[5]: הוא שצונו ית' **לקדש חדשים ולחשב** חדשים ושנים, וזוהי מצות קדוש החדש, והוא אמרו יתעלה: החדש הזה לכם ראש חדשים, ובא הפירוש: **עדות זו תהא מסורה לכם** ... מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית הדין הגדול לבד.

יוצא כי הקביעה, על פי תורה, אם חודש יהיה מלא[6] (היינו של 30 יום) או חסר (היינו של 29 יום), נעשית על ידי בית הדין הגדול שבירושלים, אליו היו מגיעים עדים שראו את חידוש הירח בליל 30 לחודש.

---

1 עי' באריכות תורה שלמה לרב כשר, חי"ג, קובץ סוד העיבור, פ"ז, עי' קא ואילך.

2 ע"פ אמרא של רבן גמליאל במסכת ראש השנה כה, א; הלכות קידוש החודש פ"ו ה"ג. "חלק" הוא 1/1080 של שעה (הלכות קידוש החודש פ"ו ה"ב), והיינו 3 שניות ושליש.

3 בהיות אורך החודש מספר שלם של ימים.

4 פרשת בא, שמות יב, ב.

5 ספר המצות מ"ע קנג.

6 עי' הלכות קידוש החודש פ"א ה"ד.

וז"ל **הרמב"ם**[7]: בית דין **מחשבין** בחשבונות כדרך שמחשבים האצטגנינים שיודעין מקומות הכוכבים ומהלכם, וחוקרים ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו, שהוא **ליל שלשים**, או אי אפשר. **אם ידעו שאפשר שיראה, יושבין ומצפין לעדים כל היום כולו, שהוא יום שלשים, אם באו עדים ודרשום וחקרום כהלכה, ונאמנו דבריהם, מקדשין אותו**, ואם לא נראה ולא באו עדים, משלימין שלשים ויהיה החדש מעובר. ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה, אין יושבים יום שלשים, ואין מצפין לעדים, ואם באו עדים, יודע בודאי שהן עדי שקר, או שנראית להם דמות לבנה מן העבים, ואינה הלבנה הודאית.

איך בפועל הודיעו לבני הגולה[8], שבית הדין שבירושלים קידשו את החודש ביום ל' - כך שאותו יום נהפך ליום א' לחודש החדש, והחודש הקודם נמצא חסר? על זה מוסרים לנו חז"ל **במשנה, מסכת ראש השנה**[9]: בראשונה היו משיאין משואות[10], **משקלקלו הכותים, התקינו שיהו שלוחין יוצאין.**

ובלשון **הרמב"ם**[11]: בראשונה, כשהיו בית דין מקדשין את החדש[12], היו משיאין משואות בראשי ההרים, כדי שידעו הרחוקים, משקלקלו הכותים, שהיו משיאין משואות כדי להטעות את העם, התקינו שיהו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים.

עוד במשנה בראש השנה[13]: **על ששה חדשים השלוחין יוצאין** על ניסן מפני הפסח על אב מפני התענית על אלול מפני ראש השנה על תשרי מפני תקנת המועדות **על כסלו מפני חנוכה** ועל אדר מפני הפורים וכשהיה בית המקדש קיים[14] יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן. והדברים הובאו להלכה **ברמב"ם**[15].

---

7 הלכות קידוש החודש פ"א ה"ו.

8 לרוב הפוסקים מדובר בבני הגולה, לשיטת הרמב"ם מדובר במקומות אליהם לא הגיעו השלוחים, אפילו בארץ ישראל, וכפי שיבואר בהמשך.

9 ראש השנה פ"ב מ"ב (כב, ב).

10 במוצאי יום השלושים, כשקידשו את החודש ביום השלושים (והיינו כשהחודש חסר) - גמ' ר"ה שם.

11 רמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ג ה"ח.

12 פירש **ביד אליהו**: ודקדק רבינו להוסיף על לשון המשנה (שבר"ה כב, ב): **כשהיו בי"ד מקדשין את החדש**, ולא העתיק לשון המשנה כדרכו, **לרמוז שלא היו משיאין אלא כשמקדשין את החדש ולא כשהיו מעברין אותו**, דהכי איתא שם בגמרא (בר"ה שם): **ת"ר אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו** ואימתי משיאין לאור עיבורו וכתב רש"י לאור עיבורו יום שלשים נגהי שלשים ואחד יום שלשים קרי יום עיבורו, עכ"ל. ובדומה פירש **בנאוה קודש**: בראשונה, כשהיו בי"ד מקדשין את החדש. פי' **כשנראה הירח בזמנו** והחדש שלפניו הוא חסר, דאז מקדשין את החדש, היו משיאין משואות וכו', כדאיתא בגמרא דר"ה, שלא היו משיאין אלא על החדש שחסר. וזהו שהאריך רבינו קצת בלשונו ולא כתב לישנא דמתני' בראשונה היו משיאין משואות.

13 ראש השנה פ"א מ"ג (יח, א).

14 מכך שמוזכר לפני כן חנוכה, ושמציינים כאן את הזמן שבית המקדש היה קיים, י"ל **שהתחילו לשלוח שלוחים בימי בית שני.**

15 רמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ג ה"ט.

יו"ט שני של גלויות בזמן שהיו מקדשים את החודש על פי ראיית הלבנה

והשאלה: מה עשו בני הגולה[16] אליהם לא הגיעו השלוחים?

בגמרא ביצה[17], פוגשים במונח **"שני ימים טובים של גליות", ופירש"י:** של גליות: **שאין עושין אותו אלא בני גליות הרחוקים מבית דין ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מראש חדש עד יום טוב** להודיעם באיזה יום נקבע החודש, אם ביום שלשים אם ביום שלשים ואחד, **ועושין שני ימים יום טוב מספק** ... ובדומה כתב **הרמב"ם**[18]: כל מקום שהיו השלוחין מגיעין, היו עושין את המועדות יום טוב, ככתוב בתורה, **ומקומות הרחוקים שאין השלוחים מגיעין אליהם, היו עושין שני ימים מפני הספק,** לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית דין ראש חדש איזה יום הוא[19].

יו"ט שני של גלויות אחרי שנקבע הלוח על ידי הלל השני

בשנת ד'קי"ח (4118, היא שנת 358 למניינם)[20], בימי אביי ורבא, תיקן האמורא הלל[21], הנשיא האחרון

---

16 לרוב הפוסקים מדובר בבני הגולה, לשיטת הרמב"ם מדובר במקומות אליהם לא הגיעו השלוחים, אפילו בארץ ישראל, וכפי שיבואר בהמשך.

17 ביצה ד, ב.

18 רמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ג הי"א.

19 ועי' **אנציקלופדיה תלמודית** ערך יו"ט שני של גליות עמ' צג-צד, שרבים מהראשונים סוברים שאף בזמן שקידשו את החודש על פי הראייה, לא היו צריכים לעשות (יום כפור) אלא יום אחד (שאילתות שאילתא מו; תוס' עירובין לט, א-ב ד"ה אי; ראבי"ה סי' תתפו; ריטב"א ר"ה יח, א ועוד), שאי אפשר שלא לאכול ולא לשתות שני ימים ושני לילות, שיש שיבואו לידי סכנה (שאילתות שם), והיא גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה, ולכן הולכים אחר רוב השנים שאין אלול מעובר. ועי' **ראש השנה** יט, ב; לב, א; **ביצה** ו, א; כב, ב: **מימות עזרא ואילך, לא מצינו אלול מעובר.** וכן עי' **ירושלמי ראש השנה** פ"א ה"ד: אמר לון רב חסדא (למי שצם יומיים יו"כ): למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה, חזקה שאין בית דין מתעצלים בו (וע"ש במפרשים). **ובשו"ת נו"ב** מה"ק יו"ד סי' נז, ד"ה ומה שפלפל, דוחה את הכו"פ שהקשה למה לא תיקנו יום שני של יו"כ, בו יאכלו פחות מכשיעור (וכתב הנו"ב שהיה צריך להקשות טוב יותר: למה לא אסרו מלאכה ביום השני), ותירץ: מימות עזרא לא מצינו אלול מעובר, **ובכל ימי התנאים והאמוראים לא איקלע רק שתי פעמים, ולמיעוט שאינו מצוי לא חיישינן,** עכ"ל. וכן עי' **ערוך השלחן** או"ח סי' תרכד ס"ח.

20 **בספר העבור לרבי אברהם בן חייא הנשיא** (תלמיד חכם מברצלונה מסוף המאה ה-11 - תחילת המאה ה-12 למניינם, שהרבה לעסוק במתמטיקה ובאסטרונומיה. ספריו בתכונה מצוטטים על ידי רבותינו האבן עזרא, הרד"ק, האברבנאל, הרז"ה, המאירי, רבינו בחיי, המפרש על הלכות קידוש החודש לרמב"ם, ועוד) מאמר ג' שער ז': **"בשנת תר"ע לשטרות".** והיינו בשנת 3448 + 670 = 4118, שהוא כ-290 שנה אחר החורבן. וכן הוא **בספר הזכות לרמב"ן** (על השגות הראב"ד נגד הרי"ף), מסכת גיטין, פ' השולח, וז"ל: מימי הלל בנו של ר"י נשיאה שנת תר"ע לשטרות, ד"א קי"ח, בטלה הסנהדרין בא"י, ובטלה ממנה מומחין, והוא שתקן סדר העיבור ומנה שנים וקידש חדשים לדורות.

21 איתא **בשו"ת הרשב"א** ח"ד סוסי' רנד: וקבלה היא בידינו, שהסדר הזה, תקנו **הלל בנו של רבינו הקדוש,** אבל לא ידעתי

שבארץ ישראל, את הלוח שבידינו[22]. ולכאורה היה מן הדין שמזמן זה, ינהגו בכל מקום יו"ט אחד בלבד.

ועל זה שואלת הגמרא במסכת **ביצה**[23]: והשתא דידעינן בקביעא דירחא, מאי טעמא עבדינן תרי יומי[24]? ומשיבה: משום דשלחו מתם (משם – היינו מארץ ישראל): **הזהרו במנהג אבותיכם בידכם, זמנין דגזרו המלכות גזרה, ואתי לאקלקלי.**

ופירש"י: דגזרי המלכות גזרה: שלא יתעסקו בתורה, וישתכח סוד העיבור מכם, ותעבדו נמי חד יומא, ואתי לקלקולי ולעשות חסר מלא ומלא חסר, **ותאכלו חמץ בפסח.**

אך עי' **באוצר הגאונים**[25] **אגרת מרב האי גאון**[26], תשובה שהשיב לרבינו נסים גאון[27] בן רבי יעקב מקירואן[28], בדבר שני ימי יו"ט שבגליות, שם כותב רב האי שיו"ט שני של גליות, "**גזרה היא מימות**

שום מקום לדבר זה, עכ"ל. ועי' **בריטב"א** ר"ה כה, א, שכתב: עכשיו בזמן הזה אנו יודעין בקביעא דירחא, שהרי עמד הלל הזקן הנשיא אחרון שהיה בישראל, בנו של ר' יהודה נשיאה בן בנו (היינו ר' יהודה נשיאה עצמו) של רבינו הקדוש (יוצא לשיטה זו שהלל מייסד הלוח היה דור עשירי להלל הזקן). ובדומה **בספר יוחסין** (לרבי אברהם זכות מתוניס), מאמר שני ערך הלל הנשיא, כתב: **הנשיא העשירי** להלל הזקן. וכן בספר **סדר הדורות** עמ' 111 ערך הלל הנשיא, כתב שהלל בן ר' יהודה נשיאה (בן רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא), שתקן העיבור, היה **דור עשירי** מהלל הזקן (הרי רבינו הקדוש הוא דור שביעי מהלל הזקן, אם מונים את הלל הזקן). ועי' בספר **תולדות תנאים ואמוראים של הרב אהרן היימאן** ח"א עמ' 373-4 שם איתא, שמי שכתב שהלל (אחיו של רבי יהודה נשיאה השני) בן רבן גמליאל בן רבי יהודה הנשיא (**דור תשיעי** להלל הזקן – והיא בעצמה שיטה, שונה מהשיטה הנ"ל), שאמר "אין משיח לישראל", הוא הלל שתיקן את העיבור, **שגג**, כי ר' הלל שתיקן את העיבור היה בדור מאוחר יותר, בשנת תר"ע לשטרות, בזמן אביי ורבא. וכתב שם הרב היימאן שהלל שתיקן את הלוח הוא דור י"ג להלל הזקן (והיינו **דור ארבע עשרה** מהלל הזקן, כולל הלל הזקן), לפי הסדר הבא, בן אחר בן: 1) הלל הזקן, 2) שמעון, 3) רבן גמליאל הזקן, 4) רבן שמעון בן גמליאל הנהרג, 5) רבן גמליאל דיבנה, 6) רבן שמעון בן גמליאל דאושא, 7) רבינו הקדוש הוא רבי יהודה הנשיא, 8) רבן גמליאל, 9) רבי יהודה נשיאה (הראשון), 10) ר' גמליאל, 11) רבי יהודה נשיאה השני, 12) ר' גמליאל, 13) רבי יהודה נשיאה השלישי, 14) הלל, ע"כ. ע"ע: **תורה שלמה** ריש חי"ג קונטרס סוד העיבור פרק ב'; **מבנה לוח השנה**, לרב צבי כהן עמ' קנ"ט ואילך.

22 מסורת זו ע"פ **ספר העבור** הנ"ל, והוא מביא אותה **בשם רב האי גאון**. וע"ע השגת הרמב"ן על ספר המצות מ"ע קנ"ג - מצות קדוש החודש. וע"ע במקורות המובאים בספר מבנה לוח השנה, לרב צבי כהן, עמ' קנ"ט, הערה ג'.
ועי' **בהלכות קדוש החודש** פ"ה ה"ב: ודבר זה **הלכה למשה מסיני** הוא שבזמן שיש סנהדרין, קובעין על פי הראיה, ובזמן שאין שם סנהדרין, קובעין על חשבון זה שאנו מחשבין בו היום, ואין נזקקין לראיה. אך עי' **בהשגת הרמב"ן** על מ"ע קנ"ג בספר המצות, שכתב שאין לדברי הרמב"ם אלו מקור.

23 ביצה ד, ב.

24 יש לציין שבאצטלה של קדושה: "דאגה" לכך שכאילו "מבטלים" מצות תפילין, בי"ט שני של גליות, ביטלו הרפורמים, כבר באמצע המאה ה-19 למניינם, את דין יו"ט שני, והוא אחד התחומים הראשונים בו פגעו (מיותר לציין שצאצאיהם, גם על יו"ט ראשון לא שומרים, ולעתים קרובות גם על יום הכפורים לא...).

25 אוצר הגאונים מסכת יום טוב (ביצה) ד, ב - באוצר הגאונים שבהוצאת וגשל, הוא בכרך הרביעי (מסכת יום טוב, חגיגה ומשקין) עמ' 3 עד 9.

26 אחרון גאוני בבל, בנו של רב שרירא גאון. מקובל כי תקופת הגאונים מסתיימת עם הסתלקות רב האי גאון, בשנת 1038 למניינם, אז מתחילה תקופת רבותינו הראשונים.

27 רבי ניסים גאון לא מילא את מקום אביו בהסתלקותו, אלא רבי חושיאל, אחריו מילא מקומו בנו של רבי חושיאל: רבינו חננאל, ורק בהסתלקות רבינו חננאל, מלך (מאן מלכי - רבנן) רבי ניסים גאון. בתו של רבי ניסים גאון נישאה ע"י בנו של רבי שמואל הנגיד מספרד.

28 רבי יעקב כבר היה בקשרי מכתבים עם רב שרירא גאון, שאגרתו המפורסמת היא תשובה לשאלת רבי יעקב: " כיצד

הנביאים הראשנים, וכך הנהיגו הנביאים את ישראל, כך הוא הדבר ... **וכך היה יחזקאל, וכך היה דניאל עושה** ... וכיון שכך נהגו ישראל על פי הנביאים, נעשית מצוה על כל בני גליות לעשות כן כמצוה האמורה מפי הגבורה. ושמא מימות יהושע בן נון כך הנהיג את כל היוצאים ומשתהים ח"ל (חוצה לארץ) לעשות ... מפני מה אנו עושין שני ימים, ואין כאן ספק! והוא ששאלנו בשמועה זו: והאידנא דידעינן בקביעא דירחא, מ"ט קא עבדינן תרי יומי? ויש לדבר זה שתי תשובות: אחת מהן, כי גם עכשיו, פעמים שיהיה שמד שם, ויצטרכו לשנות, ויתקלקל הדבר. וזהו שאמרנו: זמנין דגמרי וגזרי שמדא, ומתקלקל מלתא[29]. **ותשובה האחרת: כי הנביאים צוו את ישראל שבח"ל, ואין אנו יודעין אמתת עלת הדבר בודאי. ואף אין אנו יודעים כי בודאי סרה העילה שזה הדבר תלוי בה, כדי שנסיר אותה בסורה.** והלכה מועתקת היא ממשה רבינו ע"ה מפי הגבורה: כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו... עכשיו מאין לנו בית דין כבית דין של דניאל ושל יחזקאל? וגם הלכה היא: אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין. ודברים אלו, אילו היתה גזרה מב"ד. ועכשו שהן דברי נביאים, אם בדבר ה' עשו הנביאים, מי זה יבטלם? **ועל זה** אמרו רבותינו: שלחו מתם - אל תשגו מנהג אבותיכם", עכ"ל.

☜ **ודברים פלאים אלו, לפיהם הקובע הוא אך ורק המקום בו נמצאים בפועל (ואין חילוק באם בא מארץ ישראל ודעתו לחזור, או שדר שם באופן קבוע) מהווים ככל הנראה מקור קדום לשיטת אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו מה"ב[30]!**

ענין פלאי בנוגע למתן תורה ביו"ט שני של גלויות

בהקשר לדברי רב האי גאון הפלאים הנ"ל, כאן המקום לפתוח סוגריים בנושא לא פחות פלאי, והם דברי הרמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות (המוזכרים בקצור נמרץ במגן אברהם); לפיהם מתן תורה, שארע הרי בחו"ל, התרחש ... ביו"ט שני של גלויות! - וכדלהלן.

ולהקדים: כותב המגן אברהם[31]: ומה שקשה עוד, **דהתורה ניתנה ביום נ"א לספיר'** דהא יצאו ממצרים ביום ה', והתורה ניתנה בשבת. כבר תי' הי"מ[32] **דבא לרמוז לנו י"ט שני של גליות**, ואפשר דהיינו דקאמר: יום א' הוסיף משה מדעתו, ע"ש. דברי המגן אברהם מובאים באריכות יותר בשו"ע אדמו"ר[33], וז"ל: ואף ששה בסיון שלנו הוא יום נ"א מט"ו בניסן, שבו יצאו ישראל ממצרים, והתורה נתנה ביום

נכתבה המשנה ".

29 והיינו כפירוש רש"י הנ"ל על ביצה ד, ב.

30 עי' להלן. אחר מכן ראיתי שכך העיר ג"כ הגה"ר אבנר עפג'ין בספרו דברי שלום - מנהגי הרש"ש ובית-אל, ח"ח עמ' ר"ו.

31 מגן אברהם, הקדמה לסי' תצד.

32 העשרה מאמרות.

33 שו"ע אדמו"ר הזקן, סי' תצד ס"א.

נ"ב לצאתם ממצרים, שהרי בחמשה בשבת יצאו ממצרים, כמו שנתבאר בסי' ת"ל, והתורה נתנה בחודש השלישי ביום השבת, שהוא ששה בסיון ... **וכיון שט"ו בניסן היה חמישי בשבת ... ושבת** הוא ששה בסיון, דהיינו נ"ב יום לצאתם ממצרים **שהוא יום נ"א לעומר**[34] ...

ועי' **בספר עשרה מאמרות**[35], שהוא כאמור המקור לדברי המגן אברהם הנ"ל, שם כותב הרמ"ע מפאנו: כי אמנם חג ה' לנו ביום מתן תורתנו מקרא קדש לסוף חמשים יום אחר הפסח, ופסח מצרים בחמשי בשבת היה, ולכולי עלמא, בשבת ניתנה תורה, שהוא לסוף נ"א יום, והיא גופא קשיא. אלא ודאי, כיון שמתן תורה היה בחוץ לארץ, **ה' חפץ למען צדקו ליתן חלקנו בתורתו, שכן הסכימה דעת עליון לחוג בעצמו ובכבודו ביום טוב של גליות שהוסיף משה מדעתו ... לפיכך הפרו תורתו** ... ע"כ. ועי' **בפירוש יד יהודה**[36] שם, שפירש[37] שהשם יתברך הסכים בזה עמנו בשני ימים של גליות, ומביט מראשית אחרית שיהיו ישראל עושים לעתיד, בחוץ לארץ, שני ימים חג השבועות, **ולכך נתן התורה לסוף נ"א יום לפסח, שהוא יום השני של גליות בחוץ לארץ.**

(לציין שענין יו"ט שני של גליות לא מוזכר בדברי אדה"ז שם בהקשר למ"ת. ולציין עוד בדבר המחלוקת בין כ"ק אדמו"ר הזקן, לפיו פוסקים כחכמים לפיהם מתן תורה היה בו' בסיון, לבין הרמ"ע מפאנו, לפיו פוסקים כרבי יוסי שמ"ת היה בז' בסיון - ואכמ"ל).

איפה נהוג יו"ט שני של גליות

בראש השנה[38]: מכריז ר' יוחנן: כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי, ליעבד תרי יומי, **גזירה ניסן אטו תשרי. ופרש"י:** ליעבדו תרי יומי: טבי, **ואע"פ שהגידו להם השלוחים יום קביעתו.** גזירה אטו תשרי: שאם תנהיגם לעשות בניסן יום אחד, ינהגו כן בתשרי שלא ע"פ שלוחים, ופעמים שיטעו.

ובהלכות קידוש החודש פ"ג[39] כותב הרמב"ם:

(יב) יש מקומות שהיו מגיעין אליהן שלוחי ניסן, ולא היו מגיעין אליהן שלוחי תשרי, ומן הדין היה שיעשו פסח יום טוב אחד שהרי הגיעו אליהן שלוחין וידעו באיזה יום נקבע ראש חדש, ויעשו יום טוב של חג הסוכות שני ימים, שהרי לא הגיעו אליהן השלוחין, **וכדי שלא לחלוק במועדות התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים אפילו יום טוב של עצרת.**

(יג) וכמה בין שלוחי ניסן לשלוחי תשרי שני ימים, **ששלוחי תשרי אינן מהלכין באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב ולא בעשירי בו מפני שהוא יום הכפורים.**

---

34 רק שאדמו"ר הזקן לא הזכיר בדבריו את הרמז שהביא המגן אברהם ליו"ט שני של גליות.
35 עשרה מאמרות מאמר חקור דין חלק ב פרק טו.
36 יד יהודה לרב יהודה ליב שמעון, אב"ד דק"ק ומדינות מגנצא; פירוש על ספר עשרה מאמרות.
37 שם הערה כד.
38 ראש השנה כא, א.
39 רמב"ם הלכות קידוש החודש ,פרק ג הלכות יב - יג.

ובהלכות קידוש החודש פ"ה[40]**:**

(יא) נמצא עיקר דבר זה על דרך זו כך הוא: כל מקום שיש בינו ובין ירושלם **מהלך יתר על עשרה ימים גמורים, עושין שני ימים** לעולם, כמנהגם מקודם, שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה ימים או פחות, **וכל מקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה ימים בשוה או פחות** שאפשר שהיו שלוחין מגיעין אליו, רואים אם אותו המקום **מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראייה**, בכבוש שני, כגון אושא ושפרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריה וכיוצא בהן, **עושין יום אחד בלבד**, ואם אותו המקום **מסוריא** כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהן, או **מחוצה לארץ**, כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן, עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן[41], אם יום אחד יום אחד ואם שני ימים שני ימים.

(יב) מקום שבינו ובין ירושלם **עשרה ימים או פחות מעשרה**, והוא סוריא או חוצה לארץ, **ואין להם מנהג**, או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל, או מקום ששכנו בו ישראל עתה, **עושין שני ימים כמנהג רוב העולם**, וכל יום טוב שני מדברי סופרים ואפילו יום טוב שני של ראש השנה שהכל עושין אותו בזמן הזה[42].

אך לדעת **הריטב"א**[43]**, החילוק היום הוא בין ארץ ישראל לבין חו"ל**, וז"ל:

וכשתקנו לנו שנזהר במנהג אבותינו, ואבותינו היו להם מנהגות משונים, שהרי מקומות מקומות יש, ויש שעושין שני ימים ויש שעושין יום אחד, **ויש לנו לילך אחר הרוב, ובחו"ל רובא [היו עושים ב'] הימים לעולם שלא היו מגיעין שם שלוחים ולפיכך אנו עושין כאן שני ימים, אבל ברוב ארץ ישראל היו עושין יום אחד ועושין היום ג"כ יום אחד** חוץ מראש השנה שהיו עושין שני ימים לעולם כמו שכתבנו, עכ"ל. יוצא כי לשיטה זו, אין החלוקה תלויה במקומות אליהם הגיעו השלוחים בפועל, אלא כך היתה תקנת הלל הנשיא ובית דינו: שנלך אחר הרוב, וברוב ארץ ישראל היו השלוחים מגיעים, ולפיכך עושים עכשיו בכל ארץ ישראל יום אחד, ובכל חוצה לארץ שני ימים.

יש מרבותינו האחרונים[44] שכתבו שדין יום טוב שני תלוי בהגעת השלוחים, וכשיטת הרמב"ם, אך

---

40 רמב"ם הלכות קידוש החודש ,פרק ה הלכה יא.

41 וע"פ המנהג יודעים אם השלוחים הגיעו לאותו מקום או לא. ואף אם המקום קרוב, אם המנהג לעשות יומיים, סימן שלא הגיעו לשם השלוחים, ועושים יומיים (ע"פ שו"ת פאר הדור סי' קו).

42 עי' **באור לציון** ח"ג עמ' רכ"ו שדייק מהי"א ומהי"ב שבארץ ישראל, עושים יומיים רק במקומות עבורם **ידוע ששלוחי תשרי לא היו מגיעים אליהם**, אך **במקום ספק, עושים יום אחד**, ושם הוסיף: ודלא כמי שפירש שבספק, אין הבדל בין הארץ לחוץ לארץ. והפנה לשו"ת מהרי"ט צהלון סימן ריו ולשאילת יעב"ץ סי' קסח.

43 חידושי הריטב"א על ראש השנה יח, א, ובדומה בחידושיו על סוכה מג, א.

44 **מהריט"ץ; רדב"ז; שאילת יעב"ץ; פאת השלחן; ערוך השלחן העתיד** הלכות קידוש החודש סי' צו; **שו"ת צפנת פענח** (שו"ת מכת"י, אה"ק תשכ"ה, סי' נא) עי' אנציקלופדיה תלמודית חכ"ג ערך יום טוב שני של גליות, עמ' קד (ושם כתב הגאון הרוגצ'ובי: כבר זה י"ד שנה שכתבתי לחתני שהוא רב **בפתח תקוה**, שינהגו ב' יו"ט). וכן **באור לציון** ח"ג עמ' רכז מובא שלדעת הגרב"צ אבא שאול ז"ל, שיטת הרמב"ם היא העיקר להלכה, ועי' לעיל מה שכתבנו בשמו בביאור שיטת הרמב"ם. וע"ע **בארחות רבנו** (ח"ב עמ' קיג-קטו) שבעל הקהלות יעקב חשש **שבני ברק** של היום לא היתה בזמן השלוחים ודינה כעיר חדשה במדבר, ונהג בה יומיים יו"ט.

עי' **באנציקלופדיה התלמודית**[45] **שנוהגים בימינו לעשות בכל ארץ ישראל יום אחד, ובכל חוצה לארץ שני ימים**, כשיטת הריטב"א. וכ"כ **בשו"ת ציץ אליעזר**, שם דייק שדעת **רב האי גאון** באגרת הנ"ל[46] שכתב: **ואשר אמר גאון פיומי** (הוא רב סעדיה גאון)[47] ז"ל **כי צוה הקב"ה לעשות בארץ יום א' ובגולה שני ימים**, וכן דעת **רב סעדיה גאון, כדעת הריטב"א**. וכן **בשו"ת ישכיל עבדי**[48] הסיק: העולה מכל האמור, דאין לזוז מכל דברי הפוסקים אשר עלתה בהסכמתם שלא לחלק בארץ ישראל בין קודש לקודש. וע"ע **בילקוט יוסף מועדים - יום טוב וחול המועד**[49], שאף הוא הסיק שנוהגים יו"ט אחד בלבד בכל מקום שבארץ ישראל.

עוד נחלקו בנוגע לגבולות ארץ ישראל לענין זה, ונ"מ לדין יו"ט שני של גליות באילת[50], ואכמ"ל.

דעת הרבי במחלוקת זו:

בהמלך במסיבו ח"א[51] איתא: **בנוגע למקומות החדשים שנכבשו עתה – צריכים לעשות שני ימים.** וע"ש שהעורך מפנה לצפנת פענח לגאון הרוגצ'ובי.

ובהמלך במסיבו ח"ב[52] איתא: קטעים מ"יחדות" הרה"ת ישראל צבי שי' גליצנשטיין (שליח אדמו"ר שליט"א[53] לאילת) באסרו-חג השבועות תשל"ו:

" .. ובכלל ענין יומיים יו"ט לא שייך לא"י או חו"ל, זה שייך לפסק-דין באם השלוחים כן הגיעו לשם או לא, ובאם השלוחים לא הגיעו – צריך לעשות יומיים יו"ט .. אינני רוצה לנקוב בשמו, הי' רב, גאון[54], שעשה 'טומעל' [=עורר סערה] אודות תל-אביב, ועל יד תל-אביב, שצריך לעשות שם יומיים יום-טוב, כיון שהשלוחים לא הגיעו לשם, וזה ישוב חדש, בזמנו הוא עשה 'טומעל' והשתיקו את זה. באם יש מקום ע"י ירושלים ת"ו שלשם השלוחים לא הגיעו - צריך לעשות שם יומיים יו"ט. **איני יודע מדוע יושבים כיום רבנים ושותקים, אולי פוחדים ממחלוקת .. ".**

---

45 אנציקלופדיה תלמודית שם, ע,פ שו"ת אבני נזר. וכן כתב הריטב"א שכן היה המנהג בימיו.

46 אוצר הגאונים מסכת יום טוב ד, ב.

47 עי' באוצר הגאונים שם עמ' 9 הערה ב' מה מקור השם פיומי.

48 שו"ת ישכיל עבדי ח"ו או"ח סי' ב'.

49 ילקוט יוסף מועדים - יום טוב וחול המועד, עמ' קמד-ה.

50 עי' באריכות בילקוט יוסף שם עמ' קמב, שמסיק שתושבי אילת אינם צריכים לנהוג ב' ימים טובים של גליות; אך עי' באור לציון ח"ג עמ' רכו שהמתגורר בעיר אילת יש לו לנהוג יום טוב שני של גליות לכל דבר, כמו בחוץ לארץ בין להקל בין להחמיר, ואולם הנוסע לביקור באילת ואין בדעתו להשתקע שם, כל זמן שאין בני אילת עצמם נוהגים לעשות שני ימים, אף הוא לא יעשה אלא יום אחד.

51 המלך במסיבו ח"א עמ' רסב; ליל ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

52 המלך במסיבו ח"ב עמ' רס.

53 הראשון.

54 מדובר כנראה **בגאון הרוגצ'ובי**, שפסק בצפנת פענח שם - מובא באנציקלופדיה התלמודית שם הערה 1166 - **שבפתח תקוה יש לעשות שני ימים יום טוב.**

וע"ש בהערה שמספר שנים לאחר מכן, כששהה ב"יחידות" הרה"ג רמ"ש אשכנזי ... שאל מכ"ק והציע לפרסם עד"ז. וא"ל כ"ק אדמו"ר שליט"א שלא יעשה מזה רעש![55].

במדור ניצוצי רבי שבכתב העת **התקשרות**[56], הדברים דלעיל מובאים ביתר אריכות, נביא אותם כאן כלשונם, מחמת חשיבותם:

במהלך סעודת ליל שני של חג-סוכות תשכ"ט (המלך במסיבו כרך א' עמ' רסב-רסג) התייחס הרבי לישובים החדשים בארץ-ישראל "שנכבשו עתה", **ולאותם "מקומות שלא היו בנמצא בזמן שקידשו על-פי הראיה" - שלכאורה צריכים לחגוג בהם שני ימי יום-טוב. מרוח הדברים ניכר היה שהרבי מתבסס על דברי הגאון הראגוצ'ובי בעל צפנת פענח – בשו"ת צפנת פענח** (ארץ-הקודש תשכ"ה) סימן נא (קיז,א).

ואכן השליח הראשון לאילת הרב ישראל צבי גליצנשטיין שמע דברים מפורשים מהרבי באסרו חג השבועות תשל"ו. את הדברים העלה על הכתב (ב'תשורה' ט' תמוז תשע"ד עמ' 33; כמו כן הובאו הדברים באופן חלקי ב'המלך במסיבו' כרך ב' עמ' רס), ולהלן יבואו בעיבוד-חופשי:במענה לשאלתך האם עליך לנהוג יומיים יום-טוב באילת – כפי שאתה מציין במכתבך שאלת חוות-דעת שני רבנים פוסקי-דין והם הורו לך לנהוג יומיים, אזי תשמע בקולם. **בכלל ענין יומיים יום-טוב לא שייך לשאלה האם המקום נכלל בתחומי ארץ-ישראל או שחשיב כחוץ-לארץ, אלא תלוי בשאלה האם השלוחים [שנשלחו על ידי בית-דין להודיע שיקדשו החודש יום שקידשוהו** (ראה ראש השנה פרק א משנה ג')**] כן הגיעו לשם או לא, ובאם השלוחים לא הגיעו לאותו מקום, יש לנהוג בו יומיים יום-טוב. ומכיון שלאילת לא הגיעו השלוחים, אזי יש לנהוג שם יומיים יום טוב.** אמנם מכיון שישנם הסבורים שאילת נכללת בתחומי ארץ ישראל, למרות שבאמת אינה נחשבת כארץ ישראל - **אז תנהוג שם יומיים יום-טוב, אך בתנאי: 1) שהדבר לא יהיה בשמי. 2) ויהיה בחשאי, מכיון שאין צורך לנקר עיניים. ואם 'יתפסו' אותך [=שאתה נוהג יומיים יו"ט] אל תאמר להם שאילת נחשבת כחו"ל** (אל תספר להם כזה דבר, ארץ ישראל או חוץ לארץ, אלא) **תסביר שאתה מסתמך על פסק הדין שלמקומות שהשלוחים לא הגיעו צריך לנהוג בהם יומיים יום-טוב.** עוד ציין הרבי בין הדברים: איני רוצה לנקוב בשמו, [אך] **היה רב, גאון שעשה "טומעל" [=עורר סערה] בנוגע לתל-אביב**[57] **ובסביבות תל-אביב - שצריך לנהוג שם יומיים יום-טוב, מכיון שהשלוחים לא הגיעו לשם,** לישובים החדשים... בזמנו הוא עורר סערה והיא הושתקה; באם יש מקום על-יד ירושלים ששם השלוחים לא הגיעו, צריך לנהוג שם יומיים יום-טוב. **והרבי הוסיף: איני יודע מדוע יושבים כיום הרבנים ושותקים, אולי הם פוחדים ממחלוקת...**

במקום אחר הובא (על ידי המו"ץ בעומר – הרה"ג ר' יוסף שמחה גינזבורג שליט"א) בשולי הגליון לספר 'המלך במסיבו' כרך ב' עמ' רס, כי **מספר שנים לאחר מכן ב'יחידות' הרה"ג ר' מרדכי שמואל אשכנזי**

---

55 ע"ע התייחסויות הרבי לעיר אילת בניצוצי רבי לרה"ח הרב מרדכי מנשה לאופר שליט"א, גליון התקשרות 1069.

56 התקשרות גליון 1069.

57 עי' ג"כ תורת מנחם התוועדויות חנ"ד עמ' 99 (חג הסוכות ה'תשכ"ט בעת הסעודות), שם אומר כ"ק אדמו"ר לרש"ג ז"ל: יש שאלה אחרת בנוגע ליו"ט שני של גלויות – שלכאורה היו צריכים לעשות יו"ט שני גם בכל המקומות שבארץ ישראל שבהם לא היו מושבות בני ישראל בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה (ובמילא לא הגיעו שלוחי בית דין לשם), **שבזה נכללת גם העיר תל-אביב!....**

שליט"א, רבו של כפר חב"ד, שאל מהרבי והציע לפרסם את דעת הרבי בנושא, והורהו הרבי שלא יעשה מזה רעש![58]

וכאשר נשאל הרבי על ידי תושב חו"ל בקשר לרצונו לבקר בארץ ישראל, הורה לו הרבי הוראות שונות וביניהן ציין ('מאוצר המלך' כרך ב' עמ' 126): לא להיות שם שלשים יום רצופים (אפשר להפסיק בנתיים על ידי ביקור באילת וכיוצא-בזה – שהיא מחוץ לגבולות ארץ-הקודש). כלומר מכיוון שאין לצאת מארץ-ישראל לחו"ל, ומי שהתגורר שלושים יום רצופים בארץ-ישראל תתעורר "שאלה" האם יוכל לצאת בחזרה לחו"ל - לכן יש להימנע מלכתחילה מלהיות שלושים יום רצופים בארץ-ישראל, וזאת – על ידי שהיה בינתיים באילת.

גם בשנת תשמ"ה, כאשר שיגר הרבי מברק להנחת אבן הפינה של מקוה טהרה בעיר אילת (לקוטי שיחות כרך כו עמ' 399) לא הזכיר את ארץ-הקודש, ובוודאי הדבר מכוון על פי האמור לעיל.

דין בן ארץ ישראל היוצא לחו"ל (דעת אדמו"ר הזקן נדונה בהמשך)

אומרת **המשנה בפסחים**[59]: מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות, עושין, מקום שנהגו שלא לעשות[60], אין עושין. **ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם. ואל ישנה אדם, מפני המחלוקת.**

ובגמרא[61]: א"ל רב ספרא לרב אבא - כגון אנא דידעינן בקביעא דירחא, ביישוב, לא עבידנא, **מפני שינוי המחלוקת**, במדבר, מאי? א"ל: הכי אמר רב אמי: ביישוב אסור, במדבר מותר.

הנושא כאן, לשיטת רוב הראשונים[62]: ענין עשיית יו"ט שני של גלויות, להעובר ממקום שנהגו יום אחד של יו"ט בלבד, למקום בו נהוג יומיים. ועי' **בתוספות**[63], שכתבו: כגון אנא דידענא בקביעא דירחא - ולא בסוד העיבור קאמר, דהא בני בבל בקיאי בעיבורא דירחא, כדאמרינן בריש ביצה (דף ד:), ועבדי תרי יומי! **אלא מפרש ר"ת: שהיה במקום ששלוחי בית דין מגיעין, ושם אין עושין אלא יום**

---

58 ויותר מזה מצאנו בתורת מנחם התוועדויות ח"ע עמ' 98 (התוועדות ליל שמחת תורה ה'תשל"ג) שאומר כ"ק אדמו"ר, אחרי שהביא את דעת הרמב"ם כדעה "ע"פ נגלה": אבל בפועל אין נוהגים כן, אלא בארץ ישראל חוגגים בכל מקום יום אחד, ובחו"ל חוגגים בכל מקום שני ימים. **ולכן זקוקים לביאור ע"פ פנימיות הענינים, שמצד קדושת ארץ ישראל יכולים להמשיך את שני הענינים ביום אחד**, עכ"ל הק'.

59 פסחים פ"ד מ"א (נ, א-ב).

60 פירש"י ד"ה שלא לעשות: כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה, דמצוה לטרוח מבעוד יום, כדי להסב מהר, כדאמר בפ' בתרא (דף קט.): חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו.

61 גמרא פסחים נא, ב - נב, א.

62 ביניהם רש"י, התוספות, בעל המאור; ושלא כשיטת ר"ח והראב"ן עליה נדון בהמשך המאמר.

63 תוספות פסחים נא, ב ד"ה כגון אנא.

אחד[64]**, והיינו בקביעא דירחא: שהיה יודע מתי נקבע החודש, דהתם ליכא למיגזר שמא יעשה מלאכה בי"ט, ששומעין קידוש החודש.**

וכן דעת **בעל המאור**[65] כשיטת התוספות.

יש לציין שדין העובר ממקום למקום, בנוגע ליו"ט שני של גליות, **לא נידון ע"י גדולי הראשונים הרי"ף הרמב"ם והרא"ש**, וגם לא ע"י **הטור**, ולכאורה הדבר פלא, לאור הסוגיא בפסחים הנ"ל! **בב"י**[66], הדין הנ"ל מובא בשם **הארחות חיים**[67], ומשם העתיקו מרן **בשו"ע**[68]. ועי' **במגן אברהם**[69], שמציין שמקור הדין בבעל המאור, וז"ל[70]: כל סעיף זה הוא ל' המאור, פ"ד דפסחים.

☜ **על מה שהרי"ף, הרמב"ם והרא"ש התעלמו מהסוגיא בפסחים, יתכן לומר כי הסיבה היא פשוט שראשונים אלו לא רצו להכריע כדעת הש"ס נגד הדעה שנביא להלן**[71]**, לפיה הכל תלוי במקום בו נמצאים!**

נפסק **בשו"ע**[72]: בני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ, **אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני ביישוב**, אפילו דעתו לחזור; **וכל זמן שלא הגיע ליישוב, אפילו אין דעתו לחזור, מותר**, לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן. אבל **אם הגיעו ליישוב, ואין דעתו לחזור, נעשה כמותן** ואסור בין במדבר בין ביישוב. וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם.

ונחלקו רבותינו האחרונים בשאלה אם **מלאכה בצנעה** מותרת, כשדעתו לחזור. דעת הרדב"ז[73] **והמגן אברהם**[74] והפרי חדש[75] **ושו"ע אדמו"ר**[76] **והברכי יוסף**[77], שמלאכה אסורה אפילו בצנעה, ומקור

---

64 לכאורה: והוא הלך למקום בו נהגו יומיים. אך ע"ז מקשה **המהרש"א**: ואם נאמר דר"ל: לעיר של רב ספרא היו מגיעין שלוחי ב"ד, קשה, אם הוא היה יכול להגיע לשם אחר ששמע מפי שלוחי ב"ד באיזה יום קבעו החודש, א"כ גם השלוחים היו יכולין להגיע לשם אחר ששמע מפי שלוחי ב"ד באיזה יום קבעו החודש, א,כ, גם השלוחים היו יכולין להגיע לשם להודיעם, ולמה עשו ב' ימים. ויש ליישב, ודו"ק, עכ"ל. **ולי הקטן** נראה שיתכן שהלך למקום בו לא היתה אוכלוסיה מרובה, והשלוחים לא היו מגיעים לשם בפועל על אף שיכלו מצד המרחק (והם העדיפו להגיע למקומות מאוכלסים יותר),. אך עי' **בגליון הש"ס** לרבי עקיבא אגר, שכך יישב את קושיית המהרש"א: ולענ"ד י"ל דהא במקום דמגיעים ג"כ שלוחי תשרי, והלך בניסן למקום דמגיעים שם שלוחי ניסן ולא שלוחי תשרי, והם צריכים לעשות ב' ימים, כדאי' בר"ה כ"א ע"א.

65 בעל המאור על פסחים, יז, א בדפי הרי"ף.

66 בית יוסף סוף סי' תצו. ושם אחרי שציטט את דברי הארחות חיים, מפטיר מרן: ודברים אלו נלמדים מעובדא דרמי בר תמרי דפרק כל הבשר (חולין קי.) וצ"ע.

67 רבי אהרן הכהן מלוניל, מחכמי פרובנס בסוף המאה ה-13 ובתחילת המאה ה-14 למניינם.

68 שו"ע סי' תצו ס"ג.

69 מגן אברהם סי' תצו סק"ד.

70 בהתייחסו לס"ג בשו"ע.

71 דעת אדמו"ר הזקן במה"ב של השו"ע שלו, סי' א'.

72 שולחן ערוך (רבי יוסף קארו), הלכות יום טוב, סי' תצו ס"ג.

73 שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' עג וסי' רנח.

74 מגן אברהם סי' תצו סק"ד.

75 פרי חדש סוף סי' תצו ד"ה כתב רדב"ז.

76 שולחן ערוך אדמו"ר סי' תצו ס"ז.

77 ברכי יוסף סי' תצו סק"ג.

דבריהם **מהתוספות בפסחים**[78]; כ"ע ודעת השו"ת אבקת רוכל[79] ושו"ת המבי"ט[80] **והט"ז**[81], שמלאכה בצנעה מותרת.

ועי' **בברכי יוסף** שם שהביא את דברי הט"ז והקשה עליהם, מכך שהב"י הביא דין זה מהארחות חיים, ושם מבואר שעיקר דבריו מדברי הרז"ה בספר המאור, ובספר המאור[82] פסק בהדיא שאף בצנעה אסור.

עוד לגבי **מי שדעתו לחזור**, פשוט כי התנהגותו כבני חו"ל, היא רק לגבי המלאכות, אך לגבי קיום המצוות, יתנהג בצנעה כבני ארץ ישראל, וכגון הנחת תפילין, נוסח התפילה, אי אמירת ברכות המצוות (על אכילת מצה, על אכילת מרור, הלל) ואי אמירת ברכת גאל ישראל בליל הסדר השני, ועוד[83].

קיים בנוסף דיון בפוסקים לגבי הגדרת "דעתו לחזור", אם מדובר בפחות משנה[84], או שמא עד שלוש או ארבע שנים[85].

דין אשתו (וב"ב) עמו

יש להוסיף לכל הנ"ל את דעת **הרדב"ז**[86] המובאת להלכה אצל רוב גדולי רבותינו האחרונים[87], לפיה **אם עוקר דירתו עם אשתו ובניו**, אע"פ שבשעת עקירתו היה דעתו לחזור למקומו, כמי שאין דעתו לחזור דמי. וז"ל הרדב"ז: ואם עקר דירתו משם, ואשתו ובניו עמו, אף עפ"י שדעתו לחזור להתיישב בא"י, לא נקרא דעתו לחזור, כיון שנתיישב במצרים, דאם לא תומר הכי, כולנו דעתנו לחזור ולדור בא"י, עכ"ל.

סברת הרדב"ז מובאת להלכה **במגן אברהם**[88], וז"ל: **והעוקר דירתו עם אשתו מא"י לח"ל, אף על פי שדעתו לחזור, דינו כמי שאין דעתו לחזור** (רדב"ז). [ומוסיף עוד המ"א שם: וכל שאין דעתו לחזור, אף על פי שאשתו נשארת שם, הוי כאין דעתו לחזור (מ"צ ח"ב מ"ט כ"ה)]. וכן **בשו"ע אדמו"ר**[89]: **העוקר דירתו עם אשתו** מארץ ישראל לחוץ לארץ, אף על פי שדעתו לחזור, דינו כמי שאין דעתו לחזור, עכ"ל. ויש להעיר שבמ"א ובשו"ע אדמו"ר, הזכירו "אשתו", ולא ,אשתו ובניו", כפי שבשו"ת הרדב"ז, ועי' להלן בענין זה.

---

78 תוספות פסחים נב, א ד"ה ביישוב.
79 שו"ת אבקת רוכל סי' כו.
80 שו"ת המבי"ט ח"ג סי' קמט.
81 ט"ז סי' תצו סק"ב.
82 ספר המאור על הרי"ף פסחים יז, א.
83 עי' בפרטים בספרי האחרונים, החל מרבינו הרדב"ז בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' עג, וכן עי': מנחת יצחק ח"ד סי' ד'; פסקי תשובות סי' תצו עמ' תרכ"ט עוד.
84 ערוך השלחן סי' תצו ס"ה; ציץ אליעזר ח"ט סי' ל'; חזון עובדיה יום טוב עמ' קכא.
85 אגרות משה או"ח ח"ג סי' עד; משנה הלכות ח,ד סי' פג; אור לציון ח"ג עמ' רכג.
86 שו"ת הרדב"ז ח"ד תשובה עג (אלף קמה).
87 המגן אברהם תצו, ז; האליה רבה תצו, ו; שו"ע אדמו"ר תצו, י; המשנה ברורה תצו, יג, ועוד.
88 מגן אברהם סי' תצו סק"ז.
89 שו"ע אדמו"ר סי' תצו ס"י.

אך עי' **באגרות משה**[90], שנשאל על זוג שנשא לפני פסח מארץ ישראל לחו"ל לחתונת בנם, וכוונתם לחזור לא"י אחרי פסח, ושם מסייג מאוד את דברי הרדב"ז, וז"ל:

בדבר יום טוב שני, **לאחד מא"י שבא עם אשתו לחתונת בנו**, ונשאר כאן עד אחר הפסח, איך דינו, ז' ניסן תשכ"ז. מע"כ ידידי הנכבד והחשוב מאד מה"ר ר' אפרים גליק שליט"א.

הנה, בדבר יום טוב שני של גליות, באשר מע"כ כבר קנה בית בא"י, וגם קבע שם דירתו בשנים האחרונות, ובא לכאן לחתונת בנו נ"י, ולחזור לא"י, ונזדמן שנתאחר עד אחר הפסח, **ואינו עולה על דעתו להשאר כאן**, והנידון הוא מחמת שבא עם אשתו לכאן, שסובר הרדב"ז, הובא במג"א סימן תצ"ו סק"ז, שאע"פ שדעתו לחזור, דינו כמי שאין דעתו לחזור. **הנה הטעם של הרדב"ז הוא מטעם דכיון שבא עם אשתו לחו", הוי האומדנא דלא איכפת להו כל כך לחזור**, דאם יזדמן להם איזה פרנסה טובה ישארו כאן, ולכן **הוא שייך בסתם בנ"א שלא הניחו עיקר קביעות בא"י**, דזהו לשון עוקר דירתו עם אשתו, שהוא באין להם בית, רק דירה שכורה, או ביש להם בית, ושכרוה לאחרים, **אבל כשיש להם בית ולא שכרוה לאחרים**, משום דמחזיקין הבית לקביעות דירתם שקבעו לדור בא"י; **אף כשנסע עם אשתו, נחשב דעתו לחזור כמחשבתם**. וגם כיון שסיבת הנסיעה לחו"ל היתה לדבר שהדרך ליסע, שהיתה להשיא את בנם, ששניהם האב והאם הוצרכו לבא, **אין זה שום דבר שנאמוד מזה דאם יזדמן להם פרנסה, ישארו כאן**. ויותר מזה בעובדא דמע"כ, שלא היה חסר לו פרנסה קודם שנסע לא"י, והניח עסקיו ונסע לא"י משום שרוצה לדור בקביעות בא"י, לא שייך שנאמוד איפכא ממה שראינו אצלו, לומר שיחפש אחר עסקים בכאן! **ולכן יש למע"כ ולאשתו דין בני א"י**.

אבל אסור לשנות בפרהסיא שלכן צריך להתנהג כיו"ט שצריכה זוגת מע"כ להדליק נר של יום טוב בלא ברכה ותשבו אל הסדר ותאמרו ההגדה, וקדוש וכן ברכת אשר גאלנו יוציא אתכם בנכם שמכיון שאפשר לצאת בברכה אין להחשיב זה לפרהסיא דיאמרו דנזדמן לו איזה ספק, ומצה תאכלו בלא ברכה דאכילת מצה, ומרור תוכלו לאכול רק מעט ובלא ברכה כי לא ניכר להיושבים כמה מרור לקחתם ואין להחשיב זה לפרהסיא. וברכה על הד' כוסות יש להסתפק כי להטעם שכתב המג"א בסימן תי"ד, משום דכל חדא וחדא היא מצוה בפ"ע א"צ לברך ולטעם המ"ב בשם הגר"א דמשום שאסור לשתות משהתחיל ההגדה הוי הפסק צריך לברך משום דמצד הפרהסיא גם הבן א"י אסור לשתות, ומספק יבקש שבנו יוציא אותו, ועל כוס שלישי צריך לברך ועל כוס רביעי הוא ספק דלעיל ויוציאנו בנו, ברכת יהללוך או ישתבח אחר ההלל לא תאמרו. ותפילין ביום אחרון תלבשו בצנעא קודם התפלה, התפלה בלחש תאמרו של חול ובערבית ליל יום טוב שני תאמרו גם אתה חוננתנו אבל על הכוס לא תבדילו ומ"מ תהיו רשאין לאכול כי לא אסרו בכה"ג מלאכול קודם הבדלה על הכוס דדמי זה כמי שאין לו כוס שמותר לאכול. והנני ידידו מברכו בחג כשר ושמח, משה פיינשטיין.

נמצאנו למדים שלדעת הגה"ר משה פיינשטיין ז"ל, סברת הרדב"ז נאמרת אך ורק כאשר ישנה סיבה טובה לחשוב שאכן ישאר הזוג בחו"ל.

אלא שלענ"ד, אין דעת רבותינו נשיאנו כדעת הגר"מ פיינשטיין בזה. מחד, כפי שהערנו קודם,

90 אגרות משה או"ח ח"ג סי' עב.

אדמו"ר הזקן איננו מעתיק את לשון הרדב"ז: "עוקר דירתו עם אשתו ובניו", אלא "עוקר דירתו **עם אשתו**". וכן במכתבי הרבי מה"מ בהם מובאת סברת הרדב"ז, **אין הרבי מסייג** את הדברים למקרה בו ישנה סברה טובה לחשוב שישארו מחוץ לביתם המקורי. ועוד, שעל אף שהרבי אמנם נוקט בביטוי: "בני ביתו", ולא "אשתו", הרי שאינו מציין את מה ש"עוקר דירתו", אלא "**שנסע עם ב"ב**", או "**שבא עם ב"ב**"[91].

☜ **ועפ"ז נראה לומר - שלא כגר"מ פיינשטיין, שאין הדגש על הדירה הגשמית, אלא על מקומם של אשתו וב"ב, שהם הקובעים איפה קביעותו כאשר דעתו לחזור.**

ומצאתי סיוע למסקנתי זו בדברי **הערוך השלחן**[92], שכתב: והעוקר דירתו **עם אשתו** מא"י לח"ל, אף על פי שבהמשך הזמן דעתם לחזור, מ"מ **דינם כאין דעתם לחזור, דכיון דבא הוא וביתו, מקרי דירה קבוע.**

דין בן חו"ל המבקר בארץ ישראל (דעת אדמו"ר הזקן נדונה בהמשך)

בזה פסק **בשו"ת אבקת רוכל**[93] שינהגו יו"ט שני של גליות גם בארץ ישראל, וכ"פ **בפאת השלחן**[94], וכ"פ **בילקוט יוסף**[95], וכך דעת רוב הפוסקים האחרונים. אלא **שדעת החכם צבי**[96] שינהג רק יום אחד של יום טוב, כבני ארץ ישראל[97]. ויש מי שהקשה על דברי החכם צבי[98] **שלא מצאנו דעת ראשונים הפוסקים כשיטה זו;** אלא שכפי שנראה, שיטה זו מבוססת על הבנה מסויימת בדברי ר"ח וראב"ן[99], וכדלהלן:

---

91 עי' בין השאר אגרות קודש חי"ז עמ' מ"ו, אגרת ו'קצג, שם משתמש הרבי בשני ביטוים אלו. וראיתי שכ"כ ג"כ בשו"ת יחוה דעת ח"ג סי' לה עמ' קה, בשולי הגליון: ומכל מקום, נראה שכל שבני ביתו נוסעים עמו, נחשב כעוקר דירתו ... אע"פ שהשאיר דירתו בארץ ישראל נעולה או שכורה לזמן, עם הרהיטים שבה, אע"פ שדעתו לחזור, נחשב כבני חו"ל, כל עוד הם נמצאים בחו"ל.

92 ערוך השלחן סי' תצו ס"ה.

93 שו"ת אבקת רוכל סי' כו. ושם כתב שפשט המנהג מימי קדם בפני גדולי עולם שהבאים לארץ ישראל ודעתם לחזור, עושים שני ימים טובים, כמנהג בני חו"ל.

94 פאת השלחן לרבי ישראל משקלוב, מתלמידי הגר"א, סי' ב', כא.

95 ילקוט יוסף מועדים - יום טוב וחול המועד, עמ' קיב, וכן עמ' קכג ואילך.

96 שו"ת חכם צבי סי' קסז.

97 ועי' בספר יו"ט שני כהלכתו לרב ירחמיאל דוד פריד, עמ' ק', שהביא בשם תשובות מהגה"צ מוהרממ"ח לאנדא, שדעת הרבה ראשונים ואחרונים כדעת החכם צבי.

98 עי' ילקוט יוסף שם.

99 והרי בהערות לעיל, כתבנו שלדעת אדמו"ר הזקן, דעת ראב"ן ג"כ שינהג רק יום א' יו"ט, כבני א"י. והדברים יבוארו בהמשך דברינו.

דעת רבינו חננאל וראב"ן:

ראינו לעיל[100] את הסוגיא בפסחים[101]: א"ל רב ספרא לרב אבא - כגון אנא דידעינן בקביעא דירחא, ביישוב, לא עבידנא, מפני שינוי המחלוקת, במדבר, מאי? א"ל: הכי אמר רב אמי: ביישוב אסור, במדבר מותר, ע"כ. והבאנו את פירוש התוספות, לפיו רב ספרא נסע ממקום בו נהגו יו"ט, יום אחד, למקום בו נהגו יומיים יו"ט. אלא **שרבינו חננאל**[102] **וראב"ן**[103] הבינו את הסוגיא בצורה הפוכה מצורה זו, ולפירושם, רב ספרא היה ממקום בו נהגו יומיים יו"ט.

וז"ל רבינו חננאל: אמר ליה רב ספרא לר' אבא: אנא דידענא בקביעא דירחא, **ובני מקומי עושין שני ימים. כי בעינא למיסק לארץ ישראל**, דלא עבדי אלא יום אחד, **ביישוב, לא עבידנא**, במדבר ארץ ישראל, מהו לעשות ביום שהוא ברור לי שהוא חול? מי אמור רבנן בכי הא מילתא: במדבר ארץ ישראל, נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, או לא? אמר ליה: הכי אמר ר' אמי: **ביישוב אסור**, במדבר מותר.

ובדומה כתב **ראב"ן:** אמר ליה רב חסדא[104] לרבי אבא: כגון אנא דידענא בקביעא דירחא, ובני מקומי עושין ב' ימים, כי קא אזלינ' לארץ ישראל, דלית להו אלא חד יומא, ביישוב לא עבידנא, **משום חומר מקום שאני שם**, במדבר של ארץ ישראל, מי עבידנא ביום שהוא ברור לי שהוא חול? מי אמור רבנן בכי האי גוונא: במדבר, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, או לא? ואמר ליה - הכי אמר רבי אמי: ביישוב אסור, במדבר מותר.

יש לציין כי פירוש ראב"ן כמעט זהה לפירוש ר"ח, אלא שהוסיף טעם לכך שביישוב לא עבידנא: משום חומר מקום שאני שם. ובשולי הגליון[105] איתא: בחי' ח"ס הנ"ל העתיק 'משם'.

☜ **עוד לציין: ישנן ב' אפשרויות הפוכות לפרש את דברי רב ספרא (לשיטת ר"ח וראב"ן)**: "ביישוב לא עבידנא", ואכן נחלקו רבותינו האחרונים בפירושם[106]:

1) שיטת החתם סופר[107]:

---

100 בפיסקה ה. דין בן ארץ ישראל היוצא לחו"ל.

101 גמרא פסחים נא, ב - נב, א.

102 רבינו חננאל על פסחים נא, ב - נב, א.

103 הספר נקרא ג"כ ספר אבן העזר, לרבי **אליעזר בן נתן**, מבעלי התוספות הראשונים במגנצה. במהדורת שאלויא, הדברים בדף קסב, ב. במהדורת בני ברק תשע"ז, בח"ב עמ' תס"ב.

104 במהדורת בני ברק תשע"ז, כתוב בשולי הגליון, בהערות הגה,ר דוד דבליצקי: צ"ל רב ספרא כפי שהוא בכל המקורות ... וכן העתיק את לשון רבינו בחי' ח"ס למכילתין.

105 במהדורת בני ברק תשע"ז.

106 וכפי שהעירו בשולי הגליון, בראב"ן מהדורת בני ברק תשע"ז, ע"ש באריכות.

107 פירוש החתם סופר למסכת פסחים.

ביישוב לא עבידנא: היינו לא עבידנא מלאכה ביו"ט שני, כי היתה דעתו לחזור לארץ (ובמדבר א"י רב אבא שמותר לו לעשות מלאכה אע"פ שדעתו לחזור, לפי שמן הדין היה שמנהג יו"ט שני לא ינהג בחוץ לארץ אלא בישוב, **משום מנהג אבותיכם בידכם**[108], אבל לא במדבר, שלא נהגו בו אבותינו שני ימים טובים, אלא שלא פלוג רבנן). **ופירוש זה מבוסס על הגירסה: ביישוב לא עבידנא, משום חומר מקום שאני משם.**

2) **שיטת הכלי חמדה**[109]**:**

ביישוב לא עבידנא: שלא עשה שם יום טוב שני.

☜ ועפ"ז, יוצא כי **שיטת אדמו"ר הזקן כשיטת ראב"ן לפי הבנת הכלי חמדה**; ושיטת המקשים על החכם צבי, לפיהם אין מקור לשיטתו בראשונים, כשיטת החתם סופר.

☜ עפ"ז **יוצאת עוד נ"מ, והיא ששיטות רש"י, התוספות, בעל המאור והשו"ע - ושיטת ראב"ן (כפי שהבינו אותו הכלי חמדה ואדמו"ר הזקן), הפוכות לחלוטין.** הרי ע"פ דברי הרבי באגרות קודש ח"ז[110], יוצא כי: לשיטת רש"י וסיעתו, המגיע מחו"ל לארץ ישראל יצטרך לנהוג יומיים יו"ט (ולא כשיטת ר"ח וראב"ן), ולשיטת ראב"ן הנ"ל, הנוסע מארץ ישראל לחו"ל ינהג יומיים יו"ט[111].

עוד יש לציין כי רבו הפוסקים שדעתם שבחור רווק הנמצא בארץ ישראל, והוא אינו סומך על דעת הוריו, ינהג יום אחד בלבד אף אם דעתו לחזור לארץ, כי יתכן שימצא אשה ויקבע את דירתו בארץ ישראל[112]**.**

---

108 מתווסף עפ"ז עוד חידוש לשיטה זו: שכל הסוגיא: אחרי שקבעו את לוח, ואכן הפשט סובל פירוש זה, כי הרי תקופת רב ספרא היא תקופת אביי ורבא, בה ערך הלל הנשיא את הלוח.

109 שהובאו דבריו באבן שלמה.

110 אגרות קודש ח"ז עמ' רכז (מובא להלן מסביב לדברי שו"ע אדמו"ר תצו, יא) שם כותב הרבי: במה שרוצה לחלק בענין יו"ט שני של גליות בין אותם העולים לאה"ק או להיפך. הנה מהסוגיות בש"ס והוא בפסחים נא, ע"א, מגילה יט, ע"א, מובן שאין לחלק בזה בענינים הנוגעים בדין.

111 ויוצא כי שיטה זו כשיטת המהדורא בתרא של שו"ע אדמו"ר - עי' להלן.

112 עי' בכ"ז באריכות בילקוט יוסף מועדים - יום טוב וחול המועד, עמ' קכג ואילך.

שיטת אדמו"ר הזקן[113]

1) שו"ע אדמו"ר סי' תצו

ז"ל אדמו"ר הזקן בשלחנו - סי' תצו[114]:

(ז) בני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ **אסורים לעשות מלאכה** ביום טוב שני בישוב[115] ישראל **אפילו בצנעא**[116] ואפילו במדבר אם הוא תוך התחום לעיר שישראל דרין בה **ואפילו דעתם לחזור למקומם** מטעם שנתבאר בסי' תס"ח[117], ומכל מקום אם עשו מלאכה, אין מנדין ואין מלקין אותם, כיון שדעתם לחזור למקומן:

(ח) אם חל יום טוב שני בערב שבת, אינם צריכים לערב עירובי תבשילין, מפני שהוא דבר שבצנעא, ולכן אין צריך לנהוג בזה כחומרי המקום שהלך לשם, כיון שדעתו לחזור (עיין סי' תס"ח). ומטעם זה צריכים הם **להתפלל תפלת שמונה עשרה בלחש ביום טוב שני, וכן להניח תפילין בצנעא** כיון שדעת[ם] לחזור נותנים עליהם חומרי המקום שיצאו משם כמ"ש בסי' תס"ח. אבל צריכים **ללבוש מלבושי יום טוב מפני שהוא דבר של פרהסיא:**

(ט) אבל **אם אין דעתם לחזור למקומן, אם הגיעו תוך תחום לעיר מעיירות שבחוץ לארץ**, אפילו אין בעיר, ישראל, **נעשו כבני חוץ לארץ מיד**[118], ואסורין לעשות מלאכה ביום טוב שני, בין תוך התחום בין חוץ לתחום, ומתפללין כבני חוץ לארץ, וכן צריכים לערב עירוב תבשילין כבני חוץ לארץ. אבל כל זמן שלא הגיעו לתוך התחום של עיר מעיירות של חוץ לארץ, עדיין לא הוקבעו להיות כבני חוץ לארץ, ומותרים לעשות מלאכה ביום טוב שני, והרי הם עדיין כבני ארץ ישראל לכל דבר:

(י) **העוקר דירתו עם אשתו מארץ ישראל לחוץ לארץ, אף על פי שדעתו לחזור, דינו כמי שאין דעתו לחזור**[119]:

(יא) **בני חוץ לארץ שבאו לארץ ישראל, אף על פי שדעתן לחזור, אין עושין אלא יום אחד כבני ארץ ישראל**[120]**, ויש חולקין.**

---

113 ע"כ נגענו בפרטים מסוימים משיטת אדמו"ר הזקן, ננסה כאן להביא את כל דבריו בנידון.

114 שלחן ערוך אדמו"ר סי' תצו סעי' ז-יא.

115 ע"כ הוא לשון השו"ע סי' תצו ס"ג.

116 כשיטת המ"א. ועי' בסי' תסח ס"י (לגבי סוגיה של מקום שנהגו לעשות מלאכה בערב פסח לפני חצות): ואפילו רוצה לעשות בצנעה, אסור, שאי אפשר למלאכה להיות כל כך בצנעה שלא יודע הדבר לשום אדם.

117 והוא מפני המחלוקת.

118 כדעת השלחן ערוך סי' תצו ס"ג.

119 כשיטת הרדב"ז המובא במ"א, ורוב הפוסקים.

120 והיינו שסתם אדמו"ר הזקן כשיטת ראב"ן!

כל מי שאין דעתו לחזור למקומו, אף על פי שאשתו נשארה במקומו, נקרא אין דעתו לחזור:

☜ יש לציין שסתם כאן אדמו"ר הזקן כשיטת ראב"ן!

☜ ועי' **באגרות-קודש הרבי**[121] שם כתב: במה שרוצה לחלק בענין יו"ט שני של גליות בין אותם העולים לאה"ק או להיפך. הנה מהסוגיות בש"ס והוא בפסחים נא, ע"א, מגילה יט, ע"א, מובן שאין לחלק בזה בענינים הנוגעים בדין ... ומה שמעורר ומדייק בלשון רבינו הזקן בשו"ע שלו סוף סי' תצ"ו מהשינוי שבין סעיף ז' - לי"א, ע"כ **צ"ל שבסעיף ז' סומך על האמור בסעיף י"א שמוכיח על תחלתו שבמחלוקת תלוי הדבר**, והוא ע"פ דרך רבינו הזקן בכ"מ בשו"ע שלו, להעתיק הדינים באופן ובמציאות שמצאם בהספרים והפוסקים שקדמו לו, וע"ד כלל הרמב"ם בכגון דא.

2) שו"ע אדמו"ר מהדורא בתרא סי' א'

אך עי' בדברי אדמו"ר הזקן בשולחנו[122]**, סי' א', מהדורא בתרא, שם כתב:**

וזמן חצות לילה הוא שוה בקיץ ובחורף, לעולם י"ב שעות אחר חצי היום, שהוא אמצע הלילה ממש, והיא עת רצון למעלה בכל זמן ובכל מקום. ואף שהימים והלילות משתנים לפי האקלימים וריחוק המדינות זו מזו ממזרח למערב, אין בכך כלום, וכמו זמן קריאת שמע ותפילה וזמן כניסת שבת ויו"ט, שהוא ג"כ בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שלה (כי עת רצון שלמעלה ויחודים עליונים שבקריאת שמע ותפילה וקדושת שבת ויום טוב הוא למעלה מגדר המקום והזמן, רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום בזמנו הראוי לו, וזהו ג"כ הטעם ששורה קדושה עליונה בחוץ לארץ ביום טוב שני של גליות, ולכן גם בני ארץ ישראל הבאים לחוץ לארץ חייבים בקדושת היום, אף שדעתם לחזור, כמו שנתבאר בהלכות יום טוב):

3) דברי הלקוטי תורה והדרך מצותיך

ולכאורה דברי אדמו"ר הזקן אלו, הם מה שכתב בספר לקוטי תורה[123]**, וז"ל: י"ל שזהו מ"ש הרמ"ק באור נערב שבח"ל אינם יכולים לקבל ההארה ביום אחד כמו שמקבלים בא"י, אלא צ"ל יום שני כו', כי כל יו"ט הוא המשכה והתגלות קדושה עליונה מלמעלה מהזמן בבחי' הזמן.**

וכן עי' בדרך מצותיך, וז"ל[124]**: ענין יו"ט שני של גליות ... ויובן עפמ"ש בס' אור נערב להרמ"ק ז"ל שח"ל, להיותו גשמי, אינו יכול לקבל ההארה ביום א' כמו שמקבלת א"י, אלא מתחלקת לשני ימים**

121 אגרות-קודש ח"ז עמ' רכז-ח.
122 שלחן ערוך אדמו"ר מהדורא בתרא סי' א' ס"ח.
123 לקוטי תורה שמיני עצרת צב, ג.
124 דרך מצותיך, אגרת הקדש, קיד, א.

כו' ... והנה בא"י שהיא ארץ אשר ה' דורש אותה, שקרובה לאלקות ומזוככת במעלה ומדרגה, אזי יכולים לקבל ביום א' אות' ההארה המאירה ומתגלה ...[125].

4) דברי השער הכולל

עי' בשער הכולל[126], שכתב על דברי אדה"ז במהדורא בתרא הנ"ל:

"הרי אנו רואים שבמהדורא תנינא, שהכריע כדעת המקובלים, פסק בפירוש שחייבים בקדושת היום, **ומסתמא כן הי' כתוב במהדורא תנינא הלכות יו"ט**, רק אנחנו לא זכינו לראות מהדורא תנינא שלו על סימן "תצ"ו". וכיון שחייבים בקדושת היום, מחוייבים בכל המצוות התלויות בו: לקדש על הכוס, ולהתפלל תפלת יו"ט והלל וקה"ת, ואסורים להניח תפילין (אם לא בצנעא בלא ברכה, ושלא לשם מצות תפילין, כמבואר בשו"ע סימן ל"א), אבל אינו מוכרח, כי גם בלא"ה, אם אין לו מקום מוצנע, אינו מניחם. ועיין לקמן פרק מ"ט לענין ספירת העומר בשם האריז"ל והרמ"ק. ונתבאר בליקוטי תורה מאדמו"ר דרוש המתחיל: להבין ענין יו"ט שני של גליות, שבחו"ל, א"א לקבל הארת קדושת יו"ט ביום אחד, וצריך דווקא שני ימים, **וא"כ מה מועיל לאיש הזה שהוא מא"י ודעתו לחזור**, אבל עכ"פ ביום הראשון של יו"ט הזה, הי' בחו"ל, א"כ, לא קיבל עדיין קדושת יו"ט בשלימות, ולא שייך בזה: נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם כו' ... ועוד הרי לפנינו הלקוטי תורה הנ"ל שנתבאר ע"י אדמו"ר הזקן ואדמו"ר בעל צ"צ ז"ל, שא"א לקבל הארת קדושת יו"ט ביום אחד, וצריך שני ימים דווקא, ולא סגי בלאו הכי. **גם שמעתי מאיש נאמן אשר אדמו"ר בעל צ"צ ז"ל הקפיד מאוד על בן א"י שנתאכסן אצלו, ונתוודע לו שהניח תפילין ביו"ט שני, ואמר בדרך הלצה שיצוה ליתן לו מאכלי חול. ומה שבשו"ע מ"ק הלכות יו"ט סימן תצ"ו נמשך אחר דברי המ"א בשם הב"י ובשם האו"ח ופר"ח, אין כן דעת המקובלים. והמהדורא התנינא חבר באחרונה**[127].

הערה חשובה אודות מקום האדם

בהמלך במסיבו[128], מובאת שאלת רש"ג ע"ה לרבי: כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" מבאר ב"דרך מצוותיך", במאמר "להבין ענין יו"ט שני של גליות", שחו"ל, להיותו גשמי, אינו יכול לקבל את ההארה ביום אחד. לפי זה, צ"ע כיצד מפורש בהלכה שזה תלוי ב"אם דעתו לחזור", כלומר השאלה היא הן כלפי

125 ע"ע שם באריכות.

126 שער הכולל (לגה"ר אברהם דוד לאוואט, אב אמו של הגה"ר ינובסקי, אביה של הרבנית חנה, אם הרבי מה"מ), פרק א' ס"ב.

127 וע"ש עוד שהאריך בהוכחות לשיטתו.

128 המלך במסיבו ח"א עמ' רס, ליל ב דחג הסוכות התשכ"ט. ועי' ג"כ בדומה (בשנוי לשון קצת) בתורת מנחם התוועדויות חנ"ד עמ' 99.

בן א"י המגיע לביקור בחו"ל, והן כלפי בן חו"ל המגיע לא"י – שכן, לפי המבואר שם (בדרמ"צ) ה"ז שייך למקום בו הוא נמצא, ומה נוגע מה שדעתו לחזור[129]?!

ושם תשובת כ"ק הרבי: ענין זה שהזכרתם מה"צמח צדק" מבואר גם ב"לקוטי-תורה" מרבינו הזקן ... באמת אין מקום לשאלה כלל, שכן, הנוסע מחו"ל לארץ ישראל אינו "כלי" לקליטת הגילויים שבארץ ישראל, ומאידך גם הנוסע מארץ ישראל לחו"ל מביא עמו את ה"ד' אמות" שלו לכל מקום, על דרך המבואר ב"אגרת הקודש[130]" סביב כל אדם מתפשט אויר גן-עדן ... **מצינו בדיני עירובין שאדם יכול לשבת בביתו ולפעול באמצעות מחשבתו דבר במקום מסויים**, ובלשון אדה"ז בשלחנו "שדעתו של אדם ודירתו במקום מזונותיו הוא, וכיון שמזונותיו מונחים שם ביה"ש, הרי זה כאילו הוא עצמו שבת שם, ויכול להלך למחר ממקום עירובו אלפי לכל רוח, אף על פי ששבת ולן בבית", וזהו הפירוש במאמר הבעש"ט: **במקום שרצונו של אדם, שם הוא נמצא.**

וההסבר לכך: היהודי הוא לא החומריות שלו, לא חתיכת הלחם שהוא אוכל כי-אם הרוחניות שלו. וכל-שכן וקל-וחומר מענין גן-ען, שיכול להתפשט ולהגיע למטה, שזהו ירידה לאין-ערוך מההבדל שבין ארץ ישראל וחוץ לארץ. עכ"ל הרבי.

☜ **יוצא מכך חידוש עצום, והוא כי אף אם נפסוק כהמהדורא בתרא, עדיין יש להגדיר את מקום האדם, ועדיין ניתן יהיה לקבוע שמקומו היכן שנמצאת אשתו[131] (ומכאן המושג של אשתו עמו, שמשנה את הדין), או במקום בית מדרשו של כ"ק אדמו"ר (כידוע מנהג החסידים שמקיימים שני ימים טובים כשנמצאים בחצרות קדשנו (גם) כאשר באים מאה"ק[132]).**

סיכום ומסקנות

מפאת מורכבות הנושא, ברצוני לסכם את החידושים השונים העולים מכל עיוננו הנ"ל:

1) קיימת מסורת המובאת באוצר הגאונים, באגרת מרב האי גאון, לפיה יו"ט שני נהוג בחו"ל **מימות הנביאים הראשונים**, וכך נהגו יחזקאל ודניאל, וזאת דורות לפני שהונהג יו"ט שני של גליות בימי בית שני. ואין אנו יודעים אמתת עלת הדבר בודאי[133].

2) **לדעת הרמב"ם**[134], **יו"ט שני נהוג גם בארץ ישראל, במקומות** הקרובים לירושלים, אליהם

---

129 מענין שבשאלה זו, הרש"ג בעצם מקשה ממהדורא בתרא (שם הכוון זהה למה שלקוטי תורה ובדרך מצותיך) למהדורא קמא.

130 תניא אגרת הקודש סי' ז"ך (קמז, א).

131 ועי' בזה באריכות במאמר ידידי הרה"ח הרב שלמה שיחי' הלפרן, שבקובץ התמים גליון מו.

132 כמובא בקונטרס יו"ט שני שחיבר ידידי הרה"ח הרב לוי יצחק שיחי' ראסקין, נתיבים בשדה השליחות ח"א.

133 עי' לעיל ס"ג.

134 הלכות קידוש החודש פ"ה הי"ב.

לא היו מגיעים שליחים, כי **היה אז מקום מדבר**. והרי אמר הרבי בפירוש שענין יו"ט שני לא שייך לא"י או לחו"ל[135], אלא לאם השלוחים הגיעו לאותו המקום בפועל, או לא. ובזה **סובר הרבי כהרמב"ם**, בהתאם לדעת הצפנת פענח, ושלא כפוסקי זמננו. וביקש הרבי שלא יפרסמו את זה בשמו, אך לאידך אמר שאינו יודע מדוע יושבים כיום רבנים ושותקים. וידוע כי הצפנת פענח פסק כי יש לנהוג יומיים יו"ט סמוך לתל-אביב[136]!

3) לדעת הרבי, דין בן ארץ ישראל היוצא לחו"ל ע"מ לחזור למקומו, ודין בן חו"ל הבא לארץ ישראל ע"מ לחזור למקומו, **קשורים זה לזה**[137]. ובזה קיימות שתי שיטות: **א. שיטת בעל המאור**, לפיה הקובע הוא המקום המקורי ממנו באו (אלא שיש להתחשב גם במקום הנוכחי מפני המחלוקת) – וכ"פ השו"ע ורוב ככל פוסקי זמננו; ו-**ב. שיטת ראב"ן - לפי הבנת הכלי חמדה ואדמו"ר הזקן, לפיה הקובע הוא המקום בו נמצאים בפועל. וכשיטה זו סתם אדמו"ר הזקן** בסי' תצ"ו סי"א, והביא את שיטת בעל המאור כ"יש חולקין" בלבד[138].

4) במהדורא בתרא[139] כתב אדמו"ר הזקן ששורה קדושה עליונה בחוץ לארץ, ביום טוב שני של גליות, ושלכן, **גם בני ארץ ישראל הבאים לחוץ לארץ חייבים קדושת היום, אף שדעתם לחזור**. וכך מבואר בלקוטי תורה ובדרך מצותיך, **ע"פ קבלת הרמ"ק**. וכ"פ בשער הכולל למעשה, וכתב שכך היתה דעתו של רבינו הצמח צדק ג"כ.

5) **גדולי הראשונים הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, התעלמו לחלוטין מהסוגיא דרב ספרא בפסחים**, שרוב הראשונים[140] פירשוה כבעל המאור. ויתכן אולי לומר[141] שלא רצו ענקים אלו להכריע שלא כדעת הקבלה.

6) בעובר ממקום בו נוהגים יו"ט אחד, למקום בו נוהגים שני ימים טובים (או היפכא) **עם אשתו (וב"ב)**, יש לדייק מדברי הרבי (שלא כסברת הגר"מ פיינשטיין ז"ל) שאף אם ודאי יחזור לביתו, **קביעותו נקבעת במקום בו נמצא כעת, ונחשב הדבר ש"עקר דירתו"**.

7) מקומו של האדם הוא לאו דוקא המקום בו הוא נמצא פיזית; הוא יכול להיות המקום בו נמצאת אשתו, או מקום בית מדרשו של כ"ק אדמו"ר.

☜ יוצא מסעי' 1), 3), 4) ו-5) **שהעיקר הוא בודאי שיש לנהוג כאנשי המקום בו נמצאים בפועל**, והיינו יום א' בארץ ישראל, ויומיים בחו"ל. ע"פ 6), יוצא שכאשר "אשתו עמו", הדבר נכון אפילו לפוסקים כבעל המאור; אך לאידך מ-7) יוצא כי יש להתחשב גם במקום בו נמצאת אשתו כו'.

---

135 שיטת הריטב"א.
136 עי' בכ"ז לעיל ס"ד.
137 אג"ק ח"ז עמ' רכז – רכח; עי' לעיל ס"ז וס"ח.
138 עי' לעיל ס"ח.
139 שו"ע אדמו"ר מהד"ת סי' א' ס"ח.
140 פרט לר"ח ולראב"ן.
141 סברה זו היא סברת כותב שורות אלו ואיננה מחויבת כלל.

☜ יוצא מסעי' 2) *שיש* סברה לחלק דינית בין מקום למקום בארץ ישראל עצמה, אך לא רצה הרבי (כנראה *מחשש* למחלוקות ולפילוג) שדבר זה (שהוא נגד דעת רוב ככל הפוסקים) יאמר בשמו[142]. ויתכן שלסיבה זו, מוצאים מענות הסותרים את המסקנה הקודמת. ולמשל: בספר היכל מנחם[143], ישנה אגרת בה הרבי מורה לדחות כינוס תורה המתקיים **בכפר חב"ד** (מקום בו *יש* לקיים שני ימים טובים לדעת הרמב"ם והצפנת פענח...) מט"ז בניסן לטו"ב בניסן[144], ע"מ לא להכשיל את הבאים מחו"ל. ואולי י"ל שבצירוף דעת הרמב"ם לגבי חלוקת המקומות, ודעת בעל המאור (לפיו הבא מחו"ל לא"י ודעתו לחזור צריך לנהוג יו"ט *שני של* גליות), **הרבי כן חושש ליו"ט שני למי שבא מחו"ל למקומות בארץ ישראל אליהם לא הגיעו השלוחים, ודעתו לחזור**, כי הרי במקרה *של מי שבא* מחו"ל, הדבר ודאי לא יגרום למחלוקות, אחר שדעת מרן בשו"ע ורוב הפוסקים, כבעל המאור!

ויש להעיר: נראה לכאורה שהחלוקה שבמהד"ב, בין ארץ ישראל לבין חו"ל, מתאימה לשיטת הריטב"א ולא לשיטת הרמב"ם, ואם כך, דברינו האחרונים כאן סותרים את מסקנתנו הנ"ל, לפיה העיקר היא לפסוק כמהד"ב! אך אולי יבוא מי שיחדש שאין סתירה, ושיש מקום לחלק בין קדושת ארץ ישראל איפה שהגיעו השלוחים, לבין מדרגת שאר המקומות, אפילו בארץ ישראל[145], ואז נתקרב יותר להבנה עמוקה יותר של דברי כ"ק אדמו"ר.

מענות ואגרות הרבי בכל הנ"ל רוכזו בקונטרס יום טוב שני להעובר ממקום למקום מתוך משנת חב"ד[146], ומשם לספר נתיבים בשדה השליחות[147]. אלא שקשה מאוד למצוא קו אחיד בהתייחסות הרבי, ומכאן רבוי הדעות בין רבני חב"ד שדנו בסוגיא[148]. לא נתייחס במסגרת זו לכל המענות (הבאנו חלקם תוך כדי הדיון), אך למסקנה, ע"פ דברנו לעיל, נראה לומר שהעיקר להלכה הוא לנהוג כאנשי המקום בו נמצאים, כאשר המורה צריך להיות רגיש לכל ההיבטים, וכפי שהראנו מהמכתב המובא בספר היכל מנחם. תם ולא נשלם.

142 ישנם עוד מקומות בהם רואים כי אין הרבי חפץ להכריע בסוגיא זו. עי' בין השאר בהמלך במסיבו ח"א עמ' רס"ג, שם איתא: **רי"כ**: מדוע לא מתאספים כל הצדיקים וכו' ומכריעים כיצד צ"ל ההנהגה ביו"ט שני של גליות? **כ"ק אדמו"ר שליט"א**: ישנם ענינים נחוצים יותר. ובכלל – כבר אלף שנים זקוקים לענין כזה שיתאספו כולם, ולפועל לא התרחש הדבר!

143 היכל מנחם ח"ג עמ' נ"ד.

144 שהוא אגב יום ההולדת של כותב שורות אלו.

145 ועל אף שמשימה זו מזכירה את המשימה של הפיסיקאים, לאחד בין המכונה "תורת הקוונטים", לבין המכונה "תורת היחסות הכללית"; הרי שגם בתחום זה, יגיעו ודאי בסופו של דבר לתיאוריה מאחדת.

146 קונטרס יום טוב שני להעובר ממקום למקום מתוך משנת חב"ד לידידי הרה"ח הרב לו"י ראסקין, מו"ץ בקהלת חב"ד - לונדון.

147 נתיבים בשדה השליחות ח"א עמ' קג ואילך.

148 עי' בין השאר שיטת הרה"ח הרב ראסקין בקונטרס הנ"ל; שיטת הרה"ח הרב יצחק הכהן הענדל בספרו ממלכת כהנים סי' מ'; שיטת ידידי הרה"ח הרב שלמה הלפרן שהתפרסמה בהתמים (מוסף בית משיח) גליון מו לחודש תשרי ה'תשע"ח; שיטת ידיד הרה"ח הרב מיכאל שלמה אבישיד, ועוד.